

L N B

LNB PRESES APSKATS
15-01-2021

Sagatavoja:
INFORMĀCIJAS PAKALPOJUMU UN SBA NODAĻA
UZZIŅU UN INFORMĀCIJAS CENTRS

No Pērkona līdz zinātniskai konferencei

Undīne Adamaite

TAS BIJA drausmīgi auksts janvāris. Īsta spelgona. To tik labi atceros, jo vienīgo reizi dzīvē uzvilku tautiskās baltās adītās zēkubīkses ar cauro vīli visā garumā. 1991. gada ziemā biju vidusskolniece – tautumeita, kas līdzīgi kā tūkstošiem Latvijas iedzīvotāju bija gatava atdot savu dzīvību par Latviju. Ja vajadzēs. Loti jau visi cerēja, ka bērnēm un sievietēm Doma laukums un citi stratēģiski izšķirīgie un bīstamie punkti ir jāpamet. Gatavība mirt par Latviju toreiz nebija nekāda patriotiska metafora. Ar to rēķinājās visi tie neskaitāmie Latvijas iedzīvotāji, kas līdz ar smago tehniku bija ieradusies Rīgā. Par laimi, Latvijā nenotika Lietuvas scenārijs, kur zem tanku kāpurķēdēm gāja bojā 13 cilvēki.

Barikāžu apšaudē dzīvību zaudēja arī skolnieks Edijs Riekstiņš, kuru kanālmalas apstādījumos līdz ar kinooperatoru Andri Slapiņu kēra nežēlīgi trula un bezjēdzīga lode. Latvijas Televīzijas Programmu daļas vadītāja Rita Ruduša atklāj, ka pirmo reizi televīzijā ar barikāžu stāstu mēģinās uzrunāt arī jauniešu auditoriju digitālajā vidē. Latvijas Televīzijās kanālā 16+. Lai barikāžu piemiņas stāsti nekļūtu par garlaicīgiem vien pienākuma pēc noklausāmiem stāstiem, tiks veidotas dzīvās fotogrāfijas. «Nemam fotogrāfijas no barikāžu laika un inscenējam ar šodienas jauniešiem, pa-

▲ **DIVAS** barikāžu nedēļas no 1991. gada 13. janvāra līdz 27. janvārim bija izšķirošas Latvijas, visas Baltijas un arī Padomju Savienības vēstures tālākajā gaitā. Barikāžu īstenie kareivji bija fotogrāfi, kas iemūžinājuši unikālas laika liecības. Attēlā – Aivars Liepiņa tverts mirklis pie televīzijas torņa Zaķusalā. Sakariem bija izšķirīga nozīme.

FOTO – AIVARS LIEPIŅŠ, DIENAS MEDIJI

audzi, kura to nav piedzīvojuši vai piedzīvojuši pavisam neapzinātā vecumā.» stāsta Rita Ruduša. Barikāžu jēgu viņa summē vienā teikumā: «Latvijas Televīzija un Latvijas Radio bija barikāžu notikumu epicentri – neapbruņoti cilvēki bija gatavi janvāra salā sargāt preses brīvību pret brupotu varu.»

Valstī noteikto epidemioloģisko ierobežojumu dēļ 1991. gada barikāžu 30 gadu atceres pasākumi notiks interneta tiešraidēs un Latvijas Televīzijā. Ir sagatavota daudzveidīga programma

dažādu paaudžu uztverei – koncerti, virtuālas izstādes, dokumentālas filmas, portretintervijas un diskusijas radio, u. c.

No 13. līdz 25. janvārim Brīvības laukumā notiks fotogrāfa Ilmāra Znotiņa kūrēta fotoizstāde *Barikāžu četrpadsmit dienas un nakts*, Doma laukumā – *Barikāžu stāsti*.

13. janvārī no plkst. 10 līdz 14.30, atzīmējot 30 gadus kopš 1991. gada janvāra barikādēm, tiešraidē no Nacionālās bibliotēkas norisināsies konference *X stunda. Ba-*

rikādēm 30. Tajā piedalīsies tā laika aktīvie barikāžu dalībnieki, Tautas frontes, bijušie valdības un Augstākās Padomes pārstāvji, atskatoties uz 1991. gada janvāra notikumiem un caurskatot galvenokārt iepriekš vēl plaši neapspriestas tematiskās līnijas – gatavošanos barikādēm un mediju kā ziņneša lomu. Tiešraide būs skatāma sabiedrisko mediju portālā *LSM.lv*, kā arī LNB mājaslapā un Facebook profilā.

Latvijas Televīzija un Latvijas Nacionālais vēstures muzejs aicina dalīties ar fotogrā-

fijām no barikāžu laika, augšupielādējot fotogrāfijas muzeja izveidotajā vietnē *Gadsimta albums* – <https://www.latvijagadsimts.lv/albums>.

Īpašu programmu ir sagatavojusi Latvijas Televīzija, kurā īpaši izcelama ir dokumentālās filmas *Tautas cietoksnis. Barikādes 1991* pirmizrāde (20. janvārī LTV1 plkst. 19.05). Tajā būs skatāmi unikāli arhīva kadri un iepriekš nedzirdētas vēsturiskas liecības. Filmu veidojuši Gundars Rēders un Odita Krenberga. Plkst. 21.20 – pirmizrāde *Barikādēm 30. 1991. gada bari-*

«Nemam fotogrāfijas no barikāžu laika un inscenējam ar šodienas jauniešiem.»
Rita Ruduša

kāžu rekonstrukcija. 20. janvāra vakarā LTV1 22.15 – koncertuzvedums *1991. gada barikāžu sajūtu rekonstrukcija*. Tāpat kā pirms 30 gadiem, ugunsgrūdu, kravas auto un barikāžu ieskauci, ar dziesmām un atmiņu stāstiem piedzīvosim tā laika noskaņas, atcerēsimies sajūtas un garaspēku. Muzicēs grupa *Pērkons*, bet atmiņās un sajūtās skatītājus vadīs notikuma vadītāji Ēsmeralda Ermaļe un Jēkabs Reinis.

LTV Programmu daļas vadītāja Rita Ruduša atklāj, ka 20. janvāra programmu vainagos koncerts *Mana uguns, kuries!* no Rīgas Doma baznīcas. Brīvības stāstā piedalīsies arhibīskaps Jānis Vanags, kamerkoris *Ave Sol*, Valsts akadēmiskais koris *Latvija* un Latvijas Radio koris. Muzicēs Agnese Pauniņa, Jānis Stazdiņš, Ieva Nīmane, Aigars Reinis, Rihards Zaļupe, Edvards Paulis Muzikants un Marcs Lipskis. Mākslinieciskais vadītājs un diriģents – Sigvards Klava, režisors un scenogrāfs – Roberts Rubins.

Tiešraides būs skatāmas www.barikades.lv un [facebook.com/barikades1991](https://www.facebook.com/barikades1991). ●

Pieaug pieprasījums pēc e-grāmatām

"Lasītājiem ir pieaugusi interese par e-grāmatu lasīšanu – tās ārkārtējās situācijas laikā lasa par vienu trešdaļu vairāk cilvēku," apstiprina Liepājas Centrālās zinātniskās bibliotēkas (LCZB) vadītāja Ilga Erba.

Bibliotēkas pagaidām ir slēgtas līdz 11. janvārim. Šajā laikā grāmatu krātuves lasītājiem nav pieejamas – nenotiek grāmatu maiņa. Bibliotēku darbinieki, uzzinot par ārkārtējās situācijas ierobežojumiem, aicināja vairāk izmantot e-grāmatas kā iespēju turpināt lasīt. Lai arī e-grāmatas pasaulē pastāv no 90. gadu beigām un Latvijā šāda iespēja parādījās 2000. gadu sākumā, digitālā bibliotēka sāka savu

darbību 2019. gada 6. janvārī, piedāvājot 144 e-grāmatas. To piedāvājums tiek regulāri papildināts, un šobrīd pieejamas 458 grāmatas. Bibliotēkā reģistrētie lasītāji tiešsaistē bez maksas var lasīt latviešu un ārzemju autoru e-grāmatas mobilajā ierīcē vai datorā. LCZB vadītāja norāda, ka e-grāmatas pastiprināti popularizējuši kā alternatīvu drukātajām grāmatām pērnā gada pavasarī, kad ārkārtējā situācija izsludināta pirmo reizi. "Bibliotekāri ārkārtējās situācijas laikā, kad bibliotēka slēgta, regulāri iesaka e-grāmatas, un katru pirmdienu bibliotēkas mājaslapā atrodams jauns grāmatu apskats," piebilst Lasītāju apkalpošanas departa-

menta vadītāja Zigrīda Knostenberga. 2019. gadā LCZB elektroniskās grāmatas lasījis 121 lasītājs, bet rajonā – 79 lasītāji, savukārt 2020. gadā e-grāmatu lasīšanas iespēju izmantojuši 149, bet rajonā – 106 lasītāji. Tāpat interesenti ar bibliotēkas starpniecību, pēc pieprasījuma attālinātā režīmā saņemot no bibliotekāriem piekļuves datus, var izmantot gan e-bibliotēku, gan arī meklēt informāciju datu bāzēs. Z. Knostenberga atzīmē, ka var izmantot arī Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas piedāvājumu, kurā var lasīt 712 999 periodiskos izdevumus, 43 tūkstošus grāmatu, kā arī pieejami vairāki tūkstoši attēlu, skaņu un videoierakstu. ■

Avots: Kurzemes Vārds

Datums: 07-01-2121

Baudīt literatūru un mākslu digitāli

Svētku laikā un Covid-19 dēļ noteikto ierobežojumu apstākļos iedzīvotājiem ir iespējas lasīt e-grāmatas, skatīties koncertus un Latvijas kino klasiku, atgādina Kultūras ministrija. Resursa "#Ēkultūra" piedāvājumā ir gan e-grāmatas, gan koncerti, filmas, apskatāmas izstādes.

Bez maksas lasīt e-grāmatas latviešu valodā iespējams tīmekļvietnē "3td.lv". Patlaban platfor-

mā ir pieejamas 450 grāmatas, no kurām divas trešdaļas ir latviešu autoru oriģināldarbi. Lai kļūtu par "3td.lv" lasītāju, jāsaņem ar tuvāko pašvaldības publisko bibliotēku un jāklūst par tās lasītāju. Tad bibliotekārs iedos autorizācijas datus "3td.lv" bibliotēkai. Latvijas Nacionālā bibliotēka piedāvā 12 digitālās bibliotēkas kolekcijas un vairākus desmitus datu bāzu, no kurām vislielāko popularitāti iemantojusi "periodi-

ka.lv" un "gramatas.lndb.lv". Šie resursi būs pieejami bez maksas neatkarīgi no atrašanās vietas tik ilgi, kamēr bibliotēkās pastāvēs "Covid-19" ierobežojumi.

Digitālajā koncertzālē Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra tīmekļvietnē būs skatāms tradicionālais Vecgada izskaņas koncerts, pieejams no 31. decembra plkst. 16 vairāku dienu garumā. Biļetes uz Vecgada koncertu var iegādāties "Biļešu paradīzes" tīk-

lā. Latvijas Nacionālā opera un balets Ziemassvētku programmā iekļāvis austriešu komponista Johana Štrausa opereti "Sikspārnis", krievu komponista Pētera Čaikovska baletu "Riekstkodis" un Gadumijas koncertu operā. Biļetes var iegādāties "Biļešu paradīzes" tīklā, un skatītājiem tie būs pieejami līdz 10. janvārim.

Audiovizuālo ierakstu portālā "diva.lv" līdz pat nākamajai gada

septembrim būs skatāmi 12 koncerti.

Platformā "filmas.lv" visiem interesentiem ir pieejama Latvijas klasisko filmu programma, kur skatāma 21 restaurēta kinolente ar titriem angļu valodā. Izlasē iekļautas ne tikai spēlfilmas, bet arī dokumentālas un animācijas filmas. □

Sagatavojusi
ARITA LEJIŅA

Avots: Druva

Datums: 23-12-2020

Tuvina paaudzes un bagātina kultūras mantojumu

Novembra nogalē Daugavpilī, Jelgavā un Liepājā norisinājās projekta “Zenit stāsti” atmiņu stāstu pēcpusdienas. Pasākumos, kas notika attālināti, 7.–12. klašu skolēni kopā ar vecākiem, vecvecākiem, citiem radniekiem un skolotājiem demonstrēja fotogrāfijas un iepazīstināja ar stāstiem par bērnību vai jaunību Latvijā 20. gadsimta 60.–80. gados. Vienlaikus projekta dalībnieki vairāk nekā 140 attēlus iesniedza Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas kolekcijai “Zudusī Latvija”, tādējādi saglabājot vērtīgu un interesantu dokumentālo mantojumu nākamajām paaudzēm.

Kopumā projektā “Zenit stāsti” iesaistījās 169 skolēni un 12 skolotājas no 14 Latvijas skolām, tostarp no 11 mazākumtautību izglītības iestādēm, un stāstu pēcpusdienas platformā “Zoom” vēroja vairāk nekā 100 klausītāju.

Katra stāstu pēcpusdienu bija citāda – Daugavpilī tieš-

saistē satikās ģimenes, Jelgavā notika aktīvas sarunas un diskusijas ar projektā iesaistītajiem brīvprātīgajiem jauniešiem un cilvēkiem, kurus viņi intervēja, savukārt Liepājā stāstos un sarunās iesaistījās skolotājas kopā ar audzēkņiem. Visi stāsti bija sirsnīgi, humora pilni un uz pārdomām rosinoši par dzīvi senāk un mūsdienās. Izteikti iezīmējās atmiņas par laika pavadīšanu ārā un brīvā dabā, svētku svinēšanu (arī aizliegto), daudz aprakstīts radnieku skolas laiks un pirmās darbavietas.

Katra pasākuma noslēgumā antropoloģe Anna Elizabete Griķe sniedza apkopojumu par to, kādas aktuālākās tendences bijušas katrā reģionā 20. gadsimta 60.–80. gados.

Jelgavā atmiņu stāstu akcijā piedalījās brīvprātīgie no Jauniešu centra, kuri intervēja Jelgavas pilsētas un novada čigānu biedrības “Romanu čačipen” pārstāvi, kungu, kurš ak-

tīvi piedalās pilsētas Sabiedrības integrācijas pārvaldes rīkotajos pasākumos, kā arī mazākumtautību ģimeni. Arī šajā stāstu pēcpusdienā piedalījās gan jaunieši, gan seniori. Jelgava Otrajā pasaules karā tika izpostīta, taču stāstos varēja izsekot, kā pilsēta pamazām atdzimusi.

Būtiski, ka stāstu vakaros izdevās uzrunāt mazākumtautību ģimenes – cilvēkus, kuri labprāt dalījās ar saviem stāstiem un ir pateicīgi, ka dzīvo Latvijā, jūt šeit savu piederību.

Projektu “Zenit stāsti” rīko Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar “British Council” pārstāvniecību Latvijā programmā “People to People Cultural Engagement”, UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju, Jelgavas pilsētas bibliotēku, Latgales Centrālo bibliotēku un Liepājas Centrālo zinātnisko bibliotēku. ■

— Augusts Zilberts,
Latvijas Nacionālā bibliotēka

Avots: Zemgales Ziņas

Datums: 30-12-2020

Kultūru var baudīt digitāli

Svētku laikā un Covid-19 dēļ noteikto ierobežojumu apstākļos Latvijas iedzīvotājiem ir iespējas lasīt e-grāmatas, skatīties koncertus un Latvijas kino klasiku, iepazīstinot ar resursa #Ekskluzīva piedāvājumu, pārdod kultūras digitālo resursu turētāji. Kultūras informācijas sistēmu centra pārstāve Ilma Elsberga piedāvāja izmantot iespēju bez maksas lasīt e-grāmatas latviešu valodā tīmekļvietnē 3td.lv. Patlaban platformā ir pieejamas 450 grāmatas, no kurām divas trešdaļas ir latviešu autoru oriģināldarbi. Lai kļūtu par 3td.lv lasītāju, jāsaņem ar tuvāko pašvaldības publisko bibliotēku un jākļūst par tās lasītāju. Elsberga arī aicināja apmeklēt audiovizuālo ierakstu portālu diva.lv, kur līdz pat nākamā gada septembrim būs skatāmi 12 koncerti. Latvijas Nacionālā

simfoniskā orķestra pārstāve Dagnija Segliņa pavēstīja, ka tradicionālais Vecgada izskaņas koncerts notiks arī šogad, bet digitālajā formā.

Nacionālā kino centra vadītāja Dita Rietuma pavēstīja, ka platformā [filmas.lv](#) visiem interesentiem ir pieejama Latvijas klasisko filmu programma, kur skatāma 21 restaurēta kinolente ar titriem angļu valodā. Izlasē iekļautas ne tikai spēlfilmas, bet arī dokumentālās un animācijas filmas. Latvijas Nacionālās bibliotēkas pārstāvis Augusts Zilberts uzsvēra, ka bibliotēka piedāvā 12 digitālās bibliotēkas kolekcijas un vairākus desmitus datu bāzu, no kurām vislielāko popularitāti iematojusi *periodika.lv* un *gramatas.lv*. Šie resursi būs pieejami bez maksas neatkarīgi no atrašanās vietas tik ilgi, kamēr bibliotēkās pastāvēs Covid-19 ierobežojumi. ■

Avots: Kurzemes Vārds

Datums: 21-12-2020

<https://doi.org/10.22364/lviz.112.10>

Kristīne Zaļuma.
*Neredzamā bibliotēka:
Latvijas Nacionālās
bibliotēkas 14 vēsturiskās
kolekcijas.* Rīga: LNB, 2019.
255 lpp.
ISBN 978-9984-850-75-7

Vēsturnieces Kristīnes Zaļumas grāmata ir atsevišķu pētījumu apkopojums par 6 sabiedriskām un 8 privātām bibliotēkām, kuru materiāli dažādu vēsturisko apstākļu rezultātā ir nonākuši Latvijas Nacionālajā bibliotēkā (turpmāk – LNB). Izdevums ir pavadāša monogrāfija

veiksmīgai izstādei (kuratorī Kristīne Zaļuma, Inga Surgante, Pauls Bankovskis) ar tādu pašu nosaukumu, kas bija skatāma LNB no 2019. gada augusta līdz 2020. gada martam. Grāmata, tāpat kā izstāde, veltīta LNB 100 gadu jubilejai.¹ Izdevums ir vizuāli pievilcīgs un gaumīgs, par ko jāslavē Tatjanas Raičiņecas (dizains), Daces Džeriņas (dizaina identitāte), Madaras Gritānes (fotogrāfijas) veikums. Tā pamatoti saņēma laureātes balvu Latvijas Grāmatizdevēju asociācijas organizētajā konkursā "Zelta ābele 2019", kategorijā "Zinātniskā literatūra".

Darbs nepretendē būt LNB 100 gadu vēstures pilnīgs izklāsts, tas ir piemēru virknējums par atsevišķām vēsturiskām, vairs neeksistējošām bibliotēkām, kuru grāmatas, arhīvu materiāli, mākslas darbi un pat dabas kolekciju eksemplāri 20. gadsimta gaitā (Pirmā pasaules kara, Latvijas Neatkarības kara vai Otrā pasaules kara rezultātā) ir uzņemti LNB krājumos. Izvēlētos piemērus vairumā apvieno to t.s. vāciskās saknes – gan no sabiedrisko organizāciju vēsturiskajām kolekcijām: *Academia Petrina*, Rīgas licejs, Rīgas vēstures un senat-

nes pētītāju biedrība, Cēsu Dzimtenes pētišanas biedrība, Kurzemes bruņniecība, Vidzemes bruņniecība; gan privātajām kolekcijām: fon Ceimernu-Lindenstjerna bibliotēka Braslavas muižā, fon der Pāleni – Iecavas muižā, Haralda fon Laudona – Lizdēnu muižā, fon Meienendorfu – Mazstraupes muižā, Mihaela fon Līvena – Pelču muižā, fon Bēru – Popes muižā, fon Šepinga op dem Hammes un fon Mēdemu – Zajā muižā. Par izņēmumu varētu uzskatīt poļu valstsvīru un zinātnieku grāfu Mihaļu Janu Borhu (1753–1810/11) ar viņa kolekcijām Varakļānu muižā, tomēr jāatceras, ka arī t.s. vācu muižnieki nebija "tirasīņu" 20. gadsimta un mūsdienu "tautības" piederības izpratnē. Svarīgāka nozīme bija kārtai, radurakstiem, nevis tautībai, vismaz ne līdz 19. gadsimtam, kad Eiropā pamazām uzplauka lokālpatriotisms un vēlāk arī nacionālisms tā dažādajās izpausmēs.²

Grāmatai piemīt populārzinātniskums: nodaļām ir doti intriģējoši nosaukumi – tēmu vadmotīvi ("ugunīgās dimensijas", "putnu karalis", "ejošam lācim pa pēdām", "kraukļu zelts"); tāpat darbs ir viegli lasāms – autore valoda ir viegla, plūstoša un labi saprotama; teksts bagātināts ar plašu un daudzveidīgu attēlu klāstu. Tomēr izdevums ir zinātnisks, to ir noteikusi autore profesionālā pieeja. Krājums ir pārdomāti strukturēts un veidots, izmantojot plašu, bet neuzbāzīgu zinātnisko aparātu, lai arī ne visur tiek norādīti informācijas avoti (īpaši rakstot par sabiedriskajām bibliotēkām). Savukārt skrupuloza atsaucē lietošana ir vērojama privāto bibliotēku stāstos. Tajos ir arī jūtama autore īpašā kaislība un aizrautība ar tēmu, plašās zināšanas un ilggadējais darbs, veicot izpēti. Literatūras un avotu norādēs atspoguļojas sadarbība ar citiem pētniekiem – gan pašmāju (ne tikai ar akadēmiskajiem zinātniekiem, bet arī ar novadpētniekiem un kolekcionāriem), gan ārzemju: avoti izmantoti no sabiedriskām krātuvēm un privātām kolekcijām Igaunijā, Polijā, Ukrainā, Krievijā, Vācijā, Lielbritānijā. Tāpat autore pārzina situāciju ar bibliotēku bijušo ēku un muižu likteni līdz pat mūsdienām.

Izdevumu papildina rādītāji – vietvārdu, personu, iestāžu un organizāciju, saīsinājumu. Tas atvieglo krājuma lietošanu kā informācijas izziņas avotu. Tāpat pielikumā ir doti grāmatas kopsavilkumi angļu un vācu valodā.

¹ Papildus ir tapusi Kristīnes Zaļumas grāmata "Latvijas Nacionālās bibliotēkas ēkas simts gados" (Rīga: LNB, 2019. 144 lpp.)

² Miroslav Hroch (2005). *Das Europa der Nationen: Die moderne Nationsbildung im europäischen Vergleich*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 279 S., hier S. 74.

Grāmatas dažādie stāsti ir vienveidīgi strukturēti: sabiedrisko organizāciju vai dzimtu vēsture; ēku un telpu vēsture; kolekcijas vēsture. Sabiedriskajām bibliotēkām ir arī informācija par bibliotēkariem un citām ar krājuma veidošanu saistītām personām. Privāto bibliotēku gadījumā kolekciju sistematizētāji un papildinātāji pārsvarā bija paši muižnieki. Autore teksts ir ne tikai par grāmatu krājumiem, tas pārsniedz tēmas ietvarus un dod plašāku kultūrvēsturisko ieskatu kolekciju likteņu izpratnei: par īpašniekiem (biedrībām, skolām, dzimtām un to kaislīgākajiem bibliofilu); par to pārvaldītājiem – bibliotēkariem; par ēkām, kurās dažādos laikos bibliotēkas vai to daļas tikušas glabātas.

Papildus lasītājs var uzzināt daudz interesantu un Latvijas vēsturei nozīmīgu faktus, piemēram: par pasaulē slaveno ornitologu Haraldu fon Laudonu (1876–1959) un viņa dabas zinātnes kolekcijas likteni Pirmā pasaules kara izskaņā un pēc tā (123.–136. lpp.); par jau pieminētā grāfa Mihala Jana Borha daudzpusīgo un Eiropā toreiz un tagad zināmo darbību, tajā skaitā literāro,³ un viņa mantinieku nespēju saglabāt vienkopus bagātīgo grāmatu un minerālu kolekciju (182.–203. lpp.); par Krišjāņa Valdemāra (1825–1891) vecākā brāļa vēsturnieka un arhivāra Johana Heinriha Voldemāra (1819–1880) bibliotēkas grāmatām (78. lpp.). Autore dod padziļinātu informāciju par atsevišķām bibliofilām pērlēm, piemēram, par slavenā franču rakstnieka Stendāla (1783–1842) piezīmju izpēti kādā no grāmatu sējumiem (144.–153. lpp.). Caur šādu stāstu prizmu redzam Latvijas bibliotēku kolekciju vēstures izpētes starptautiskās dimensijas, kā arī līdz šim paveikto.

Labāko proveniencas (kolekciju vai objektu izcelsmes) pētījumu tradīcijā K. Zaļuma publicējusi kvalitatīvus attēlus ar bibliotēku bijušo īpašnieku zīmogiem, ekslibriem, supereksslibriem un citām piederības zīmēm un tos izsmelši aprakstījuši. Šāda veida izdevumi ar detalizētiem īpašuma zīmju attēliem un kolekciju vēstures aprakstiem nonāk zinātniskajā apritē un atvieglo darbu citu krātuvju – gan pašmāju, gan ārzemju pētniekiem, kuri tos var izmantot savu krājumu proveniencas izpētei. Šādi tiek radīts pamats tālākai sadarbībai un informā-

³ LNB savos 100 gadu svētkos izdevusi latviski tulkotu grāfa Mihala Jana Borha dzejprozas darbu "Varakļānu Jūtu dārzs" (Rīga: LNB, 2019. 64 lpp.); informācija par to: Kristīne Zaļuma (2019). *Neredzamā bibliotēka*. Rīga: LNB, 189.–190. lpp.

cijas papildināšanai par citās atmiņu institūcijās esošiem minēto vēsturisko bibliotēku eksemplāriem. Padarot K. Zaļumas grāmatu pieejamu digitālajā vidē (ar laiku), LNB varētu šos procesus paātrināt.

Krājumā sniegtais attēlu daudzums un to labā kvalitāte rosina vēlmi pēc vēl vairāk attēliem, ja, piemēram, aprakstā ir norāde par to, ka kādam vērtīgam 16. gs. heraldikas izdevumam ir "izcili skaists vāku iesējums pergamentā ar renesanses ornamenta spiedumu" (82. lpp.), bet nav attēla, vai arī ekslibrus grāmatu atvērums attēlos nevar detalizēti saskatīt (104., 145. lpp.).

Jāuzteic K. Zaļumas drosme dot savu vērtējumu par neskaidriem jautājumiem (par Kurzemes bruņniecības bibliotēku: 77., 79. lpp.; par fon Livenu bibliotēkas iespējamo pārvešanas laiku 1920. gadā: 167. lpp., u.c.). Autore kvalifikācija, uzkrātās zināšanas, darbs ar sējumiem krātuvēs un vērojumi ļauj viņai izteikt ticamus, kaut subjektīvus (konkrētajā izpētes stadijā balstītus) pieņēmumus, ko citi pētnieki vēlāk varēs noraidīt, pierādīt vai attīstīt tālāk.

Cita vidū K. Zaļuma pieticīgi kā iespējamu "būtiski jaunu atklājumu Latvijas vēsturei kopumā" konstatē un faktiski tekstā un ar attēliem pierāda (26., 161.–163., 166. lpp.), ka ne visi *Academia Petrina* un vēlākās Jelgavas ģimnāzijas akadēmiskās bibliotēkas eksemplāri sadēģa bermontiešu jaunprātīgajā ēkas un kolekcijas dedzināšanā 1919. gada novembrī. Tāpat vērtīga ir informācija par Kurzemes bruņniecības bibliotēkas un Kurzemes Zemes arhīva vēstures saskares punktiem (76.–81. lpp.).

Lai arī stāstos iekļautās informācijas apjoms ir liels, vietām gribētos vairāk konkrētas informācijas (subjektīva recenzentes vēlme): piemēram, par to, cik sējumu vai iespieddarbu no vēsturiskajām bibliotēkām ir nonākuši LNB, vismaz, cik tādu bija apzināts grāmatas sagatavošanas brīdī. Lasītāji var nojaust, ka autore zināšanas ir daudz plašākas par to, kas publicēts izdevumā. Tomēr, lasot par šo tēmu, nākas samierināties ar tādām kvantitatīvām norādēm kā: "mūsdienās kādreizējās Rīgas vēstures un senatnes pētītāju biedrības bibliotēkas grāmatas ievērojamos apjomos glabājas LNB" (58. lpp.); "LNB krājumā glabātais Iecavas muižas fon der Pālenu dzimtas mantojums ir apjomos iespaidīga privātbibliotēkas kolekcija" (122. lpp.); "barona Haralda fon Laudona privātais arhīvs un atsevišķi kādreizējās bibliotēkas un putnu kolekciju eksemplāri" (136. lpp.); "[Mazstraupes muižas] pils bibliotēkas eksemplāri LNB identificēti nelielā skaitā"

(143. lpp.); "virkne grāmatu ar pievilcīgo grāfienes fon Mēdemas ekslibri LNB krājumā" (216. lpp.). Turpretim precē konkrētākas ziņas par Mihala fon Livena (1850–1909) kolekciju: "LNB uz šo brīdi identificēti vairāk nekā 100 eksemplāru no Pelču muižas pils bibliotēkas" (161. lpp.).

Tehniskajā salikumā ir ieviesusies kļūda: aptuveni no grāmatas vidus, no atsauc Nr. 287 (149. lpp.) – no Stendāla rokrakstu atšifrējumiem, tulkojumiem un komentāriem – turpmākās atsaucis ir "pārvietojusās" par vienu vienību. Tas jāņem vērā, lasot turpmākos kolekciju aprakstus, ja ir vēlme sekot līdzi informācijas avotiem.

Izdevumā, runājot par vietējo vāciešu izceļošanu 1939. gadā, tiek lietots vārds "repatriācija" (46., 52. lpp.). Otrā pasaules kara laikā nacionālsociālistiskā Vācijas pārvietoja līdz tam Baltijā dzīvojošos vāciešus kā kolonizatorus uz tobrīd tās okupēto Polijas daļu. Recenzente uzskata to nevis par grāmatas autorei, bet gan par visas Latvijas historiogrāfijas hronisku kaiti, īpaši kultūras un mākslas vēstures pētnieku darbos (iespējams, kāds no grāmatas redaktoriem ir uzskatījis sevi par pietiekami kompetentu, lai to izlabotu, nesaskaņojot ar autori). Kārtējo reizi nākas secināt, ka ne Vācijas jurista un vēsturnieka Dītriha Andreja Lēbera (*Loeber*, 1923–2004),⁴ ne Latvijas vēsturnieka Inesa Feldmaņa (1949)⁵ skaidrojumi par tēmu nav vēl nesuši vēlamos augļus. Abi vēsturnieki vairākkārt skaidrojuši šī paša par sevi nekaitīgā jēdziena (repatriācija: atgriešanās dzimtenē) lietojumu nacistu propagandas vajadzībām kara laikā, kuru labprāt pārņēma arī padomju historiogrāfija un kurš diemžēl vēl arvien tiek lietots atjaunotās Latvijas Republikas vēsturnieku darbos un LNB sistematizācijas katalogā saistībā ar vācbaltiešu pārvietošanu.

K. Zaļumas publikācija ļauj noprast, ka izvēlēts 14 kolekcijas ir neliela daļa no neredzama vai vēl nezināma grāmatu krājuma aisberga, ko glabā LNB 100 pastāvēšanas gadi un bagātīgās krātuves. Tāpat grāmata vēsta par Latvijas vēsturei raksturīgu situāciju – gan par postījumiem, zudumiem, gan arī par cerību, ka, iespējams, ne viss nezināmais ir zudis uz visiem laikiem vai iznīcināts, bet tomēr kādā laimīgā kārtā ir saglabāties un vēl gaida savu izpēti, "atrasanu".

Rasa Pārpuce-Bluma

⁴ Dītrihs A. Lēbers (1993). Jautājumā par terminu "repatriācija". *Latvijas Vēsture*, 1, 56. lpp.

⁵ Inesis Feldmanis (1994). Vācbaltiešu izceļošana. *Latvijas Arhīvi*, 3, 32.–41. lpp.

Par projektu «Vērtīgo grāmatu iepirkums Latvijas publiskajām bibliotēkām»

Kultūras ministrijas projektā «Vērtīgo grāmatu iepirkums Latvijas publiskajām bibliotēkām» decembra otrajā pusē Rēzeknes reģiona publiskajās bibliotēkās nonāks 312 nosaukumu grāmatas 1577 eksemplāros par kopējo summu 14630,43 eiro. Tās saņems Rēzeknes pilsētas, Rēzeknes un Vijānu novada publiskās bibliotēkas (kopskaitā 38), kurās tas būs nozīmīgs pieaugums.

Nemot vērā nepieciešamību atbalstīt gan krīzes skarto grāmatniecības nozari – grāmatu autorus, ilustratorus un tulkotājus –, gan kvalitatīvi papildināt Latvijas publisko bibliotēku krājumus ar augstvērtīgiem pēdējo gadu izdevumiem, Latvijas valdība 2020. gada 16. jūnijā pēc Kultūras ministrijas izstrādāta rīcības plāna lēma piešķirt finansējumu 300 000 eiro no līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem Latvijas Nacionālajai bibliotēkai (LNB) vērtīgo grāmatu iepirkuma programmas publiskajām bibliotēkām īstenošanai.

Lai grāmatu iepirkuma procedūras rezultātā respektētu katras bibliotēkas individuālās krājuma komplektēšanas vajadzības un izstrādāto profilu, kā arī izvairītos no dubulteksemplāru nonākšanas krājumā, bibliotēku darbinieki izteica vēlmi iesaistīties grāmatu nosaukumu un eksemplāru skaita izvēlē. Bibliotekāri pārbaudīja izdevumu esamību elektroniskos katalogos, analizēja izsniegumu statistiku, pētīja lasītāju vajadzības utt.

LNB sadarbībā ar Latvijas grāmatizdevējiem, literatūras un nozaru ekspertiem sagatavoja un piedāvāja reģionu galvenajām bibliotēkām un Latvijas Neredzīgo bibliotēkai potenciālo iepirkamo grāmatu sarakstu, kurā

tika iekļauti 362 grāmatu nosaukumi 157 151 eksemplārā no 33 izdevniecībām par kopējo summu 1 440 932 eiro. Katrai reģiona galvenajai bibliotēkai, kā arī Latvijas Neredzīgo bibliotēkai, atkarībā no bibliotēku skaita konkrētajā reģionā, tika piešķirta konkrēta naudas summa grāmatu izvēlei no piedāvātā grāmatu saraksta.

Apkopojot reģionu galveno bibliotēku un Latvijas Neredzīgo bibliotēkas iesniegto informāciju, grāmatu iepirkuma programmā publisko bibliotēku vajadzībām tika iegādātas 362 nosaukumu grāmatas 32 615 eksemplāros no 33 Latvijas izdevniecībām.

Lai grāmatas nonāktu pie lasītājiem, tika paveikts apjomīgs darbs. Paldies Latvijas Nacionālās bibliotēkas speciālistiem par projekta organizēšanu, koordinēšanu! Pateicamies Rēzeknes pilsētas un Rēzeknes novada pašvaldībām par transporta nodrošinājumu, paldies mūsu palīgiem par grāmatu «kalna» sanešanu bibliotēkā!

Milje lasītāji, varbūt šis ir īstais, lai garajās svētku dienās laiku pavadītu ar vērtīgu lasāmvielu?..

Uz tikšanos bibliotēkā!

Zita GORSVĀNE,

RCB Abonementa nodaļas vadītāja

attēls: SVILSTES.foto

Vērtīgas grāmatas bibliotēkām

LIEZĒRES pagasta bibliotēka, tāpat kā citas publiskās bibliotēkas, nupat saņēmusi jaunas vērtīgas grāmatas, kas papildina krājumu ar daudzveidīgu lasāmvielu.

— Pateicoties Kultūras ministrijas atbalstam, Latvijas Nacionālās bibliotēkas projektā «Vērtīgo grāmatu iepirkums Latvijas publiskajām bibliotēkām» arī Liezēres pagasta bibliotēka ir saņēmusi trīsdesmit četras vērtīgas grāmatas. Projekta ietvaros Latvijas publisko bibliotēku krājumi tika papildināti ar daudzveidīgu un kvalitatīvu Latvijas izdevēju produkciju, veicinot grāmatniecības un izdevējdarbības attīstību, sniedzot būtisku atbalstu autoriem, tulkotājiem un citiem grāmatniecības nozarē iesaistītajiem radošo profesiju pārstāvjiem. Lielu darbu paveica Madoņas novada bibliotēka, kur tika sadalītas grāmatas, izvērtējot jau bibliotēkā pieejamo krājumu, lai grāmatas neatkārtotos. Grāmatas ir vērtīgas, lasītājiem aktuālas. Piedāvājums ir plašs, atbilst dažādām gaumēm un vecumam. Šis ir vērtīgs ieguvums bibliotēkas krājuma papildināšanai, — uzsver Liezēres bibliotēkas vadītāja **Dace Madalāne**. — Jau no šīs nedēļas sākuma grāmatas ir pieejamas bibliotēkas apmeklētājiem. Nemot vērā pašreizējo situāciju valstī, ievērojot visus drošības pasākumus, vislabāk un ērtāk lasītājiem ir sazināties ar bibliotēku pa tālruni 26160227 un pieteikt interesējošās grāmatas, lai pēc iespējas ātrāk laiks jāpavada bibliotēkas telpās. Tomēr ir jāpriecājas, ka bibliotēka nav slēgta, lasītāji var nākt, izvēlēties grāmatas, tās apmainīt.

AGRITA NUSBAUMA-KOVALEVSKA

Avots: Rēzeknes Vēstis

Datums: 23-12-2020

Avots: Stars

Datums: 16-12-2020

Miljardi kultūrai

Vai un kā Eiropas Savienības (ES) kultūras programmas "Radošā Eiropa" plānotā budžeta palielināšana līdz 2,2 miljardiem eiro palīdzēs nozares pārstāvjiem Latvijā? Atbildi uz šo jautājumu lūkojām rast, sazinoties ar Eiropas Parlamentu un Latvijas Kultūras ministriju.

Kā zināms, "Covid-19" pandēmija ir īpaši smagi skārusi radošās nozares, tostarp mediju. Saskaņā ar Kultūras ministrijas rīcībā esošajiem Eiropas Komisijas datiem pandēmijas izraisītās krīzes dēļ 2020. gada otrajā ceturksnī "radošās un kultūras ekosistēmas" jau bija cietušas finansiālus zaudējumus vidēji 70 procentu apmērā. Vasarā, kad saslimstības rādītāji samazinājās, citas nozares kaut nedaudz varēja atgūties, kamēr stāvoklis kultūrā joprojām bija neskaids. Lielākā daļa koncertu un festivālu tika atcelti, teātros un pasākumos apmeklētāju skaits stingri ierobežots, līdz ar to kultūrā strādājošajiem atpelnīt savas darbības izmaksas nebija iespējams. Tāpat Kultūras ministrija norāda uz faktu, ka kultūras uzņēmumu samaksātā pievienotās vērtības nodokļa apmērs no 2020. gada marta līdz septembrim ir krities par 60 procentiem, salīdzinot ar attiecīgo laika periodu iepriekšējā gadā.

Līdz ar rudenī atjaunotajiem ierobežojumiem kultūras dzīve jau atkal ir faktiski apstājusies. Īpaši smagi klājas pašnodarbinātām personām un mazajiem uzņēmumiem, kas nesāņem finansējumu no valsts vai pašvaldības budžeta un ar lielām bažām uztver izmaiņas, kas paredzētas autoratīdizības saņēmējiem. Tāpat ievērojami samazinājušies mediju ieņēmumi no reklāmas tirgus un ir nopietns peļņas kritums grāmatu izdevniecībā.

"Radošās Eiropas" atbalsts

Labā ziņa kultūras atveseļošanai ir vienošanās, kas panākta starp ES Padomi un Eiropas Parlamentu par ES daudzgadu budžetu 2021.–2027. gadam. Tā paredz, ka ES atbalsta programmas "Radošā Eiropa" budžets tika palielināts par 0,6 miljardiem eiro. Šis papildinājums un jau līdz šim programā palielinātā elastība ļaus īstenot vairāk radošu projektu, tādējādi palīdzot kultūras nozarei atgūties pēc krīzes.

Eiropas Parlamenta deputāte un Kultūras un izglītības komitejas priekšsēdētājas vietniece Dace Melbārde ir gandarīta par panākto vienošanos. "Vienīgās ES kultūras programmas "Radošā Eiropa" budžeta palielināšana līdz 2,2 miljardiem eiro ir vērtējama ar pozitīvu zīmi. Lai gan programmas budžets nav ticiis palielināts

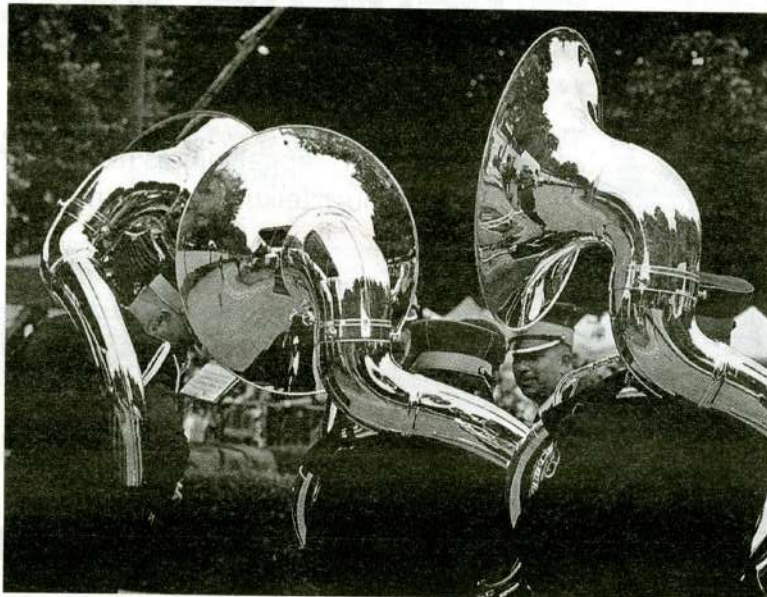

FOTO: NO "ZIŅU" ARHĪVA

"Ceru, ka Latvijas valdība atvēlēs pietiekami daudz līdzekļu no atveseļošanās fonda un struktūrfondiem kultūras, radošajam un mediju sektoram"

DACE MELBĀRDE

tādā apmērā, kā to prasīja Eiropas Parlamenta Kultūras komiteja, tomēr panāktais pieaugums par aptuveni 50 procentiem, ja salīdzina ar esošo programmas budžetu, ir labs sasniegums," uzsvēr D. Melbārde.

Budžeta palielinājumu kā lielu sasniegumu uzsvēr arī Kultūras ministrijas ES kultūras kontaktpunkts Latvijā, kura darbības mērķis ir nodrošināt efektīvu ES programmas "Radošā Eiropa" īstenošanu Latvijā. "Tāpat kā iepriekšējā, tā arī jaunajā periodā Latvijas organizācijas un institūcijas varēs piedalīties atklātos konkursos, lai gūtu finansējumu jebkuriem kultūras un radošo nozaru projektiem, īstenojot starptautiska mēroga sadarbības vai individuālus projektus atkarībā no to specifikas. Līdzšinējā periodā tika īstenoti vairāk nekā 100 projekti ar Latvijas organizāciju dalību. Sagaidāms, ka līdz ar finansējuma palielinājumu to skaits jaunajā periodā varētu būt vēl lielāks," informē kontaktpun-

ktā nodaļas konsultante Zanda Bitere.

Sagaidāms, ka pirmie konkursi varētu tikt izsludināti 2021. gada pirmajā pusgadā. Z. Bitere norāda, ka šobrīd ir pieejama informācija, ka tiks turpināti līdzšinējie konkursu veidi, tostarp starptautiskas sadarbības projekti, literatūras tulkošana, filmu nozares projekti, kā arī organizēti tematiski konkursi.

Atveseļošanās arī kultūrai

Līdztekus programmai "Radošā Eiropa" ir paredzētas vēl citas finansējuma iespējas, ko arīdzan iespējams novirzīt kultūras, tostarp arī mediju, vajadzībām. Eiropas Parlamenta deputāte D. Melbārde norāda, ka, piemēram, pandēmijas pārvarēšanai paredzētajā ES Atveseļošanas un noturības mehānismā vismaz 20 procenti no izdevumiem būs atvēlēti digitālajai pārejai. Lēmumi, kurās jomās un kā tieši ieguldīt šī mehānisma līdzekļus, ir dalībvalstu valdību ziņā. "Tuvākajos gados tieši dalīb-

valstīm būs pieejams līdz šim nepieredzēti liels finansējums no ES, un te būs ļoti daudz no svara, kā Latvijā atbildīgās institūcijas šo piešķirto ES finansējumu izlieto, jo tā ir katras ES dalībvalsts kompetence. Ceru, ka Latvijas valdība atvēlēs pietiekami daudz līdzekļu no atveseļošanās fonda un struktūrfondiem kultūras, radošajam un mediju sektoram," tā D. Melbārde.

Saskaņā ar šo ir ticams, ka līdzekļu, kas ienāks no ES, būs krietni vairāk nekā iepriekšējā plānošanas periodā, savukārt to sadale lielā mērā atkarīga no Latvijas valdības lēmumiem. Tas ir attiecīnāms ne tikai uz nacionālās kultūras, bet arī uz mediju atbalstam plānoto finansējumu. To īpaši uzsvēr arī D. Melbārde: "Kultūras ministrijai kā atbildīgajai institūcijai arī par mediju politiku Latvijā lielais izaicinājums būs panākt valdības partneru atbalstu, lai ES finansu instrumentu apguves nacionālajos plānos tiek iestrādātas atbalsta iespējas gan medijiem, gan kultūras sektoram, ko attiecīgi piedāvā vairāki ES politikas dokumenti."

Vai pieejams visiem?

Tātad tiek solīts, ka nauda būs un būs vairāk nekā līdz šim. Taču aktuāls jautājums joprojām ir par tās pieejamību. Ne tikai par to daļu, kuras sadale atkarīga no valdības lēmumiem, bet arī to, kas paredzēta programmas "Radošā Eiropa" īstenošanas gaitā. Eiropas Parlamenta deputāte D. Melbārde norāda, ka atbalsts kultūrai un

medijiem būs pieejams pētniecības un inovācijas programmā "Apvārsnis Eiropa" un programmā "Digitālā Eiropa". Taču vienlaikus viņa uzsvēr, ka potenciālajiem finansējuma saņēmējiem ir un būs nepieciešama pamatīga palīdzība finansējuma apgūšanā. "Mums ir jāstiprina Latvijas kultūras un mediju jauda un zināšanas startēt ES līmeņa konkursos. Piemēram, lai palīdzētu mediju nozarei iegūt šo atbalstu, plānots izveidot īpašu digitālo rīku, kurā tiks apkopotas medijiem pieejamās finansējuma iespējas dažādās programmās, norādījumi un palīdzība, lai pieteiktos," ar jau iecerētajiem atbalsta pasākumiem dalās D. Melbārde.

Arī par programmas "Radošā Eiropa" īstenošanu atbildīgās struktūrvienības pārstāves Z. Biteres teiktais norāda uz pieejamības problēmu, kas īpaši aktuāla reģionos, kur kultūra un mediji eksistē tikpat lielā mērā kā galvaspilsētā. Viņa apliecina, ka starp iepriekšējā programmas periodā atbalstītajiem 100 projektiem nav neviena, kuros piedalītos organizācijas no Jelgavas, Dobeles vai Bauskas pilsetām un novadiem. "Ziņu" aptaujātie Zemgales kultūras darbinieki ir iepriecināti par katru atbalsta iespēju, taču ikviens norāda uz kādu ierobežojumu, kas apgrūtina pašu spēkiem apgūt ES projektos finansējumu. Tomēr, ņemot vērā izsludināto programmas elastību un papildu līdzekļu pieejamību, ir vērts no jauna apskatīt atbalsta iespējas. "Radošās Eiropas" birojs Latvijā arī jaunajā periodā turpinās rīkot informatīvus tiešsaistes vai klātienē seminārus, lai veicinātu Latvijas reģionu organizāciju iesaisti programmas "Radošā Eiropa" projektos," apliecina Z. Bitere.

Par to, ka pietrūkst nevis finansu, bet gan informācijas, visiem pieejamu nosacījumu un konsultatīvas palīdzības, spriests arī pērnā gada 1. decembrī notikušajā neformālajā ES kultūras un audiovizuālo lietu ministru videokonferencē. Tās mērķis bija diskutēt par to, kā veiksmīgāk stiprināt "Covid-19" krīzes skarto kultūras un radošo nozaru, tostarp masu mediju, noturību, izmantojot ES līmeņa atbalsta mehānismus. Konferencē lielākā daļa delegāciju pauda atbalstu idejai izveidot interneta portālu, kurā būtu pieejama mērķtiecīgi strukturēta informācija par finansēšanas iespējām māksliniekiem un radošo industriju pārstāvjiem visā ES. Tas palīdzētu pārvarēt tādas grūtības kā nepietiekama informācija un pieņemšanās procedūru sarežģītība. ■

— Iveta Pavziniuka

Materiāli tapuši sadarbībā ar Eiropas Parlamenta biroju Latvijā

Nav iemesla sēdēt mājās

● LINDA KILEVICA
● LIENE ANDERSONE

Kultūras iestādes un profesionāle kolektīvi šobrīd ļoti cer uz vakcīnu pret Covid-19, kas ļautu zālēs atgriezties publikai. Radošie cilvēki ļoti novērtē to, ka atšķirībā no pērnā pavasara nozare nav paralizēta – var notikt mēģinājumi, tiešsaistes koncerti un citas aktivitātes. Tāpat kā vakcīnu, mākslinieki gaida arī vasaru, kad varētu atsākties brīvības pasākumi.

Plānojam nākotni

Liepājas Kultūras pārvalde izsludinās kultūras projektu konkursu un šobrīd plāno Liepājas Kultūras balvas pasniegšanu, pastāsta pārvaldes vadītāja vietnieks Nauris Lazdāns. Pagaidām nav garantijas, ka Liepājas dzimšanas dienu varēs svinēt martā, pasākums "Izgaismotā Liepāja" atkal varētu notikt rudenī.

"Kultūras projektu konkurss kā līdzfinansējuma un atbalsta mehānisms pašlaik ir īsti vietā. Bez koncertiem, izrādēm un izstādēm ir daudzi formāti, kuros šai laikā cilvēki var izausties. Darbojas tēlniecība, literatūra, izdevējdarbība, foto un video mākslinieki, var notikt pētniecība, kultūras mantojuma saglabāšana. Svarīgi ir arī digitālie risinājumi. Skaidri zinām, ka vasarā būs arī otrs kultūras projektu konkurss," viņš pastāsta.

Nozīmīga ir Eiropas kultūras galvaspilsētas pieteikuma gatavošana, kurai tieši patlaban var atvēlēt laiku un resursus. "Iesaistīta ir ne tikai kultūras joma, runājam ar Liepājas Universitāti,

ar nevalstiskajām organizācijām, vides speciālistiem, apzinām apkaimes problēmas un vajadzības, runājam par nākotni ar Liepājas apkārtnējiem novadiem. Mani priecē tas, ka iesaistītie strādā ļoti rūpīgi, notiek jēgpilnas diskusijas. Tiek piefiksēts viss – no praktiskām problēmām līdz pat utopiskām iecerēm. Šis varētu būt veids, kā veicināt cilvēku iesaisti ne tikai kultūras, bet arī sabiedriskos procesos. Tam, ko šobrīd darām Eiropas kultūras galvaspilsētas kontekstā, būs jēga neatkarīgi no tā, izcīnīsim titulu vai ne. Tas ir vajadzīgs, lai mēs visi dzīvotu labāk," uzsver N. Lazdāns.

Ražo jauniestudējumus

Liepājas teātri norit darbs pie jauniestudējumiem. "Nav iemesla sēdēt mājās," saka direktors Herberts Laukšteins. "Turamies pie šobrīd nospraustajiem plāniem līdz pirmizrādei 6. martā. Nodarbināti ir visi cehi. Vienīgā problēma ir frizētava, taču pašlaik notiek apmācība parūku gatavošanā. Skaņu un gaismu ceļam nav izrāžu, toties ir dažādi uzlabojumu darbi un mēģinājumi."

Vienīgi skatītājus apkalpojošais personāls ir bez darba. Ar garderobistiem, vietu ierādītājiem un biļešu kontrolieriem, kuriem bija darbs uz stundām, līgums beidzies pērnā gada beigās. "Darbinieki tika brīdināti, ka pašreiz līgumu neatjauno. Šādu cilvēku ir vairāk nekā desmit – studenti un teātra seniori," pastāsta teātra vadītājs.

"Nav nekāda baigi cerīgā sajūta. Vienīgi ir plāniņš pieņemts, kas notiks, ja martā nebūs ie-

spējams tikties ar skatītājiem. Būsim saražojuši visus jauniestudējumus, kuriem mums šobrīd ir līdzekļi. Tad gan iesim atvaļinājumā ar domu, ka pēc tā kaut kas ies uz labo pusi un mēs varēsim atsākt strādāt. Taisīsim brīvības koncertuzvedumu, lai vasarā brauktu pa Latvijas brīvības estrādēm tikties ar skatītājiem svaigā gaisā. Pagaidām šis ir, pie kā piekerties. Pašreizējā situācija un fakti jau nav nekas iepriecinošs," atzīst H. Laukšteins.

Gatavi atsākt strādāt

Koncertzālē "Lielais dzintars" vēl 30. un 31. decembrī veikts vijolnieces Magdalēnas Gekas un pianistes Ivetas Čālites ieraksts ar Maijas Einfeldes vijolsonātēm. Sestdien, 9. janvārī, izskanēs Latvijas Radio kora tiešsaistes koncerts "Pareiztīcīgo Ziemassvētki". "Šobrīd ritms ir pietiekami aktīvs – ir, ko darīt. No VKKF finansētās kultūras programmas esam saņēmuši vislielāko summu starp koncertzālēm – 216 000 eiro. Ar māksliniekiem notiek programmu saskaņošana, ko varēsim tagad un ko pārcelsim uz vēlāku laiku," pastāsta koncertzāles vadītājs Timurs Tomsons.

Pēc sestdienas koncerta darbiniekus varētu laist atvaļinājumā. Skatītāju apkalpošanā iesaistītajam personālam darba nav, bet viņiem esot minimālā slodze ar mazu stundas līkmi, tāpēc darba attiecības netiek pārtrauktas, jo jābūt gataviem kuru katru brīdi atsākt darbību.

"Neko jaunu šajā laikā neizdomāsim," saka koncertzāles vadītājs. "Ja drīkstēsīm atsākt koncertus kaut vai 20 cilvēkiem,

Vairāk par visu kultūras iestādēs gaida skatītāju atgriešanos. Ko skatīties un klausīties būs, jo visur pašlaik rit aktīvs darbs un nākotnes plānošana.

darīsim to. Finansējums gadam ir pietiekams. Mēs negribam veicināt kolektīva iekšējos kontaktus, tāpēc tiešsaistes koncer-

tus un ierakstus organizēsim ļoti uzmanīgi. Arī Radio koris testējas, pirms nākt uz mēģinājumiem."

>>

EKSPERTS

DIENAS
TĒMAJāmeklē veidi,
kā atkal uzrunāt

Uldis Zariņš, KM valsts sekretāres vietnieks kultūrpoltikas jautājumos

Tāpat kā citās nozarēs, arī kultūrā jaunais gads un aktivitātes, ko tas nes, atkarīgas no epidemioloģiskās situācijas un pandēmijas ierobežošanai noteiktajiem drošības pasākumiem.

KM turpinās gādāt par atbalstu nozarē – jau apstiprinātas kultūras mediju un digitālās kultūras saturu radīšanas atbalsta mērķprogrammas VKKF,

tāpat arī konceptuāli lemts par 3 miljonu eiro piešķiršanu, lai VKKF varētu turpināt kultūras institūciju ilgtspējas programmu; ir pieejama atbalsta sistēma dīkstāves gadījumos, kuru administrē Valsts ieņēmumu dienests. Tā pārveidota elastīgāka un, cerams, atbilstīs arī ievērojamo skaitu radošo personu un organizāciju.

Finīša taisnē ir arī KM darbs pie jaunajām kultūrpoltikas vadlīnijām, kas iezīmē perspektīvas kultūrai laikā pēc pandēmijas – kultūrai ir jābūt vēl pieejamākai visās tās apakšnozarēs un izpausmes formās, un pandēmija ir pierādījusi, ka arī digitālajā vidē.

Pēc pandēmijas visiem būs jāmeklē veidi, kā atkal uzrunāt kultūras patērētājus, jo redzam, ka pandēmija ietekmējusi arī tās kultūras nozares, kurās kultūrpaltērētājs nav tieši atkarīgs no klātienē. Tāpat KM strādās pie tā, lai mazinātu pandēmijas ietekmi uz kultūras līdzdalības tradīcijām – lai kori un deju kolektīvi varētu pienācīgi sagaidīt jubilejas Dziesmu un deju svētkus.

FAKTI

KULTŪRAS NOZARE 2020. GADĀ PASAULĒ

- Nodarbināti vairāk nekā 30 miljoni cilvēku.
- Kinoindustrijā darbu zaudējuši 10 miljoni cilvēku.
- Trešā daļa mākslas galeriju samazinājušas darbinieku skaitu.
- Mūzikas industrijas zaudējumi sešu mēnešu dīkstāvē – vairāk nekā 10 miljardi dolāru.
- Kritums izdevējdarbībā – līdz 7,5%.

AVOTS: UNESCO

<< Koncertzāle saņēmusi profesionālu izstāžu zāles gaismas iekārtu, kuru patlaban uzstāda. Pateicoties koncertzāles "Lielais dzintars" attīstības biedrības līdzfinansējumam, iegādāta un tiek testēta digitālā aparatūra videotranslācijām, kuru tiks lietā jau janvāra beigās. "Man ir prieks par mūsu rezidenta Liepājas Simfoniskā (LSO) orķestra aktivitātēm, lielā zālē būs pieņemami noslogota," saka "Lielā dzintara" valdes priekšsēdētājs.

Spēlēs slavenākās
simfonijas

Arī LSO mūziķi daļu atvaļinājuma ņems janvārī, stāsta orķestra vadītājs Uldis Lipskis. "Janvāra beigās nāksim klajā ar jaunu digitālu ciklu "Tuvāk simfo-

nijai". Sāksim ar Mocarta 40. simfoniju, sekos pasaulē slavenākās simfonijas. Koncertiem pievienosies muzikologa un diriģenta diskusija, kā arī pēc koncerta sarunas. Ciklā iecerēti seši koncerti. Turpināsies sarunas ar orķestra māksliniekiem un kamermūzikas atskaņošanas ciklā "Tuvāk", kā arī ieraksti, viņš atklāj.

Sadarbībā ar Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskolu (LMMDV) tradicionālo Zvaigžņu festivālu ievadīs koncerts atjaunotajā LMMDV koncertzālē kopā ar jaunajiem talantiem. Pašā festivālā martā plānoti seši koncerti. "Divi pirmie būs parāds no pagājušā gada, kad festivālu nokoda kovids. Dziedātāja Maija Kovaļevska un pianists Armands Ābols ir ar mieru

braukt vēlreiz. Esam piesardzīgi par domu aicināt klausītājus, bet šiem koncertiem ir jānotiek vismaz digitāli. Par noslēguma koncertu ar tenoru Aleksandru Antonenko esam vienojušies, ka sagaidīsim iespēju tam notikt ar publiku," atzīmē U. Lipskis.

Simfoniskais orķestris ir liels kolektīvs, tāpēc strādā, ievērojot drošības pasākumus. "Mūziķi sēž retāk, lielā skatuvē to atļauj. Līdz savam krēslam cilvēki nāk maskās, tās atkal uzliek, tiklīdz beidz spēlēt. Pirms darba nedēļas veicam arī testus," pastāsta orķestra vadītājs.

Gaida vēsturisku
notikumu

"Par turpmāko nākotni un darbu esam optimistiski noska-

noti," saka SIA "Liepājas Latviešu biedrības nams" (LLBN) valdes locekle Vita Hartmane. "Mums iepriekšējais gads beidzās un jaunais sākas ar darba apjoma palielināšanos. Mēs gatavojamies vēsturiskam notikumam – šovasar plānojam sākt strādāt atjaunotajā koncertestrādē "Pūt, vējini!"

V. Hartmane skaidro, ka darba sezona LLBN sadalīta divos posmos – no rudens līdz pavasarim aktivāks darbs notiek biedrības namā, bet vasarā iestāde koncentrējas uz koncertdarbu "Pūt, vējini!". "Šogad aktivā darbība estrādē izpalika, tādēļ vairāk rīkojam izstādes biedrības namā, darbinieki varēja iziet atvaļinājumus. Arī tagad darbinieki izmantos laiku, lai dotos atvaļinājumā, jo būs divreiz lielāka slodze vasarā un pēc tam," pastāsta V. Hartmane. "Ar vienu darbinieku uz laiku pārtraucām darba attiecības, – tas ir skaņu un gaismu speciālists," viņa piezīmē.

"Piekrītu, ka tagad, kamēr nenotiek pasākumi, pilnvērtīgāk var pievērsties tām lietām, kam agrāk netika piegriezta tik liela vēriba vai tīri fiziski nepietika laika. Tagad ir vieglāk atbildēt uz vienu tematu e-pastiem nekā 40 dažādiem," situāciju komentē V. Hartmane. Ārkārtējās situācijas dēļ iestāde piedzīvojuši 45 procentu ieņēmumu kritumu. "Nekustamo īpašumu un biedrības nama iestāžu telpu apsaimniekošana ir mūsu pamatdarbs, kas nodrošina regulāros ienākumus. Kinoteātris ir slēgts, apturēta amatierkolektīvu darbība. Tas skar arī mūsu darbiniekus," norāda biedrības nama vadītāja. LLBN savā plānā atzīmējis 1. aprīli, kad biedrības nams varētu atgriezties aktivā kultūras dzīvē. "Mūsos ir liela ticība tam, ka vasarā un rudenī varēsim cilvēkiem dot to, kā pietrūkst tagad, – kultūru un komunikāciju," pauž V. Hartmane.

Krājuma sakopšanā
iesaista visus

Arī Liepājas muzeja direktore Dace Kārķla teic, ka darbs muzejā, lai arī tas slēgts apmeklētājiem, ne uz mirkli nav apstājies. "Mēs turpinām strādāt pie krājuma digitalizācijas un sakārtošanas, telpu uzkopšanas. Iesaistām arī zāļu uzraugus un apkopējus – darbu ir daudz, jo muzeja krājuma ir 100 000 priekšmetu," viņa uzsver. "Tāpat turpinām veidot interjera muzeja saturu, daudz kā vēl trūkst, jāmeklē priekš-

meti. Ceru, ka situācija saistībā ar muzejiem tiks mīkstināta, jo muzejos cilvēki nemēdz drūzmēties. Ārkārtējās situācijas dēļ vairākas izstādes tika atceltas. Arī kopumā ir ļoti liela neziņa," vērtē D. Kārķla. Ārkārtējās situācijas laikā interesentiem ir pieejamas muzeju āra teritorijas. "Muzeja dārzu jau iepriekš bija iecienījušas vecmāmiņas ar mazbērniem, māmiņas ar bērnu ratiņiem. Dārzs arī tagad turpina dzīvot." D. Kārķla pauž žēlumu, ka noteikto ierobežojumu dēļ nevar notikt barikāžu 30 gadu atceres pasākumi. "Tas ik gadu ir gaidīts notikums, jo tā ir nesenā vēsture un cilvēkiem atmiņas vēl ļoti dzīvas."

Pietrūkst
mēģinājumu

Liepājas Tautas mākslas un kultūras centra (TMKC) vadītāja Baiba Kļava stāsta, ka iestādes darbībā iesaistīti simtiem cilvēku – pašdarbības kolektīvu dalībnieki. Cik nu spējuši, viņi strādājuši individuāli pēc īpaša grafika, kā arī attālināti. "Vieglāk ir lietiskās mākslas kolektīviem un studijām, kuru dalībnieki var netraucēti strādāt mājās un arī darbnīcās. Viņi turas pie iepriekšējā izstāžu plāna, taču arī šeit datumu ir jāpamaina. Ja tuvākajā laikā atceļ kādus ierobežojumus, izstādēm būs gatavi," saka B. Kļava.

Amatiereteātru un vokālo ansambļu vadītāji bijuši priecīgi par iespēju darboties individuāli. "Varēja strādāt ar katru dalībnieku." Taču pašdarbības kolektīviem platformā ZOOM ilgstoši strādāt ir grūti, tāpat visu kolektīvu dalībniekiem nav šīs iespējas. "Mūs motivē plānotie pasākumi. Ja kāds nevar notikt paredzētajā laikā, pārceļam," teic B. Kļava. TMKC nenotika vairāku kolektīvu jubilejas pasākumi. "Ansamblim "Voļņica" 30 gadu jubilejas pasākums pārcelts jau no pagājušā gada pavasara, "Vaduguns" dejotājiem bija plānots 20 gadu jubilejas pasākums, tagad jau būs 20 plus viens, folkloras kopa "Vēlava" arī par gadu paliks jaunāka," uzskaita TMKC vadītāja un vienlaikus aicina kolektīvus strādāt pie plānotajām programmām. "Notiks attālināts deju apguves seminārs, atsūtīti balss ieraksti koru repertuāram. Darīt rutīnas darbu – tas nav mums, tādēļ tieši pulcēšanās mēģinājumos pietrūkst visvairāk. Taču šis laiks ir pierādījis, ka var atrast risinājumus un var turpināt strādāt." ■

MAF

Mediju atbalsta fonds

Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par publikāciju saturu atbild SIA "Kurzemes Vārds".

Lasiet 6. lpp.

Tāpat kā lasītāji pēc grāmatām, tā bibliotekāres ir noilgojušās pēc saziņas ar lasītājiem un emociju apmaiņas. "Es jau domās sāku sazināties ar apmeklētājiem, ko varētu viņiem piedāvāt," teic Valkas novada Centrālās bibliotēkas Bērnu literatūras nodaļas vadītāja Una Grāve (no labās). Lasītājus gaida arī Pieaugušo literatūras nodaļas vadītāja Līga Rozīte.

FOTO: LAINE TIDENA

Prieka vēsts grāmatu lasītājiem

No šodienas, 12. janvāra, visā Latvijā darbu atsāk bibliotēkas, ievērojot Kultūras ministrijas izstrādātās vadlīnijas šo iestāžu darbībai.

Tomēr apmeklētājiem jāreķinās, ka bibliotēkās varēs tikai saņemt līdzņemšanai grāmatas un žurnālus, bet bibliotēku lasītavas apmeklētā-

jiem būs slēgtas. Arī strādāt pie publiski pieejamajiem datoriem ar interneta pieslēgumu nebūs atļauts.

Aicina nākt pa vienam

Latvijā noteiktie ierobežojumi "Covid-19" infekcijas mazināšanai ir spēkā vēl vismaz līdz 25. janvārim. Janvāra sākumā valdībai pārskatot spēkā esošos ierobežojumus,

bibliotēkas un atsevišķu saimniecības preču (zeķu, cepuru, cimdu, sniega lāpstu un citu) tirdzniecība bija vienīgie izņēmumi, kas izspruka no aizliegumu saraksta uz nākamajām divām nedēļām.

Uzzinot, ka bibliotēkas no 21. decembra būs slēgtas, pēdējā to darba dienā, 19. decembrī, apmeklētāji publiskās grāmatu krā-

tuves teju "gāza apkārt", ņemot lasīšanai mājās, ko vien varēja atrast atbilstoši savai gaumei un interesēm. Savukārt aizvadītajā nedēļā valdības paziņojums par bibliotēku atvēršanu visiem lasītājiem bija prieka vēsts. Valdība uzsvēra, ka šī brīža situācijā bibliotēku darbs, izsniedzot grāmatas lasītājiem, ir akūta nepieciešamība, it

īpaši laikā, kad grāmatnīcu darbība klātienē diemžēl nav atļauta.

Arī smiltieniete Gaida Lapiņa savu ikdienu nevar iedomāties bez grāmatu lasīšanas un ļoti gaidīja, kad bibliotēka atkal būs vajā, un, uzzinot, ka drīz, nopriecājās.

TURPINĀJUMS 6. LPP.

Prieka vēsts grāmatu lasītājiem

TURPINĀJUMS NO 1. LPP.

“Ļoti slikti vērtēju to, ka bibliotēkas šajās nedēļās bija slēgtas. Bibliotēkas neapdraud cilvēkus, ja tiek ievērota elementārā drošība un apmeklētāji ilgstoši tajās neuzkavējas, tāpēc nevajadzētu būt ierobežojumiem attiecībā uz bibliotēku darbību. Negatīvi vērtēju arī to, ka grāmatas nedrīkst pirkt. Nav jau mūsdienās tā, ka pēc grāmatām stāv rinda,” savu viedokli pauž Gaida Lapiņa.

Valcēniete pensionāre Anda “Ziemeļlatvijai” stāsta, ka pirms bibliotēkas slēgšanas paguvusi lasīšanai paņemt deviņas grāmatas. Tās drīz vien būs izlasītas, tāpēc pensionāre priecājas, ka varēs turpināt savu ziemas sezonā iemīļoto nodarbi. Tā palīdz atslēgties no ikdienas negācijām, ļauj izbaudīt galveno varoņu dzīves likločus.

No šodienas ir atvērtas arī bibliotēkas Smiltenes, Valkas un Strenču novados. Apmeklētāji tiek aicināti nākt pēc grāmatām individuāli un pagaidīt ārpusē, ja abonementa telpā jau atrodas citi apmeklētāji, kā arī lietot sejas aizsargmaskas.

“Ļoti slikti vērtēju to, ka bibliotēkas šajās nedēļās bija slēgtas. Bibliotēkas neapdraud cilvēkus, ja tiek ievērota elementārā drošība un apmeklētāji ilgstoši tajās neuzkavējas.”

GAIDA LAPIŅA

Lidzi ņemamās grāmatas var noskatīt iepriekš

Lai saīsinātu uzturēšanās laiku bibliotēkās, reģistrētie bibliotēkas lietotāji sev interesējošos izdevumus var rezervēt iepriekš, rakstot uz bibliotēkas e-pastu, zvanot vai pieslēdzoties Valkas, Smiltenes un Strenču novada elektroniskajam kopkatalogam biblioteka.valka.lv. Lai varētu elektroniskajā kopkatalogā veikt grāmatu pasūtīšanu un redzēt savus datus par izsniegtajām un pasūtītajām grāmatām, ir jābūt bibliotēkas lasītājam un bibliotēkārēm jāpalīdz izveidot lasītāja autorizācijas datus – lietotāja vārdu un paroli.

No lasītājiem saņemtos izdevumus ievietos “karantinā” uz trijām dienām. Piemēram, Smiltenes bibliotēkas gaiteni tiks novietota speciāla kaste “karantīnas” grāmatām, kur izlasītās grāmatas varēs atstāt, nedodoties iekšā bibliotēkas iekšējās telpās, ja nebūs vēlmes paņemt jaunu lasāmvielu.

Smiltenes novada un Strenču novada bibliotēkās jaunas grāma-

tas tiks iepirktas februārī, bet Valkas novada Centrālajā bibliotēkā – jau nākamnedēļ. Jauno grāmatu dienas Valkas novada Centrālajā bibliotēkā plānotas no 25. līdz 28. janvārim ar grāmatu izsniegšanu 29. janvārī, taču bibliotēkas direktore Līga Tetere piebilst, ka vēl nav zināms, vai šis pasākums ierastajā formātā būs iespējams ierobežojumu dēļ, un varbūt būs jāriko digitāli.

Ko lasīt?

Uzklausām ierosinājumus

Pagaidām ir jāiztiek ar tiem krājumiem, kādi bibliotēkās jau ir. Aicināta ieteikt citiem kādu interesantu grāmatu, lasītāja Gaida Lapiņa nosauc norvēģu rakstnieces Majas Lundes “Bišu vēsturi”, kas esot “fantastiska, vienreizēja grāmata”. Šis neaizmirstamais, izglītojošais un brīnišķīgi uzrakstītais romāns “Bišu vēsture” vienā stāstā apvieno trīs pavisam atšķirīgas sižeta līnijas, kurās vienlīdz liela uzmanība ir pievērsta bērnu un vecāku savstarpējo attiecību svarīgumam un mūsu attieksmei pret dabu un cilvēci kopumā.

Savukārt valcēniete bibliotekāre Una Grāve iesaka izlasīt bulgāru izcelsmes čehu rakstnieces Biankas Bellovas grāmatu “Ezers”. Rakstniece ierosmi grāmatas rakstīšanai guvusi no “National Geographic” redzētajām Arāla jūras fotogrāfijām: kamieļi starp tuksneša vidū rūsējošām zvejnieku laivām, industriālās ēkas toksisku putekļu kupenu vidū. Kādreiz trešajā lielākajā pasaules ūdenstilpē patlaban ir vairs tikai 10 procenti ūdens apjoma. Ar atsauci uz bijušo padomju okupāciju autore radījusi fiktīvu ezeru, ko posta klimata pārmaiņas un cilvēki, radīdami veselības problēmas un bezdarbu. Vēl viena Unas Grāves ieteikta grāmata ir Emīlijas Lokhārtas “Mēs bijām meļi”, kas 2014. gadā lasītāju portālā Goodreads atzīta par gada labāko jauniešu romānu.

Laiku mājāsēdē var pavadīt arī lietderīgi, piemēram, iekārtojot mājokli, un tam var noderēt Unas kolēģes Līgas Rozītes ieteiktā interjera konsultantes Frīdas Ramstedes grāmata “Jūties kā mājās. Interjera un stila rokasgrāmata”.

Savukārt Smiltenes novada bibliotēkas direktore Inta Mežule iesaka šajā satrauktajā laikā palasīt romantisku literatūru prāta nomierināšanai, piemēram, Džeinas Ostinas romānus vai zviedru rakstnieces Ingas Lindstrēmas mazās romantiskās grāmatiņas – viena vakara literatūru. Inga Lindstrēma ir viena no pazīstamākajām romantisko stāstu autorēm. Pēc viņas scenārijiem tapušas neskaitāmas filmas un seriāli, kas pazīstami arī TV skatītājiem Latvijā.

— Sandra Pētersone

Avots: Ziemeļlatvija

Datums: 12-01-2021

Grāmatai vienmēr ir savs laiks

Ja reiz sākusies draudzība ar grāmatām, tā saglabājas visu mūžu. Tā tas ir arī plaviņietim Andrim Roziņam, kurš ir aktīvs Plaviņu novada bibliotēkas lasītājs un pasākumu dalībnieks. Viņam ir savi iecienītie žanri un viedoklis par izlasīto, ar ko labprāt dalās bibliotēkas lasītāju klubīnā tikšanās reizēs. Pērn martā Andris saņēma bērnu, jauniešu un vecāku žūrijas akcijas "Vīrieši! Tēvi! Lasītāji!" balvu, un dalība tajā deva jaunus iespājus. Par lasīšanu un daudz ko citu saruna ar plaviņieti.

SANDRAS PUMPURES
TEKSTS UN FOTO

Tāpat kā dzīvē

— Kādreiz teicāt, ka par bibliotēkas lasītāju no jauna kļūvāt, kad beidzāt aktīvās darba gaitas.

— Tā ir, un tas notika nejauši. Biju iegājis Plaviņu bibliotēkā izmantot kopēšanas pakalpojumu un negaidīti kļuva par tās lasītāju. Ieinteresēja bibliotēkārū stāstītais. Arī laika lasīšanai bija vairāk, jo biju beidzis strādāt un vajadzēja domāt, ko darīšu pensijā. Tā sāku biežāk doties uz bibliotēku, kur notika arī dažādi literāri sarīkojumi. Izveidojās Lasītāju klubīnš, un tās bija interesantas tikšanās reizi mēnesī, apspriežot konkrētu grāmatu. Pēdējā laikā tas viss pagaidām pieklusis, mēģinām darboties internetā, bet tas tomēr nav tas pats, kas tikties klātienē. Tad pārrunājām, kā kuram patika vai nepatika konkrētā grāmata, ko kurš vairāk izcēlis. Domas un gaumes, protams, visiem nesakrīt, bet katrā grāmatā cilvēks atrod kaut ko savu par sevi, kas tuvs pašam pieredzei vai kas būtisks. Katrā dzīves posmā lasīto uz tveram atšķirīgi, bet kopumā grāmatas ir tāpat kā dzīvē. Viss lasītais kaut kur un kad ir bijis vai būs.

— Kāds žanrs tuvāks?

— Patik detektīvi, vēsture, īpaši Latvijas. Nereti lasītais atkarīgs no noskaņas, un ir tā, ka konkrētajā brīdī kāda grāmata nesaisa nemaz, bet pēc laika to izlasu ar interesi. Nereti par grāmatu ir labas atsaucsmes, bet man tā tomēr neiet pie sirds. Nevaru palasīt un lieku malā. Visticamāk, vainojams rakstīšanas stils, ko grūti uzvert. Atceros, ka 11. klasē vajadzēja lasīt Andreja Upīša "Zaļo zemi". Sāku lasīt vakarā, pēc kāda laika biju jau aizmidzis, nākamajā dienā vairs neatcerējos, cik tālu biju ticis, un sāku no gala. Tā visu ziemu. Kad literatūrā vajadzēja rakstīt sacerējumu, no tām drusmiņām kopā kaut kā saliku.

Radio skan no rīta līdz vakaram

— Bērniņā bijāt citīgs lasītājs?

— Vispār jā. Mājas bija daudz grāmatu, jo tēvs bija skolotājs un arī bieži lasīja. Atceros, ka viņš varēja palasīt kādu lappusi, tad paest

LASĪT NOZĪMĒ ZINĀT — pārliecināts ir plaviņietis Andris Roziņš.

pusdienas vai padarīt ko citu un atkal atgriezties pie grāmatas. Manā bērniņā gan lielāka informācijas avots bija radio. Translācijas aparāts mājās skanēja no pulksten sešiem rītā līdz pusnaktij. Man patika to klausīties, un visi raidījumi bija interesanti. Tolaik translēja arī teātra iestudējumus. Daudzi atzinuši, ka tā bija pirmā iepazīšanās ar teātri. Labas grāmatas bija deficīts, un visus latviešu autoru darbus noteikti vajadzēja iegādāties un izlasīt, tāpat kā noskatīties pašmāju veidotās kinofilmās.

— Vai tagad saistoši šķiet padomju laika autoru darbi?

— Lielākoties joprojām jā. Tā ir manas dzīves daļa, no kuras nekur nevar aiziet, lai arī daudz kas tajās nav tā kā tagad. Savulaik ar lielu interesi lasīju Andra Kolberga grāmatas. Viņš bija viens no lielākajiem pašmāju kriminālžanra autoriem. Tie bija bagātīgi romāni, ar dziļām pārdomām par dzīvi. Patika arī Artura Heilija rakstītais, kura romāni ir par dažādām tēmām. Man patik, ja varu uzzināt par lietām no dažādām pusēm. Tagad grāmatu, šķiet, ir tik daudz, ka visas pat nevar izlasīt. Bibliotēkas gan arī pagaidām nav pieejamas. Tāds divains laiks, tukšums daudzās jomās, un jāatrod, ar ko nodarboties ikdienā. Pēdējā laikā esmu atklājis vēl kādu vaļasprieku — puzzles. Uzdevināja ar tūkstoš gabaliņiem, un aizrāvos. Vēl viena nejausība dzīvē,

kas kļuva par interesantu nodarbošanos, ir dalība folkloras kopā "Arē". Bijām aizgājuši uz Baltu vienotības dienas pasākumu, kur uzstājās kolektīvs, un vadītāja mūs abus ar sievu uzaicināja iesaistīties tā darbībā. Iepriekš neko tādu nebiju darījis, bet iepatīkās, un zēl, ka pagaidām nevar notikt mēģinājumi un pasākumi.

— Kādu darba jomu dzīvē izvēlējāties?

— Vairāk interesēja tehniskās lietas. Sāku studēt fiziku un matemātiku, bet ātri vien sapratu, ka tas nav man, un pārtraucu. Vienu brīdi pastrādāju par skolotāju, bet tas nebija man piemērots, un aizgāju uz lauksaimniecību. Darbs bija ar tehniku, no kuras neko daudz sākmā nesapratu, bet pamazām apguvu. Daudz ko dzīvē iznācis iemācīties jaunu, un viss noderējis. Bija arī citi darbi, neilgu laiku biju skatuves strādnieks Jaunatnes teātri Rīgā. Tas man ļoti patika, labs kolektīvs, un teātra māksla mani vienmēr saistījusi. Mazliet esmu spēlējis pašdarības teātri, bet tālāk tas neattīstījās. Lai gan, ja būtu citi apstākļi, iespējams, būtu gribējis gan.

Daudz ko nosaka sagādīšanās

— Kur ir jūsu dzimtā puse?

— Madonas novada Liezēre. Mācījās Cesvaines vidusskolā, kad tā vēl bija pili. Šopavas ar 50 gadi,

kopš pabeigta skola. Pēdējā laikā remonta dēļ gan nav iznācis būt pili. Plaviņās es, kā teic, ieprecējos, un jau vismaz 30 gadu te dzīvoju. Tā dzīvē sagādījās. Var jau būt, ka mūsu dzīvi kāds vada, bet bieži vien tieši tādas sagādīšanās daudz ko nosaka. Plaviņās sāku strādāt un vēlāk vadīt suvenīru ražošanas uzņēmuma "Dailrade" ceļu. Tolaik uzņēmums vēl ražoja visdažādākos suvenīrus, koka paplātes, glāzu turētājus un citas lietas, kas nonāca lielākoties pašajā Padomju Savienībā. Tad sekoja pārmaiņu laiki, reorganizācija, telpu maiņa, un beidzu tur strādāt. Pēc tam kādus 12 gadus līdz aiziešanai pensijā nostrādāju veikalā "Manas mēbeles" Jēkabpilī. Man patika, jo tas bija darbs ar cilvēkiem un interesantas sarunas ne tikai par mēbeļiem.

— Vai pašam kaut kas saglabāties no daudzveidīgās "Dailrades" produkcijas?

— Vairs nē, jo tas viss nesaistīja un kļuva lieks. Dažkārt jau nedomājam, ka vajadzētu lietas saglabāt, jo pēc laika tām būs cita vērtība vai noderēs muzejam. Tomēr varbūt nevajag krāt mantas, ko nelietojam, un māja nav jāpārvērš par muzeju. Grūti pateikt, kā pareizāk, bet dažādu lietu visapkārt netrūkst.

— Arī uz Plaviņām tagad var paraudzīties ar citu skatu nekā iepriekš?

— Kā es vienmēr esmu teicis, dzīvoju starp Plaviņām un Gosti-

Vizītkarte

VĀRDS, UZVĀRDS:

Andris Roziņš.

DZIMŠANAS LAIKS

UN DZIMTĀ VIETA:

1952. gads, Liezēre.

DZĪVESVIETA: Plaviņas.

IZGLĪTĪBA: vidēja.

NODARBOŠANĀS: pensionārs.

ĢIMENE: sieva Valentina.

VAĻASPRIEKI: grāmatas,

teātris, folklorā, ceļošana

un fotogrāfēšana.

ņiem — Skanstniekos. Darbs arī lielākoties bijis Gostiņos un Jēkabpilī, tāpēc pašas Plaviņas mazāk iepazītas. Paziņū Jēkabpilī ir pat vairāk nekā uz vietas, un tur vēl tagad daudzi ielās sveicina. Tā ka tagad iepazīstu pilsētu no jauna, ar interesi esmu palasījis Plaviņu vēsturi. Daudzas vietas tiek sakārtotas, man patik izstaigāt Skanstnieku parku, kas ir netālu no mājas. Labprāt savam priekam pafotografēju skaistos skatus. Mums lielākoties viss ir ierasts un varbūt nešķiet kas īpašs, bet cilvēki, kuri atbrauc, ir sajūsmā par Daugavu un tās krastiem. Paši cenšamies aizbraukt apskatīt citas vietas. Šovasar būs Krāslavā un Daugavas lokos. Skaista ekskursija izdevās uz Gaigalavu un Varakļānu pili un muzeju. Tie ir tādi nelieli braucieni, un tagad jau nav problēmu ar "mammās googles" palīdzību visu atrast, nav jāmaldās un jāmeklē kartē, navigācija aizved tur, kur vajadzīgs. Savulaik būs arī ārēzēm — Čehijā, Slovākijā, Holandē un Norvēģijā.

Krēslu bīdīšana nepalīdzēs

— Kā veicas šajā laikā?

— Pietrūkst izešanas no mājas, sabiedrības, teātra un koncertu apmeklējumu. Tas viss pagaidām jābaida televīzijā, bet ne viss redzētais patik. Dažkārt rezultāts pat šķiet kā necieņa pret darba autoru. Vairāk esmu klasikas piekritējs.

— Politika interesē?

— Sekoju līdzi, jo tā ir mums apkārt, patik vai nē. Pašam gan nav bijusi vēlme tajā iesaistīties. Saprotu arī valsts vadītājus, jo pats esmu bijis vadošā amatā, un zinu, ka lēmumus pieņemt ne vienmēr ir viegli. Arī tā politiku ķengāšana internetā nav pieņemama, jo esošā situācija nav apskauzama. Sabiedrība varētu būt apzinīgāka un izpildīt noteikumus, kas ne visiem izdodas tik labi, kā vajadzētu. Ja esam ievēlājuši valdību, tai vairāk jāuzticas. Ja vajag maskas, tad vajag, un, ja jābūt mājās, tad jābūt. Tagad ir tik daudz informācijas par šo tēmu, dažādi spriedelējumi un arī viltus ziņas. Dažkārt brīnos, kāpēc gudri cilvēki dalās internetā ar visādām muļķībām. Viruss ir, un ar to jāķēpina. Šajā situācijā grūti saprast Krišjāņa Kariņa lēmumu atstādināt veselības ministri, jo diez vai tas ko mainīs, ja mēnešiem ilgi varēs stumdiņ "ķeblišus". Ir jāpāciešas, jābūt disciplinētiem, un viss atkal būs labi. ♦

▲ **GANDRĪZ** 12 000 reģistrēto lasītāju e-grāmatu bibliotēkā www.3td.lv jau ir pāršķīruši gandrīz 25 miljonus elektronisko lappušu un e-grāmatas ņemtas lasīšanai 57 000 reižu, stāsta Ilma Elsberga, Kultūras informācijas sistēmu centra projektu vadītāja asistente. Viņa pati e-grāmatas mēdz lasīt telefonā, braucot uz darbu.

FOTO - KRISTAPS KALNS, DIENAS MEDIJ

Populārākie – dāmu romāni un detektīvi

E-grāmatu bibliotēka 3td.lv internetā pieejama vienmēr

Linda Liepiņa

KAD visas savas grāmatas pārslasītas, kad ar draugiem grāmatu maiņa jau notikusi, bet mājās vēl turpinās, jādodas uz e-grāmatu bibliotēku. 6. janvārī lasīšanas vieta www.3td.lv svinēs pastāvēšanas divus gadus. To laikā strauji mainījušies daudz ierastie rituāli, arī attiecībā uz grāmatu lasīšanu.

«Katru nedēļu šajā e-grāmatu bibliotēkā klāt nāk vismaz trīs jaunas grāmatas. Projektu īsteno Kultūras informācijas sistēmu centrs (KISC) ciešā sadarbībā ar IT uzņēmumu *TietoEVRY in Latvia* un izdevniecībām *Zvaigzne ABC*, kam ir vairāk nekā desmit gadu pieredze e-grāmatu izstrādē jomā, *Man-sards*, *Prometejs*, *Latvijas Me-*

diji un *Latvijas publiskajām bibliotēkām*,» informē Ilma Elsberga, KISC projektu vadītāja asistente.

Viņa atklāj, kā notiek sadarbība. «Izdevniecība nav ieinteresēta pievienot uzreiz jaunākas grāmatas, bet viņi dod plašu sarakstu, ko gatavi piedāvāt, un mēs izvēlamies, kuras grāmatas lasītājus varētu interesēt. Paturam prātā domu, ka gribam izglītēt lasītāju, piedāvāt kvalitatīvu literatūru, vēsturiskās un biogrāfiskās grāmatas. Pozitīvi ir arī tas, ka no 460 e-bibliotēkas grāmatām divas trešdaļas ir oriģinālie latviešu autoru darbi,» stāsta Ilma Elsberga un piebilst, ka visvairāk grāmatas ir dāmu romāni un detektīvi. Gandrīz 12 000 reģistrēto lasītāju jau ir pāršķīruši gandrīz 25 miljonus elektro-

nisko lappušu, un e-grāmatas ņemtas lasīšanai 57 000 reižu. Visas 3td.lv pieejamās grāmatas, negaidot rindā, vienlaicīgi var lasīt neierobežots skaits lietotāju. 3td.lv lasa dažādu paaudžu lasītāji, gandrīz piektā daļa (17%) pēdējo divu gadu laikā bibliotēku pakalpojumus nebija izmantojuši.

Arī pati Ilma ir pamēģinājusi lasīt grāmatas šādā formātā, lai novērtētu, cik tas ir ērti un kāds ir tehniskais izpildījums – kā šķiras lapas, kādas ir burtu palielinājuma iespējas. «Braucot uz darbu sabiedriskajā transportā, lasu e-grāmatas telefonā. Esmu dzirdējusi labas atsauksmes par iespēju lasīt planšetē. To labprāt izmanto seniori, jo planšetei ir apmēram grāmatas formāts, bet to ir vieglāk turēt rokās nekā biezu grāma-

tu. Senioriem patīk, ka var mainīt fona gaismu – gaišāku vai tumšāku, pielāgot krāsu režīmu, kā arī palielināt burtus,» uzskaita Ilma Elsberga.

Lai kļūtu par www.3td.lv e-bibliotēkas lasītāju, ir jābūt kādas pašvaldības publiskās bibliotēkas reģistrētam lasītājam. Katra bibliotēka piedāvā savu risinājumu, kā attālināti kļūt par 3td.lv lasītāju, vajag tikai uzrakstīt e-pastu vai piezvanīt. «Tas domāts, lai varētu reģistrēt lasījumus un samaksāt autortiesības,» paskaidro Ilma Elsberga. «Ja pagājušā gada janvārī, gada jubileju svinot, e-bibliotēkā bija 6000 lasītāju, ārkārtas situācijas laikā viņu skaits pieauga par tūkstoti nedēļā, un maijā jau varējām apsteikt 10 000 lasītāju, kas bija no Tūjas bibliotēkas.»

Lūdz noteikt grāmatas par pirmās nepieciešamības preci

Latvijas Grāmatizdevēju asociācija (LGA) ir lūgusi Ministru kabinetam noteikt grāmatas par pirmās nepieciešamības preci un atļaut grāmatniecību darbību visās nedēļas dienās.

Kā aģentūru LETA informēja LGA pārstāve Līva Ostupe, apstākļos, kad cilvēkiem ir liegtas daudzas ierastas lietas — satikt draugus un ģimenes locekļus, apmeklēt teātri, koncertus, pulcēties darbavietās, lai kopīgi atzīmētu svētkus, „ir svarīgi atzīt, ka grāmata ir pirmās nepieciešamības prece, kas palīdz pārvarēt šo krīzi”.

LGA uzskata, ka grāmata nodrošina kvalitatīvu pavadītu laiku vienatnē un sniedz stiprinājumu cilvēkiem. „Grāmatas palīdz cilvēku garīgajai veselībai, izklaidei un izglītībai, īpaši būtiski tas ir šādu ierobežojumu laikā. Viegla un ātra pieejamība grāmatām veicinās to, ka cilvēki ievēros ierobežojumus un nepulcēsies,” tādu viedokli paudusi asociācija.

LGA uzsvēra, ka vairākās valstīs, kur ir noteikti stingrāki ierobežojumi „Covid-19” ierobežošanai, grāmatas tomēr ir atzītas par pirmās nepieciešamības precēm.

Tāpat asociācija norādīja, ka, reaģējot uz notikumiem, izdevēji ir ieguldījuši resursus, lai veicinātu interneta pārdošanu, tomēr Latvijas piegādes uzņēmumi jau šobrīd netiek galā ar pasūtījumu piegādi laikus. Liela daļa pircēju izmanto iespēju pirkumu noformēt grāmatniecības mājaslapās, bet izpēti sev tuvākajā grāmatnīcā. Ja tirdzniecības ierobežojumi liegs grāmatnīcām strādāt arī darbdienās, šāds pakalpojums cilvēkiem tiks liegts, uzsvēra LGA, spriežot par iespējamiem jauniem ierobežojumiem.

Pēc asociācijas paustā, izdevēji un grāmatniecība īpašnieki pret visiem „Covid-19” noteikumiem līdz šim ir izturējušies ar vislielāko atbildību. Ir atceltas grāmatu prezentācijas, grāmatnīcās tiek kontrolēta apmeklētāju plūsma, nodrošināta nepieciešamā plaūba apmeklētājiem, darbinieki lieto sejas maskas.

„Uzsveram, ka grāmatnīcās nenotiek pārmērīga pulcēšanās, veikalu darbinieki spēj nodrošināt apmeklētāju distancēšanos. Līdzšinējā pieredze liecina — grāmatu kā kultūras piedāvājumu izmanto tā sabiedrības daļa, kas uzskatāma par kritiski domājošu un kas apzinās „Covid-19” ierobežojumu būtību, ir gatava tos ievērot, saņemot sev interesējošus pakalpojumus,” akcentēja LGA.

Tāpat LGA aicināja valdību ņemt vērā grāmatu tirgus sezonālītāti — citkārt tieši gada pēdējās divās nedēļās veiktie grāmatu pirkumi veido būtisku daļu no gada kopējā apgrozījuma, un tas tiek ņemts vērā, plānojot darbību visā grāmatas ceļā no autora līdz lasītājam. Asociācijas ieskatā, pārtraucot šo ķēdi, tiks izraisītas smagas un ilglaicīgas sekas, kas skars gan autorus, māksliniekus un izdevējus, gan tipogrāfijas un ilgtermiņā ietekmēs kultūras pieejamību sabiedrībā.

LETA

Avots: Stars

Datums: 18-12-2020

Bibliotēkas un bērnudārza vajadzībām atsavinās nekustamo īpašumu

RITVARŠ RAITS

10.decembrī Saeima galīgajā lasījumā pieņēma jaunu likumu, kas nosaka, ka bērnudārza «Cirulītis» darbības nodrošināšanai un Ogres Centrālās bibliotēkas jaunās ēkas būvniecībai tiks atsavināts 110 000 eiro vērts īpašums 8500 kvadrātmētru platībā, kas atrodas Ogrē, Brīvības ielā 37B.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (VARAM) norādījusi, ka saskaņā ar SIA «Eiroeksperts» atzinumu,

«taisnīga atlīdzība» par īpašumu būtu 110 000 eiro. Īpašums pieder divām personām. Persona, kurai pieder viena ceturtdaļa īpašuma, ir piekritusi atsavināšanai un saņems 27 750 eiro. Savukārt īpašniece, kurai pieder trīs ceturtdaļas īpašuma un kurai pienāktos 83 250 eiro, noteiktajā termiņā nebija pašvaldībai sniegusi atbildi par iespējamo īpašuma atsavināšanu. Īpašniecei nosūtītā vēstule atgriezta Ogres novada pašvaldībai, un, pārbaudot Mantojumu reģistru, nav konstatēta

arī īpašnieces atstātā mantojuma lietas izsludināšana.

Ogres novada pašvaldība Luksemburgā bāzētajai Troissvierges komunālajai pārvaldei nosūtījusi vēstuli ar lūgumu sniegt informāciju par īpašnieces radniekiem, kuri, iespējams, varētu pretendēt uz atstāto mantojumu un mantojuma lietas atklāšanos. Līdzko būs noskaidroti mantinieki, viņiem tiks izmaksāta nauda.

Lai realizētu jaunas bibliotēkas ēkas būvniecību, 2019.gadā starp VARAM, SIA «Latvijas vides investīciju fonds» un Ogres

novada pašvaldību tika parakstīts līgums par projekta «Siltumnicefekta gāzu emisiju samazināšana, izbūvējot Ogres Centrālās bibliotēkas ēku» īstenošanu. Saskaņā ar to no Emisijas kvotu izsolišanas instrumenta bibliotēkas būvniecībai tika piešķirts līdzfinansējums piecu miljonu eiro apmērā, informē www.saeima.lv. Ogres novada pašvaldība norādījusi, ka projekta īstenošanas periods ir 28 mēneši un, laikus neatsavinot īpašumu, var tikt kavēti būvniecības termiņi un apdraudēta finansējuma saņemšana. ●

Avots: Ogres Vēstis Visiem

Datums: 18-12-2020

PUBLICITĀTES FOTO

Bibliotēkā – virtuālā izstāde

“Jelgavas izdevēji. Jāņa Vilka kolekcija” – līdz 14. janvārim aplūkojama Jelgavas pilsētas bibliotēkas lasītavā Akadēmijas ielā 26. Tajā skatāmi Johana Frīdriha Šablovska, Eduarda Zislaka, Adolfa Reinberga, Jēkaba Draviņa-Dravnieka un Luda Neimaņa Jelgavā izdoti iespieddarbi. “Sakarā ar epidemioloģisko situāciju valsti aicinām ielūkoties šīs izstādes virtuālajā versijā, gūstot nelielu vēsturisku ieskatu Jelgavas izdevējdarbības daudzveidībā,” rosina bibliotēkas pārstāve Baiba Ivāne.

Kā skaidro bibliotēkā, izstāžu cikls tapis, atzīmējot bibliotēkas dibināšanas 100. jubileju. Gada garumā sadarbībā ar kolekcionāru Jāni Vilku bibliotēkas lasītavā bija iespējams ielūkoties Jelgavā iespiestu izdevumu daudzveidībā – sākot ar unikāliem eksemplāriem no 18. gadsimta sākuma līdz pat 20. gadsimta pirmajai pusei. Mainīgā ekspozīcijā lasītavā bija apskatāmi dažādu izdevumu oriģināli – Johana Heinriha Kestera, Georga Radecka, Jakoba Frīdriha Hinca, Heinriha Alunāna, Gustava Adolfa Reiera u.c. Šobrīd lasītavā iespējams aplūkot Johana Frīdriha Šablovska, Eduarda Zislaka, Adolfa Reinberga, Jēkaba Draviņa-Dravnieka un Luda Neimaņa izdevumus. ■

— Agnese Leiburga

Avots: Zemgales Ziņas

Datums: 17-12-2020

<https://doi.org/10.22364/lviz.112.05>

ALFRĒDA ROZENBERGA ŠTĀBA DARBĪBA NACISTU OKUPĒTĀJĀ LATVIJĀ 1941.–1944. GADĀ: DIGITALIZĒTO VĒSTURES AVOTU GAISMĀ*

Jana Dreimane

Dr. philol., Latvijas Nacionālā bibliotēka, vadošā pētniece.
Zinātniskās intereses: cenzūra, bibliotēkas, lasīšana Latvijā okupācijas gados (1940–1990).

Pētījumā analizēta nacionālsociālistiskās partijas ideoloģiskajam vadītājam Alfrēdam Rozenbergam padotā Rozenberga štāba (*Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg, ERR*) darbība Latvijā nacistiskās okupācijas laikā 1941.–1944. gadā. 1940. gada jūlijā Parīzē dibinātās organizācijas mērķis bija apzināt un pārņemt nacistu politisko un ideoloģisko "pretinieku" (ebreju, komunistu, brīvībasmīlo, vācu politisko emigrantu u.c.) bibliotēkas, arhīvus, mākslas priekšmetus nacistu pētnieciskajam, izglītojošajam darbam, kā arī propagandai. Faktiski ERR funkcijas bija plašākas: tas noteica, reģistrēja kartotēkās arī citas svarīgas kultūras vērtības nacistu okupētajās teritorijās un organizēja to pārvietošanu uz Vāciju. Turklāt tas vadīja nacistu ideoloģijai nevēlamās literatūras, kā arī mākslas darbu izņemšanu no apgrozības un iznīcināšanu. Izmantojot divas lielākās Rozenberga štāba dokumentu kolekcijas, kas glabājas Ukrainas valsts augstāko varas iestāžu un valdības arhīvā un Vācijas Federālajā arhīvā un ir attālināti pieejamas ikvienam pētniekam bez ierobežojumiem, izvērtēta Rozenberga štāba loma kultūras procesos nacistu okupētajā Latvijā.

Atslēgas vārdi: nacistiskā okupācija, Rozenberga štābs, kultūras vērtību pārvietošana, cenzūra, Latvijas bibliotēkas, arhīvi.

* Raksts sagatavots Valsts pētījumu programmas "Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai" projekta "Dokumentārā mantojuma izpētes nozīme, veidojot sinerģijas starp pētniecību un sabiedrību" (Nr. VPP-IZM-2018/1-0022) ietvaros.

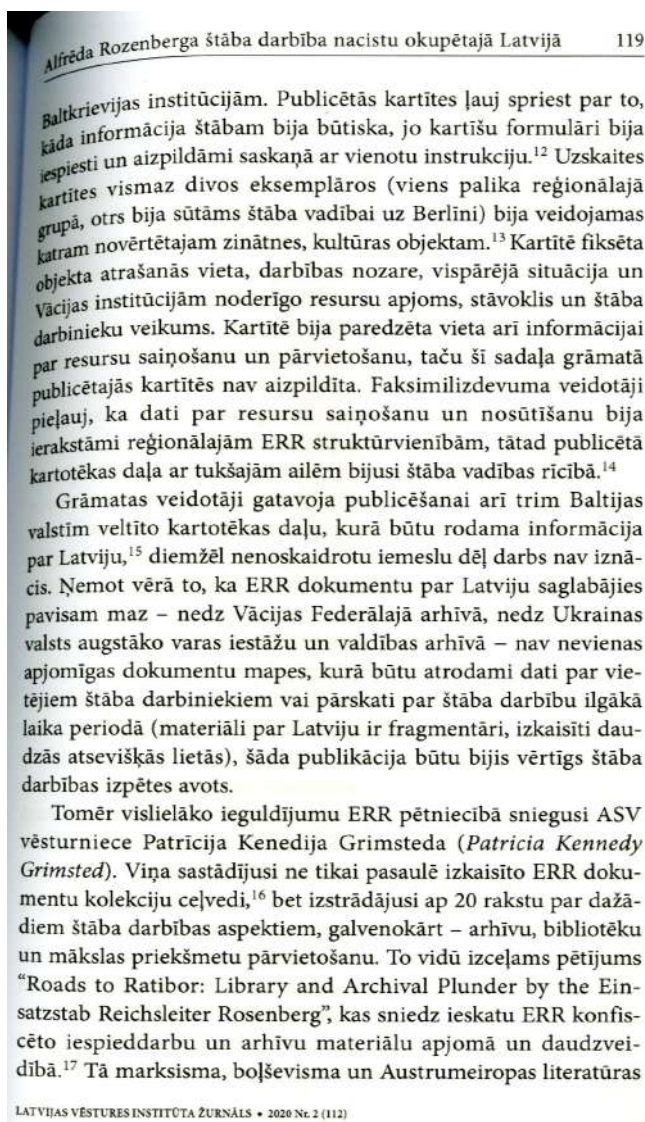
IEVADS

pēdējās desmitgadēs līdzās strauji augošajām digitālajām bibliotēkām veidojas plaši ciparoto un tiešsaistē pieejamo arhīvu masīvi, kas sniedz jaunas mazapgūto vēstures tematu izpētes perspektīvas. Viens no šādiem tematiem Latvijas kultūras vēstures historiogrāfijā ir bibliotēku, muzeju, arhīvu pārveidojumi nacistiskās okupācijas laikā (1941–1944). Galvenā kultūras mantojuma pārraudzības institūcija nacistu okupētajās teritorijās, kurai bija lēmējtiesības par iespieddarbu, arhīvu materiālu un mākslas darbu saglabāšanu, pārvietošanu, iznīcināšanu, bija Rozenberga štābs (*Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg*, turpmāk – ERR), padots nacionālsociālistiskās partijas ideoloģiskajam vadītājam Alfrēdam Rozenbergam (1893–1946). Diemžēl ERR dokumentu kolekcijas pēc Otrā pasaules kara izkaisītas vismaz desmit valstu arhīvos, daļa materiālu nav saglabājusies.¹ 20. gadsimta 90. gados Ebreju materiālo prasību konference (*Conference on Jewish Material Claims Against Germany*) pievērsa uzmanību ebreju kultūras vērtību restitūcijai un, rosinot bibliotēku un muzeju vērtību izcelsmes pētījumus, finansēja divu lielāko ERR dokumentu krājumu (Ukrainas valsts augstāko varas iestāžu un valdības arhīvā² un Vācijas Federālajā arhīvā³), kā arī citu, mazāka apjoma kolekciju digitalizāciju.⁴ Tiešsaistē vispārpieejamie dokumentu krājumi veicinājuši ERR darbībai veltītu akadēmisku pētījumu un populāru darbu pieaugumu.⁵ Šajā rakstā aplūkotas tikai tās zinātniskās publikācijas, kurās atrodama informācija par štāba aktivitātēm nacistu iekarotajā PSRS teritorijā, jo 1940. gada augustā Latvija tika inkorporēta PSRS sastāvā.

Ievērojams ir vēsturnieces Anjas Heisas (*Anja Heuß*) salīdzinošais pētījums par nacistu organizēto kultūras priekšmetu lau-pišanu Francijā un Padomju Savienībā "Kunst- und Kulturgut-raub. Eine vergleichende Studie zur Besatzungspolitik der Nationalsozialisten in Frankreich und der Sowjetunion".⁶ Apjomi-gais darbs, kas izstrādāts kā disertācija doktora grāda iegūšanai, ietver sistematizētu pārskatu par vairāku vadošo nacistu un

nacistisko organizāciju lomu okupēto teritoriju kultūras priekšmetu, sevišķi mākslas darbu, laupīšanā. Galvenā uzmanība tomēr veltīta Rozenberga štābam, kas ar nacistiskās Vācijas kanclera un partijas vadītāja Ādolfa Hitlera (1889–1945) atbalstu centās aizvien paplašināt savas pilnvaras. Tieši Rozenberga štāba darbībai okupētajās teritorijās, tajā skaitā Padomju Savienībā, veltīta provenienču (kultūras priekšmetu izcelsmes) pētnieka Hansa Kristiāna Lēra (*Hanns Christian Löhrr*) jaunākā monogrāfija "Kunst als Waffe. Der Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg. Ideologie und Kunstraub im "Dritten Reich"" (2018).⁷ Viņa uzmanības centrā, tāpat kā Heisai, ir štāba organizētā mākslas darbu laupīšana, tomēr nav aizmirsts arī par citu kultūras vērtību (iespieddarbu, arhivāliju) pārņemšanu. Savukārt Gīsenes Justusa Lībiga Universitātes (Vācija) pētnieks Nazārijs Guculs (*Nazarii Gutsul*) savā disertācijā "Der Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg und seine Tätigkeit in der Ukraine (1941–1944)" sniedz vispusīgu pārskatu par štāba izveidošanos, struktūru, galvenajiem uzdevumiem un detalizēti analizē tā darbību Ukrainā.⁸ Disertācija pelna ievēribu tālab, ka tajā sniegta informācija arī par Rozenberga īpašajiem nozaru štābiem, kuru pārstāvjiem bija noteicošā loma atsevišķu kolekciju novērtēšanā.

Publikāciju par vienu īpašu – "zinātnes" – štāba aktivitātēm Ukrainas institūcijās sagatavojusi Ukrainas vēsturniece Natālija Kaševarova.⁹ Viņa noteikusi un analizējusi "zinātnes" štāba galvenos darba virzienus: 1) zinātnes, kultūras un izglītības iestāžu uzskaiti un revīziju, lai noteiktu to zinātniskos sasniegumus un materiālo stāvokli; 2) Vācijai nepieciešamo resursu apzināšanu, reģistrāciju, konfiscēšanu un izvešanu uz Vāciju; 3) Ukrainas zinātnisko institūciju ideoloģisko vadību.¹⁰ Pirmos divus darba virzienus apstiprina Rozenberga štāba veidotās zinātnes un kultūras institūciju kartotēkas faksimilizdevums "Kartoteka "Z" Operativnogo shtaba "Reikhsliaiter Rosenberg". Tsennosti kul'tury na okkupirovannykh territoriiakh Rossii, Ukrainy i Belorussii 1941–1942 gg.", kas publicēts Krievijā 1998. gadā.¹¹ Tas ietver ERR kartotēkas daļu, kas vēsta par Krievijas, Ukrainas un

bibliotēkā (*Ostbücherei*), kas, sākot ar 1943. gada vasaru, tika pārvesta no Berlīnes uz Ratiboru (arī Raciboža, mūsdienās – Polijas teritorijā), bija apmēram divi miljoni sējumu, neieskaitot bibliotēkā iekļaujamās Rietumeiropas krājumus. Šo grāmatu skaitā – arī latviešu grāmatu fonds ar aptuveni 4000 nosaukumiem latviešu valodā. Līdztekus bibliotēkām Ratiborā tika koncentrēti arhīvu materiāli, momentuzņēmumi, audioieraksti, filmas u.c.¹⁸ Taču 1945. gada janvārī–februārī, kad Ratiborai bija pietuvojusies Sarkanā armija, ERR bija spiests steigā doties projām, lielāko daļu krājuma atstājot likteņa varā. To pārņēma Sarkanā armija, materiāli tika sadalīti un nosūtīti uz Minsku, Kijevu, Maskavu. Atsevišķas pārņemtā “kara laupījuma” daļas padomju arhīvistu vēlāk atzina par nevērtīgām un nododamām makulatūrā. Grimsteda spilgti parāda, kā kara uzvarētāji, pie kuriem pieskaitāma arī Padomju Savienība, turpināja kara zaudējumu (nacistu) sākot institūciju un privātpersonu kolekciju sadalīšanu un pārvietošanu.¹⁹ Diemžēl daudzu kultūras vērtību tālākie likteņi paliks nezināmi, kamēr Krievijā arhīvos glabātā informācija par kara trofejām būs slepena.²⁰

Nozīmīgu informāciju par ERR izvesto kultūrvērtību atdošanu Padomju Savienībai ietver pirms teju 20 gadiem Grimsteda sastādītais ASV Nacionālā arhīva dokumentu krājums “U.S. Restitution of Nazi-Looted Cultural Treasures to the USSR, 1945–1959”.²¹ Grimsteda komentējusi katru krājumā iekļauto materiālu grupu, ieskaitot dokumentus par Latvijas un Ukrainas arhīvu atdošanu Padomju Savienībai 1945. gada oktobrī, kā arī tā saukto “Baltijas izņēmumu” – noteiktu kultūras vērtību neatdošanu Baltijas valstīm vai nu tādēļ, ka to īpašnieki bija izceļojuši no Baltijas,²² vai gājuši bojā holokaustā un kultūras priekšmetu izcelsmes zemē nebija to tiesību pārņēmēju.²³ Jāuzsver – krājumā iekļautos “dokumentus par ASV armijas pārvaldībā nonākušajām un padomju armijai nodotajām Latvijas un Ukrainas kultūras vērtībām”, kas sastādīti 1945. gadā, latviski tulkojis, komentējis un publicējis mākslas vēsturnieks Jānis Kalnačs.²⁴

Lai arī nacistiskās okupācijas gados Rīgā – okupēto austrumu teritoriju administratīvajā centrā – darbojās pat divas ERR struktūrvienības, kā jau minēts iepriekš, ERR dokumentu krājumos materiālu par Latviju ir samērā maz. Un tomēr – tie ļauj noteikt galvenos štāba darba virzienus un principus Latvijā. Šī nelielā pētījuma mērķis – noskaidrot un izvērtēt ERR lomu Latvijas kultūras nozares pārveidojumos nacistiskās okupācijas laikā, izmantojot lielākoties štāba digitalizētās dokumentu kolekcijas, kā arī publikācijas, kurās rodama informācija par Rīgā izvietoto struktūrvienību darbību.

Kā vācu, tā krievu valodā fragmentāri publicēts viens no interesantākajiem avotiem par ERR darbības sākumu Latvijā, Igaunijā un Krievijā – vēsturnieka, genealoga, ERR darbinieka Georga fon Kruzenstjerna (*Georg von Krusenstjern*, 1899–1989) pārskats par darbu un sadzīvi 1941. gada septembrī – 1942. gadā.²⁵ Fon Kruzenstjerna dokumentu mape par darbību Rozenberga štābā mūsdienu pētniekiem pieejama pilnībā Igaunijas Nacionālā arhīva (*Rahvusarhiiv*, turpmāk – RA) tīmekļa vietnē, fon Kruzenstjerna ģimenes digitalizētajā arhīvā.²⁶ Fon Kruzenstjerna materiālos galvenā uzmanība pievērsta kultūras pieminekļu stāvoklim Igaunijā, tomēr vairākās lapās sīki aprakstīti viņa pirmie iespaidi nacistu okupētajā Latvijā, sevišķi Rīgā.

Līdz šim nav plašu, izsmelšu akadēmisku publikāciju par ERR darbu Austrumzemes (Ostlandes) reihskomisariātā.²⁷ Atsevišķi jautājumi apskatīti vēsturnieces Rasas Pārpuces pētījumā par Baltijas kultūras mantojuma pārvaldi vācbaltiešu centrā Posenē Otrā pasaules kara laikā.²⁸ Arī Kārlis Kangeris rakstā “Baigā gada izpēte vācu okupācijas laikā: vēsture starp zinātni un propagandu”, aplūkojot dažādas nacistu institūcijas, kuras bija ieinteresētas padomju varas iestāžu dokumentācijas apzināšanā, vākšanā un izvērtēšanā, nedaudz raksturojis ERR darbību šajā jomā.²⁹ Dokumentu vākšanā, uzsver Kangeris, daudz efektīvāka stratēģija bija speciālajai Kinsberga komandai (*Sonderkommando Künsberg*), kuras primārais uzdevums – ārlietu ministrijai, sūtniecību un konsulātu dokumentu iegūšana.³⁰ Atšķirībā

no Rozenberga štāba, kas darbu Latvijā uzsāka vienlaikus ar nacistisko civilpārvaldi, Kinsberga komanda virzījās uz priekšu līdz ar armijas vienībām un tādējādi varēja pārņemt vērtīgus materiālus tūlīt pēc okupācijas.³¹ Kangeris arī norāda, ka 1943. gadā Kinsberga komanda tika likvidēta un tās savāktās grāmatas nodotas Rozenberga štābam.

Kaspars Zellis rakstā "Latvijas vēsturiskuma izpratnes rekonstrukcija nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā" neapdaudz ieskicējis štāba vadošo lomu "kaitīgās" literatūras iznīcināšanā.³² Viņš norāda, ka latviešu pašpārvaldei bija jānodrošina nevēlamās literatūras izņemšana no bibliotēkām un citām institūcijām saskaņā ar nevēlamās literatūras sarakstiem, savukārt štābam bija galvenā cenzora loma – tas šķīvoja latviešu pašpārvaldes apkopotu grāmatu masīvu.³³

ROZENBERGA ŠTĀBA NODIBINĀŠANA

Tallinā dzimušais Baltijas vācietis Alfrēds Rozenbergs (*Alfred Rosenberg*, 1893–1946) bija nacionālsociālistiskās partijas (NSDAP) vebiedrs (kopš 1922. gada).³⁴ Uzticība partijai tās grūtajos laikos, darbība laikrakstā "Völkischer Beobachter" un nacistiskās ideoloģijas pamatojuma mēģinājums grāmatā "20. gadsimta mīts" (*Mythus des 20. Jahrhunderts*, pirmizdevums 1930. gadā) nodrošināja viņam reihsleiters statusu un NSDAP Ārpolitiskās pārvaldes vadītāja amatu kopš 1933. gada. Turklāt 1934. gada janvārī Hitlers uzticēja viņam partijas intelektuālās un ideoloģiskās apmācības un audzināšanas pārraudzību (*Beauftragter des Führers für die Überwachung der gesamten geistigen und weltanschaulichen Schulung und Erziehung der NSDAP*). Šim nolūkam viņam tika atļauta vēl vienas partijas organizācijas – tā sauktās Rozenberga pārvaldes (*Amt Rosenberg*) – veidošana un vadība. Tai bija jānodrošina dažādu kultūras un zinātnes nozaru (teātra māksla, mūzika, literatūra, aizvēsture, reliģija u.c.) atbilstība nacistiskajai ideoloģijai, jāveicina jauna, nacionālsociālistiska cilvēka izaugsme.³⁵ Rozenberga

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

pārvaldes funkciju skaitā bija cenzūra – "pareizās" ideoloģijas piesātinātu iespaiddarbu aprites veicināšana, kā arī ebreju, emigrantu un citu nacistam nevēlamu autoru sacerējumu cirkulācijas ierobežošana.³⁶ Rozenberga pārvaldē ietilpstošās Vācu rakstniecības veicināšanas iestādes (*Reichsstelle zur Förderung des deutschen Schrifttums*) uzdevumā, ko vadīja Hanss Hagemeyers (*Hans Hagemeyer*, 1899–1993), simtiem recenzentu izvērtēja grāmatniecības produkciju, lai noteiktu "vērtīgos" darbus visās nozarēs.³⁷ Tika sastādīti ieteicamās literatūras saraksti, kas bija izmantojami nacistiskās ideoloģijas propagandā, sevišķi izstāžu veidošanā, kur līdzās iespaiddarbiem bija eksponējami arī rokkraksti, mākslas priekšmeti, gleznas, kartes u.c.³⁸ Turklāt Vācu rakstniecības veicināšanas iestāde rūpējās par ideoloģiskās literatūras iznākšanu NSDAP centrālajā izdevniecībā Berlīnē. No Vācijas sabiedrības ziedojumiem un ideoloģiskās literatūras jaunizdevumiem tika komplektēti tūkstošiem bibliotēku vācu karavīriem frontē. Pārvalde veica arī pirmsiespiedumu cenzūru – izvērtēja manuskriptus, lai noteiktu, vai darbs virzāms publicēšanai vai noraidāms.³⁹ Tika sastādīti un izdoti arī nevēlamās literatūras (piemēram, ebreju autoru) saraksti, pēc pieprasījuma – sniegtas atsauksmes par dažādu iespaiddarbu saturu.⁴⁰

1937. gadā Rozenbergs izstrādāja NSDAP "Augstākās skolas" koncepciju nacionālsociālistiskā pasaules uzskata stiprināšanai, vienotai mācīblīdzekļu izstrādei un partijas lektoru apmācībai.⁴¹ Partijas skolā tika ieplānota liela centrālā zinātniskā bibliotēka, kurā tiktu apkopota visa svarīgākā pagātnes un mūsdienu literatūra – mācībspēku ideoloģiskās darbības pamats. Tajā pašā gadā Hitlers pieņēma lēmumu par Augstākās skolas projektēšanu un būvniecību Kimezera krastā (*Chiemsee*, Bavārija).⁴² Lai arī tās celtniecība tika atlikta uz vairākiem gadiem, jau 1939. gadā sākās centrālās bibliotēkas (*Zentralbibliothek der Hohen Schule*) un partijas skolas pirmās filiāles – Ebreju jautājumu pētniecības institūta Frankfurtē pie Mainas (*Institut zur Erforschung der Judenfrage, Frankfurt am Main*) praktiska veidošana: izraudzītas telpas, pieņemti darbā vadītāji, izstrādāti darbības virzieni.⁴³

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

Augstākās skolas centrālajai bibliotēkai bija jāklūst par pirmo zinātnisko bibliotēku ar nacisma ideoloģijā balstītu zinātņu klasifikāciju.⁴⁴ Sākumā Augstākās skolas bibliotēkas krājumu veidoja pirkumi, dāvinājumi un Vācijā atsavināti krājumi, taču pēc vērmahta veiksmīgajām ofensīvām Eiropā Rozenbergam kļuva pieejamas okupēto valstu ebreju, brīvdmūrnieku, marksistu un citu nacisma "pretinieku" kultūras vērtību krātuves. Lai apzinātu un pārņemtu nacistiskās partijas politiskajam, ideoloģiskajam un pētnieciskajam darbam nepieciešamos resursus, pēc Rozenberga iniciatīvas 1940. gada 17. jūlijā Parīzē tika nodibināts reihisleitera Rozenberga štābs.⁴⁵ Par tā pirmo vadītāju tika izraudzīts NSDAP Ārpolitiskās pārvaldes nodaļas vadītājs Georgs Eberts (*Georg Ebert*, 1898–?), bet kopš 1941. gada aprīļa viņa darbu turpināja Rozenberga pārvaldes darbinieks Gerhards Utikāls (*Gerhard Utikal*, 1912–1982).

Rozenbergs vēlējās iegūt privilēģētu stāvokli reihā ideoloģisko un politisko "pretinieku" arhīvu, bibliotēku un cita veida kolekciju pārņemšanā.⁴⁶ Tomēr šajā jomā viņam bija vairāki sīvi konkurenti: vispirms Hitlers, kurš plānoja savas jaunības pilsētā Lincā atvērt izcilu mākslas galeriju un tālab dažādiem līdzekļiem kolekcionēja ievērojamus mākslas darbus, ārlietu ministrs Joahims fon Ribentrops (*Joachim von Ribbentrop*, 1893–1946), kura uzdevumā Vācijas sūtnis Oto Abečs (*Otto Abetz*, 1903–1958) apzināja un pārņēma diplomātijas dokumentus no ebreju un brīvdmūrnieku kolekcijām. Kad Ribentropam piekļuve Francijas kultūras mantojumam tika ierobežota,⁴⁷ ārlietu resora interesēs darbu turpināja brīvkungs Eberhards fon Kinsbergs (*Eberhard Freiherr von Künsberg*, 1909–1945?).⁴⁸ Apjaušot lielo konkurenci kultūras vērtību ieguvē, viņš panāca savas speciālās komandas iekļaušanu Ieroču-SS sastāvā (*SS-Sonderkommando von Künsberg*). Padota SS galvenajai pārvaldei, tā ieguva nepieciešamo mobilitāti un operativitāti pretstatā Rozenberga štāba birokrātiskajai smagnējībai.⁴⁹ Par okupēto tautu dokumentāro mantojumu interesējās arī Valsts slepenpolīcija (Gestapo), kurai "pretinieku" apkarošanas un izpētes nolūkos bija tiesības pār-

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

ņemt to arhīvus un bibliotēkas. 1939. gadā izveidotajā Valsts galvenajā drošības pārvaldē (*Reichssicherheitshauptamt*), kas apvienoja Drošības policiju un Drošības dienestu, tika veidots apjomīgs "pretiniekiem" atsavinātu dokumentu un grāmatu krājums.⁵⁰ Rozenberga štāba spēcīgāko konkurentu skaitā bija reihsmaršals Hermanis Gērings (*Hermann Göring*, 1893–1946), kuru gan vadīja nevis resoriskas intereses, bet izcilu mākslas darbu un greznumlietu kolekcionēšanas kāre.⁵¹ Tomēr, lielā mērā pateicoties Geringam, Rozenbergs varēja Francijas kultūras vērtības nogādāt Vācijā – Gērings, būdams Vācijas gaisa spēku komandieris, izgādāja nepieciešamo transportu, kamēr Rozenberga štābam tāda nebija. Svētku uzrunā 1944. gada 16. decembrī Ratiborā Utikāls saviem padotajiem atgādināja, ka "reihsmaršala sargājošā roka [...] ļāva pārvarēt sākuma grūtības un turpināt darbu pareizi".⁵² Par okupēto zemju kultūras vērtību iegūšanu sacentās arī citas vācu organizācijas, piemēram, vērmahts, kas bija ieinteresēts okupētajās teritorijās rodamās militārās literatūras un arhīvu iegūšanā. Tādēļ ERR nācās noslēgt vienošanos ar vērmahtu par pārņemto informācijas resursu sadali.⁵³

Nacistiskās pārvaldes polikrātija bija vērojama arī okupētajā Latvijā. Polikrātija un funkciju pārklāšanās bija viens no iemesliem, kādēļ daļa kultūras vērtību kara laikā tika sadalītas tik daudz un dažādām vācu iestādēm, ka to tālākie ceļi un pašreizējā glabāšanas vieta grūti nosakāma.

ROZENBERGA NOSTĀDNES PAR KULTŪRAS MANTOJUMU BALTIJĀ

Rozenbergs neuzticējās Baltijas tautām. 1941. gada 12. septembrī, būdams Okupēto austrumu apgabalu ministrs (kopš 1941. gada 17. jūlija), viņš savā dienasgrāmatā puda bažas attiecībā uz Baltijas tautu neatkarības centieniem: "Šodien īgauņi, latvieši un citi ir pateicīgi, gan pēc kāda laika viņi atkal pieprasīs "savu valstiskumu", itin kā Vācija pastāvētu tikai tālab, lai [...]"

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

riskētu ar savu ādu viņu lielmanīgo iegribu dēļ.”⁵⁴ Rozenbergam bija skaidrs, ka par patstāvību “attiecībā uz Baltijas valstīm vairs nevar būt ne runas. Vienkāršā tauta to visur instinktīvi jūt, taču pils. inteligence vēl cieš no lielummānijas.”⁵⁵ Nacistu rasu skalā latvieši bija pat mazvērtīgāki par igauņiem un lietuviešiem, uz angļu kultūru orientēto latviešu inteligenci bija paredzēts izsūtīt,⁵⁶ tomēr praksē nacistu attieksme pret Baltijas kultūras mantojumu bija vienota: lai saglabātu vietējo iedzīvotāju lojalitāti režimam, tā masveida izvešana sākotnēji netika plānota.⁵⁷ Tikai 1944. gada vasarā tuvojošās Austrumu frontes dēļ tika uzsākta Baltijas tautu kultūras vērtību nogādāšana uz “drošākiem” Vācijas reģioniem. Šī tolerance gan neattiecās uz nacistu ideoloģisko “pretinieku” kultūras mantojumu – lai viņus pilnīgi uzvarētu, Rozenberga štāba vadības izpratnē bija svarīgi izpētīt viņu garīgo un politisko ietekmi un, ciktāl vien iespējams, likvidēt to.⁵⁸ Tādēļ štābam bija gandrīz neierobežotas lēmējtiesības par ideoloģisko “pretinieku” kultūras vērtībām: ko saglabāt vai iznīcināt, piesavināties un pārvietot.

Nacistu ideoloģisko “pretinieku” kategorijas atspoguļo nacistu rīkojumi par nevēlamās literatūras izņemšanu no apgrozības, kā arī publicētie nevēlamās literatūras saraksti.⁵⁹ Galvenie “pretinieki” bija: ebreji, bolševiki (nacistu ideologu skatījumā starp šiem ienaidniekiem bija liekama vienādības zīme), brīvmūrnieki, vācu emigranti – pretnacistisku uzskatu pārstāvēji. Pretnacistiskā literatūra un māksla, kā arī pret Vāciju un vāciešiem vērstie darbi bija gandrīz pilnīgi iznīcināmi. No apgrozības bija izņemami kopš 1933. gada izdotie angļu, franču, amerikāņu autoru darbi (ieskaitot to tulkojumus), taču to pārvietošana netika prasīta, tātad, visticamāk, tie palika neskarti.⁶⁰ Bez šīm bija arī citas nevēlamās literatūras kategorijas (teozofiskie sacerējumi, erotiskā literatūra u.c.), taču nav dokumentālu liecību par Rozenberga štāba darbu ar tām.

ROZENBERGA ŠTĀBA DARBĪBAS SĀKUMS LATVIJĀ

Rozenberga štāba pirmie darbinieki ieradās Rīgā civilās pārvaldes laikā 1941. gada septembrī. Šeit tika izveidota Austrumzemes galvenā darba grupa (*Hauptarbeitsgruppe Ostland*, turpmāk – HAGO), kuras pārziņā bija Austrumzemes un okupētās Krievijas daļas kultūras mantojums. Savukārt tai padotā Latvijas darba grupa (*Arbeitsgruppe Lettland*, turpmāk – AGL) kontrolēja vietējo kultūras telpu. Tā kā Rīgā bija liels nacistisko iestāžu skaits, abu grupu biroja telpas bija jāmeklē padomju amatpersonu vai ebreju atstātajos dzīvokļos.⁶¹ Štābam laimējās, jo pietiekami plaši, gaiši un turklāt brīvi izrādījās dzīvokļi jūgendstila kvartālā Kronvalda gatvē 6a (vēlāk pārdēvēta par Vilhelma Purviša ielu; mūsdienās – Ausekļa iela). Sākumā štābam izdevās iegūt vien divus lepnā nama dzīvokļus, taču 1942. gadā tas aizņēma jau trešdaļu ēkas, pagrabu un iekšpagalmu, pagrabtelpas blakus namā V. Purviša ielā 4.⁶² Vēlāk štābam tika atvēlēti arī dzīvoklis un pagrabs netāljā Vilandes ielā 11.⁶³ Turklāt darba grupu rīcībā bija vairāki spēkrati (oficiāli Vācijas bruņoto spēku īpašums), apsildāma garāža un darbnīca. Štāba inventārs un sadzīves priekšmeti, piemēram, galdi, krēsli, skapji, gultas, ēdamtrauki u.c., tika sakomplektēti ebrejiem atņemto mēbeļu noliktavās un dzīvokļos.⁶⁴

Štāba vadībā bija t.s. valstsvācieši⁶⁵ – nacistiskās partijas biedri, liela daļa – citu Rozenberga iestāžu bijušie vai esošie darbinieki. Štābam bija vērmahta palīgdienesta (*Wehrmachtsgefolge*) statuss, tādēļ personāls bija labi apgādāts: līdztekus pieklājīgam atalgojumam tas saņēma vasaras un ziemas apģērbu komplektus un cita veida materiālu atbalstu. Valstsvāciešiem pienācās arī piemaksa par darbu ārzemēs un honorāri par publikācijām vai tulkojumiem. Galveno darba grupu personālstrukturā bija līdzīga: 6–8 politiskie darbinieki, turklāt – atsevišķu nozaru speciālisti, tulkotāji, mašīnrakstītāji, kurjeri, autovadītāji, kā arī saimnieciskais personāls, kuram bija jā rūpējās par vācu speciālistu ēdināšanu, telpu tīrību un kārtību.⁶⁶

1941. gada rudenī abās štāba struktūrvienībās bija 23 darbinieki,⁶⁷ taču pakāpeniski viņu skaits auga. 1943. gada martā Rozenberga štāba līdzstrādnieku skaits Rīgā svārstījās no 40 līdz 70, tiem pieskaitāms ap pussimts vietējo darbinieku, kuriem bija uzticēti vienkāršākie darbi.⁶⁸ Viņu vidū bija arī ebreji.

Viens no štāba svarīgākajiem uzdevumiem bija bolševisma pētniecībai noderīgo grāmatu, žurnālu, laikrakstu, karšu un cita veida materiāla apzināšana, apstrāde un izmantošana propagandai, tādēļ vismaz daļai personāla bija nepieciešamas labas krievu valodas zināšanas. Vietējās izcelsmes informācijas apstrādei bija vēlamas arī latviešu valodas zināšanas. Tomēr ERR struktūrvienību vadībā un vidējā līmenī tikai četri darbinieki pārvaldīja krievu valodu, to skaitā divi bija latviešu valodas pratēji.⁶⁹ Zemākā līmeņa personālā, kas veica iespieddarbu katalogizēšanu, bija arī krievi, latvieši, tautas vācieši, tomēr tā precīzs sastāvs nav zināms.⁷⁰ Pagaidām vienīgais zināmais latviešu izcelsmes eksperts, ko pieaicināja ERR, bija numismāts un bukinists Eižens Dzelzkalējs (1907–1987) – 1943. gada rudenī viņu iesaistīja kādreizējā Mogiļevas valsts arhīva pārņemšanā.⁷¹ 1944. gada vasarā viņš palika Rīgā kā ERR un vācu civilpārvaldes uzticības persona,⁷² kuras uzdevums bija pārraudzīt kultūras iestāžu krājumu pārvietošanu.

Lai arī štāba augstākais vadītājs Rozenbergs vienlaikus bija Okupēto austrumu apgabalu ministrs, kura padotībā bija arī Austrumzemes reihskomisariāts – civilās pārvaldes augstākā struktūrvienība Latvijā, štābam Rīgā nebija viegli panākt to atbalstu kultūras vērtību pārņemšanai (pirmajās dienās tam nebija tiesību nedz konfiscēt, nedz pārvietot kultūras vērtības). Šim nolūkam Rīgā vairākas nedēļas uzturējās ERR vadītājs Utikāls.⁷³ Pēc viņa atgriešanās Berlīnē HAGO ziņoja, ka nodibināti vislabākie sakari ar reihskomisariātu un korekti – ar Drošības dienestu.⁷⁴ Praksē attiecības izrādījās sarežģītākas, jo štābam nereti bija jārēķinās ar atšķirīgu civilās pārvaldes nostāju.

ROZENBERGA ŠTĀBA PAMATFUNKCIJAS LATVIJĀ

Rozenberga štābs Latvijā darbojās vairākos virzienos:

1) noskaidroja un dokumentēja arhīvu, bibliotēku, muzeju, kultūras un arhitektūras pieminekļu stāvokli, reģistrēja savās kartotēkās nozīmīgākās vērtības;

2) apzināja, apkopoja, šķiroja nacistu "pretinieku" literatūru, dokumentu un mākslas darbu kolekcijas (tajā skaitā privātajos mājokļos), lai atlasītu augstākajai skolai un citām Vācijas iestādēm noderīgus resursus;

3) noteica literatūras, mūzikas, mākslas darbu, preses publikāciju atbilstību nacistu ideoloģijai, kontrolēja ideoloģiski kaitīgo iespieddarbu "lieko" eksemplāru ceļu uz pārstrādi (iznīcināšanu), jo štāba skatījumā sabiedrība nebija pietiekami imūna pret tās kaitīgo ietekmi;⁷⁵

4) organizēja un uzraudzīja kultūras vērtību pārvietošanu uz Vāciju kara beigu posmā 1944. gada vasarā–rudenī.

Šim mērķim štāba darbinieki rūpīgi iepazīinās ar kultūras iestāžu krājumiem un reģistrēja NSDAP augstākajai skolai no—derīgos materiālus kartotēkās vai sarakstos. Šajā procesā tika iesaistīti arī īpašo štābu (*Sonderstab*) pārstāvji – lielākoties no Vācijas komandēti dažādu nozaru speciālisti, zinātnieki. Īpašie štābi tika veidoti visās nacistam būtiskās nozarēs: folkloristika (*Volkskunde*), aizvēsture (*Vorgeschichte*), mūzika, tēlotājmāksla (*bildende Kunst*), ideoloģiskā informācija (*Weltanschauliche Information*), zinātne (*Wissenschaft*),⁷⁶ reliģija, teātris, liberālisms un amerikānisms. Turklāt īpašie štābi darbojās informācijas resursiem bagātākajās nozarēs: bibliotēkas, arhīvi, prese.⁷⁷ Rīgas birojā pastāvīgi uzturējās vairāki īpašo štābu pārstāvji, kas pētnieciskos nolūkos apmeklēja Latvijas lielākās bibliotēkas, arhīvus, muzejus, no apgrozības izņemtās un bezsaimnieku literatūras un kultūras priekšmetu krātuves. Tādējādi neviena ievērības cienīga kolekcija nepalika ārpus vācu speciālistu redzesloka. Par to savās atmiņās vēstījis arī Zemes bibliotēkas (1941. gada augustā izveidotajā Zemes bibliotēkā iekļāva kādreizējo Latvijas

Valsts bibliotēku, Misiņa bibliotēku, Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības bibliotēku un no ugunsgrēka izglābto Rīgas pilsētas bibliotēkas krājumu) direktors, publicists Žanis Unāms (1902–1989).⁷⁸ ERR darbiniekiem bija kļuvis pieejams pat bibliotēkas neapstrādātais krājums, kurā bija daudz vācbaltiešu izdevumu, un, tā kā tie bija vairākos eksemplāros, viņi ierosināja tos bibliotēkai iemaiņīt pret citu ERR rīcībā esošu literatūru.⁷⁹ Unāms nepiekrita grāmatu apmaiņai, jo viņam likās, ka tā nebūs līdzvērtīga. Viņš meklēja atbalstu reihskomisariātā, kas arī bija ieinteresēts pētniecībai nepieciešamo resursu saglabāšanā uz vietas, bibliotēkā.⁸⁰ Gan toreiz, gan citkārt Unāms mēģināja izmantot nacistisko iestāžu polikrātiju, lai panāktu vēlamo rezultātu.

1941. gada septembra vidū ERR sāka nacisma "pretnieku" iespieddarbu un dokumentu kolekciju apzināšanu un izvērtēšanu.⁸¹ "Nevēlamā" literatūra no publiski pieejamiem bibliotēku, grāmatveikalu krājumiem lielākoties jau bija izņemta, jo citādi nebija iespējama to darbības atjaunošana.⁸² Bija uzsākta arī nevēlamās literatūras apkopošana. Rīgā veidojās vismaz trīs izņemto iespieddarbu krātuves: vienā dzīvokli Voltera fon Pletenberga gatvē (tagad – Elizabetes iela) 22,⁸³ pagrabā Skolas ielā 10,⁸⁴ kā arī ERR telpās, kur tai tika atvēlēti ne vien pagrabī, bet arī darba kabinetī.⁸⁵

Savāktās bolševistiskās literatūras masīvs Rīgā bija milzīgs. Līdz 1942. gada februārim štābs bija katalogizējis jau 8000 grāmatu pirmos eksemplārus krievu valodā, ap 2000 – latviešu valodā, turklāt savu kārtu gaidīja vēl 250 000 sējumu, neskaitot simtiem žurnālu nosaukumu.⁸⁶ Štābs izteica pieņēmumu, ka padomju okupācijas gadā (1940–1941) bolševiki Latvijā ievēduši visu svarīgāko literatūru. Par to netieši liecina arī štāba sastādītais Rīgā pieejamo žurnālu saraksts, kurā bija vairāk nekā 160 nosaukumu teju visās nozarēs – galvenokārt 1940.–1941. gadājumi.⁸⁷ Tādējādi Rīgas struktūrvienības izvirzījās bolševistiskās literatūras apstrādes vadībā un izveidoja tā sauktās Austrumu bibliotēkas (*Ostbücherei Rosenberg*, OBR) paraugkrājumu,

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

ko 1942. gadā nosūtīja uz Berlīni.⁸⁸ OBR bija jāklūst par partijas augstākās skolas sistēmas sastāvdaļu, kurā būtu apkopoti visi bolševiku izdevumi, kā arī literatūra par bolševismu. OBR pamatnodaļā Berlīnē tika komplektēti izdevumu pirmie eksemplāri, savukārt dubleti palika uz vietas rezerves krātuvēs, ko pārzināja reģionālās darba grupas. Viena no tām atradās arī AGL pārzinā. Rezerves krātuvju darbinieku pienākums bija izsniegt/nosūtīt nepieciešamo literatūru partijas un valsts institūtiem, kā arī tiem piesaistītajiem individuālajiem pētniekiem.⁸⁹ Lai pasargātu OBR no biežajiem sabiedroto spēku aviācijas uzbrukumiem, 1943. gada nogalē Berlīnes krājumu pārveda uz Ratiboru, bet 1944. gadā uz Ratiboru un tās apkaimi pakāpeniski tika pārvietoti arī Minskas, Kijevas un Rīgas dubletu krājumi. Gada beigās OBR bija vairāk nekā 100 000 grāmatu (nosaukumu), to skaitā ap 4000 nosaukumu latviešu valodā – krietni vairāk nekā lietuviešu vai igauņu valodā.⁹⁰ Viens no iespējamiem skaidrojumiem – ERR Rīgas personālam bija iespējams daudz biežāk pārbaudīt vietējo bibliotēku un grāmatveikalu krājumus nekā kaimiņvalstīs, kur darbojās nelielas štāba filiāles.

ERR ieguvumi no Latvijas ebreju kultūras mantojuma bija krietni pieticīgāki. Uz nacistu pilnīgāko jūdaikas literatūras krātuvi – Ebreju jautājumu pētniecības institūtu Frankfurtē pie Mainas 1942. gadā tika aizvestas vairāk nekā 160 kastes, kurās bija ap 20 000 vienību.⁹¹ No Viļņas Ebreju jautājumu pētniecības institūtā nonāca divreiz vairāk – 50 000 vienību.⁹² ERR speciālistiem bija zināms, ka Viļņa ir Austrumeiropas jūdaisma centrs, kur daudz ievērības cienīgu ebreju reliģisko un izglītojošo iestāžu. Sevišķi viņi izcēla Ebreju zinātnes institūtu – tā bibliotēkā līdzās reliģiskajai literatūrai bija interesanti folkloras materiāli. ERR interesēja arī ebreju bibliofila Mata Strašūna (*Mattityahu Strashun*, 1817–1885) bibliotēka, kas bija ievērojama gan apjoma (tolaik vairāk nekā 30 000 sējumu), gan seniespiedumu, retumu un rokrakstu dēļ, un 18. gadsimta rabīna Elijas ben Solomona Zalmana (*Elijah ben Solomon Zalman*, 1720–1797) jeb Viļņas gaona grāmatu krājums.⁹³ Lai nekavējoties apzinātu

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

visvērtīgāko literatūru, ERR pārstāvji ieradās Viļņā jau nacistiskās okupācijas sākumā, 1941. gada jūlija pirmajās dienās.⁹⁴

Latvijā jūdaika par nevēlamu un izņemamu no apgrozības tika pasludināta 1941. gada augustā.⁹⁵ Taču oficiālu norādījumu par to, kas darāms ar izņemto literatūru, vēl nebija. Tikai novembra beigās tika paziņots, ka ebreju literatūra ir saglabājama, apkopojama un pārvedama uz Rīgu. Tādēļ situācija Latvijas reģionos bija atšķirīga, lielā mērā atkarīga no ebreju organizāciju un privātpersonu īpašuma pārņēmēju, kā arī vietējo amatpersonu attieksmes. Tā militārās pārvaldes laikā nevēlamās literatūras apkopošanu Rīgā, Liepājā, Daugavpilī pēc savas iniciatīvas uzņēmās bibliotēkas.⁹⁶ Taču līdz civilās pārvaldes sākumam, kad par vienīgo nevēlamās literatūras likteņa lēmēju kļuva ERR, tās pārņēma visai maz.⁹⁷ Piemēram, Daugavpilī lielākā daļa sinagogu bija pamestas, tām bija izsisti logi un durvis, tādēļ to inventārs un literatūra bija pakļauta postījumiem. Tikai 15 no 27 sinagogām bija saglabājušies grāmatu krājumi, kopumā vairāk nekā 1300 sējumu.⁹⁸ Vislielākais daudzums (300 grāmatu) tika atrasts nelielajā, no koka celtajā Tirgotāju sinagogā, ap 100 grāmatu – vēl četrās sinagogās. Likteņa varā bija atstātas arī citu Latgales pilsētu sinagogas, tomēr dažviet, piemēram, Ludzā, reliģiskā literatūra bija saglabājusies.⁹⁹ It visa ebreju literatūra bija jāpārved uz Rīgas nevēlamās literatūras krātuvēm. Pat novadu centros tās glabāšana oficiāli netika atļauta.¹⁰⁰

Jau sākumā ERR nolēma saglabāt tikai 5–10 eksemplārus no katra “nevēlamā” izdevuma,¹⁰¹ kaut arī pieprasījums pēc nevēlamās literatūras bija ļoti liels. To pieprasīja Rozenberga pārvalde, dažādi partijas un valsts pētniecības institūti, Augstākās skolas struktūrvienības, Drošības dienests u.c. Arī Latvijā pēc tās bija pieprasījums – līdztekus ERR, Zemes bibliotēkai, Latvijas Universitātes bibliotēkai un Liepājas pilsētas bibliotēkai to krāja Austrumzemes reihskomisariāts,¹⁰² Kultūras un sabiedrisko lietu departaments, kā arī 1941. gada augustā nodibinātais Antisemitisma institūts,¹⁰³ kura oficiālais uzdevums bija Latvijas ebreju lomas pētniecība, bet praktiskais – antisemitisma propagandas izstrādāšana.¹⁰⁴

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

1942. gadā Rozenberga pārvaldes iestādes “Pārvalstiskie spēki” (*Überstaatlichen Mächte*) vadītājam Hansam Hagemejeram radās iecere par nacistu “pretiniekiem” veltītas uzskates materiālu kopas izveidošanu katrā novadā. Tajās tiktu apkopoti “pretinieku” dokumenti, grāmatas, muzeālijas. Šim nolūkam vajadzēja krietni palielināt saglabājamo “nevēlamās” literatūras eksemplāru skaitu (līdz 50), tādēļ štāba Izvērtēšanas nodaļas vadītājs Karls Brethauers (*Karl Brethauer*, 1906–1992) lūdza HAGO vadītāja Gerharda Vundera (*Gerhard Wilhelm Wunder*, 1908–1988) viedokli.¹⁰⁵

Vunders iebilda pret Austrumzemē aizliegtās literatūras eksemplāru saglabāšanu lielākā skaitā. Viņa skatījumā pilnīgi pietiktu pa desmit eksemplāriem no katra izdevuma, neatkarīgi no tā mākslinieciskās kvalitātes. Pat vācieši neesot imūni pret bolševistisko propagandu un neesot vajadzības to pastiprināt. Bolševiku ideoloģiskā literatūra nacistiskajā audzināšanā būtu izmantojama jau “apstrādātā” veidā, tas ir, ar komentāriem.¹⁰⁶ Turpretī Brethauers uzskatīja, ka aizliegto literatūru, ja vien tā varētu būt noderīga, nevajadzētu iznīcināt. Vienmēr būs iespējams nodot makulatūrā, viņš uzsvēra.¹⁰⁷ Galu galā pārsvaru guva Vundera viedoklis. To pierāda Austrumzemes reihskomisariāta rīkojumam par kaitīgo literatūru¹⁰⁸ sekojošie ERR komentāri. Tika norādīts, ka ģenerālskomisariātiem adresētajā rīkojumā būtu jāuzsver ERR kompetence bibliotēku “tīrīšanā” no “kaitīgās” literatūras. Norādāms, ka izņemtie iespieddarbi nododami ERR, kuram arī tiesības noteikt, vai konkrētais izdevums uzskatāms par “kaitīgu”. Lai būtiski nepalielinātos “slepenās” literatūras nodaļu skaits bibliotēkās, rīkojumā bija precizējams, kurām organizācijām būs šīs literatūras glabāšanas tiesības.¹⁰⁹ Rīkojumi atspoguļoja pieaugošās ERR ambīcijas arī okupētajos austrumu apgabalos, to skaitā Latvijā.¹¹⁰ Tam nepietika ar “pretinieku” kultūras mantojuma pārņemšanu NSDAP Augstākās skolas vajadzībām. Štābs vēlējās uzņemties galvenā cenzora funkcijas, tādējādi turpinot un paplašinot Rozenberga pārvaldes centienus šajā jomā. Cenzūra okupētajos austrumu apgabalos būtu bijusi

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

ļoti strikta, jo 1942. gada augustā par ERR Izvērtēšanas nodaļas vadītāju kļuva Vunders, kurš uzskatīja, ka "pretinieku" literatūras vērtību nosaka vienīgi tās politiskais (ideoloģiskais) saturs, un proponēja viedokli, ka okupētajos austrumu apgabalos atstājama tikai "labā" literatūra.¹¹¹

Saskaņā ar Rozenberga štāba aprēķiniem Baltijā tika konfiscēti trīs miljoni boļševistiskās literatūras sējumu.¹¹² No tās vismaz 700 tonnas tika nodotas makulatūrā. Tomēr jāpiekrit ERR vadībai, ka boļševistiskā literatūra Baltijas valstīs bija "svešķermenis", kura izņemšana no krājumiem nesagādāja grūtības un būtiskus zaudējumus kultūrā neradīja.¹¹³

Citādi vērtējama ebreju literatūras pārvietošana un iznīcināšana. Konfiscētās literatūras apjoms nav zināms, nav pat aptuvenas informācijas arī par likvidēšanai nolemtos iespieddarbu skaitu. Taču noprotams, ka saglabājamo darbu atlase bija stingra. Par to liecina štābā novietotā jūdaisma krājuma izvērtēšana, ko veica Ebreju pētniecības institūta bibliotēkas vadošais darbinieks Johanness Pols (*Johannes Pohl*, 1904–1960). Kā jūdaisma eksperts viņš vērtēja ebreju grāmatu krājumus visos okupētajos austrumu apgabalos, ieskaitot Lietuvu un Latviju.¹¹⁴ Rīgas krājuma izskatīšanai viņš veltīja dažas nedēļas 1942. gada martā. Aptuveni pusi no štābā pieejamajiem 35 000 sējumu viņš atlasīja makulatūrai, ieskaitot tajā ne vien defektīvos, bet arī "liekos" Talmūda, lūgšanu grāmatu un Bībeles eksemplārus.¹¹⁵ Pārvešanai uz Ebreju pētniecības institūtu viņš izvēlējās 17 000 sējumu, kas ietvēra 15.–20. gadsimta jūdaisma izdevumus, to skaitā 500 seniespiedumus (15.–18. gadsimta iespieddarbus), Latvijas un ārzemju ebreju presi. No lūgšanu grāmatām viņš izvēlējās vien 200 "sevišķus" eksemplārus. Štābā atlikušo aptuveni 6000 ebreju grāmatu izvērtēšanu 1942. gada novembrī–decembrī veica Ebreju pētniecības institūta bibliotēkas pārstāvis Šēfers (*Schäfer*, 1909–?). Nosūtīšanai uz institūtu viņš atlasīja aptuveni pusi krājuma,¹¹⁶ pārējais acimredzot tika nolemts pārstrādei.

Savukārt "nekaitīgās" grāmatas no ebreju un citiem "bez-saimnieku" krājumiem tika izdalītas dažādām iestādēm kā Aus-

trumzemes reihskomisariāta teritorijā, tā Vācijā.¹¹⁷ Daļa palika Latvijā. Piemēram, 1942. gada janvārī Latvijas Konservatorija saņēma vienu vezumu ar notīm.¹¹⁸ 200 vērtīgu grāmatu – galvenokārt vācu literatūras klasikas pirmizdevumus – no ERR apkopotajiem krājumiem saņēma Zemes bibliotēkas sastāvā iekļautā Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības bibliotēka. Dāvinājuma nolūks – padziļināt gadsimtiem pastāvošo Vācijas ciešo garīgo saikni ar Baltijas telpu.¹¹⁹ Dāvinājumiem, ko okupētās tautas saņēma no ERR, visbiežāk bija ideoloģisks mērķis. 1942. gada novembrī 1026 reliģiskas grāmatas svinīgā ceremonijā ERR piešķīra Latvijas Pareizticīgo baznīcai tās eksarha metropolīta Sergija (*Dmitrii Voskresenskii*, 1897–1944) personā, kura pārzinā bija arī nacistu okupētie Krievijas ziemeļrietumu reģioni (Pleskavas, daļēji Novgorodas, Ļeņingradas un Kaļiņinas apgabals).¹²⁰ Grāmatas bija atvestas no Novgorodas ateisma muzeja, kurā savukārt bija apkopoti Novgorodas un tās apkaimes baznīcām un garīdzniekiem atsavinātie krājumi. Kopumā no Novgorodas uz Rīgu tika atsūtīti aptuveni 34 000 sējumu.¹²¹ Tā kā štābam nebija brīvu telpu, lielu daļu krājuma pagaidām izvietoja Zemes bibliotēkā, kura jau tāpat mitinājās šaurībā.¹²² Bija plānots, ka dažus tūkstošus grāmatu Zemes bibliotēka tomēr varētu pārņemt,¹²³ acimredzot tādēļ bibliotēkai tika uzdota iespieddarbu saraksta sastādīšana. Vēlāk gandrīz viss Novgorodas krājums nosūtīts Austrumu bibliotēkai.¹²⁴

Nacistu pētnieciskajā darbā svarīga nozīme bija ne tikai bibliotēkām, bet arī arhīviem. Latvijas arhīvu nozarē darbojās divi ERR darbinieki: Tiri (*Tūri*, Igaunija) dzimušais vēsturnieks Helmutš Špērs (*Helmut Speer*, 1906–1996) un diplomētais arhivists Kurts Dīlfers (*Kurt Dülfer*, 1908–1973). Špērs – ERR zinātniskais līdzstrādnieks – izvērtēja ne tikai arhīvu, bet arī bibliotēku, arhitektūras pieminekļu situāciju Latvijā, Igaunijā un Krievijā,¹²⁵ piedalījās pirmreizējā "pretinieku" grāmatu krājumu šķirošanā.¹²⁶ 1942. gada pavasarī, kad ERR apkopotā literatūra bija izvērtēta, Špērs pievērsās boļševisma pētniecībai un 1943. gadā kļuva par šī pētniecības virziena vadītāju Austrumzemes reihs-

komisariātā.¹²⁷ Viņš bija arī īpašā ģenealoģijas štāba (*Sonderstab Sippenkunde*) darbinieks un neoficiālais Ģimeņu lietu arhīva vadītājs.¹²⁸

Latvijā Špērs ieradās ERR pirmo darbinieku sastāvā 1941. gada septembra sākumā un Valsts ģenealoģijas pārvaldes (*Reichs-sippenamt*) uzdevumā tūlīt noskaidroja Latvijas un Igaunijas arhīvu stāvokli. Tika konstatēts, ka arhīvi karadarbībā maz cietuši, tomēr situācija bija haotiska, jo padomju gadā uzsāktā apriņķu arhīvu (*Kreisarchive*, kopumā – 18) veidošana un baznīcu grāmatu koncentrācija bija apstādināta, militārās pārvaldes laikā daļa atsavināto baznīcu grāmatu jau bija atdotas draudzēm. Līdztekus apriņķu arhīviem baznīcu grāmatas un civilstāvokļa aktu reģistri glabājās gan Rīgas pilsētas arhīvā, gan Valsts arhīvā (senākā posma dokumenti, kas tapuši līdz 19. gs. 60. gadiem), gan Republikāniskajā arhīvā (vēlāk – Ģimeņu lietu arhīvs, tajā glabājās dublikāti un jaunākā posma dokumenti), gan draudzēs.¹²⁹ Špērs kopā ar arhīvu pārzinātājiem Austrumzemes reihskomisariātā – Dīlferu un Momzenu (*Wolfgang Arthur Mommsen*, 1907–1986) apturēja metrisku grāmatu atdošana draudzēm.¹³⁰ 1942. gada martā Špērs kopā ar Dīlferu apmeklēja Latgales arhīvus.¹³¹ Par lielāko arhīvu – Daugavpilī, Rēzeknē, Ludzā un Abrenē – pārzinātāju pagaidām tika izraudzīts vēsturnieks Boļeslavs Brežgo (1887–1957), kuru Dīlfers augstu vērtēja viņa izcilo arhivistikas zināšanu dēļ. Tika uzsvērts, ka nepieciešama Latgales arhīvu koncentrācija vienuviet – vai nu Daugavpilī, vai Rēzeknē, nodrošināmi pienācīgi dokumentu glabāšanas apstākļi, veicama materiālu šķirošana un sakārtošana.¹³²

Špērs, tāpat kā citi ERR līdzstrādnieki,¹³³ lielāko daļu vietējo arhīvistu uzskatīja par nepietiekami kvalificētiem padziļinātu pētījumu veikšanai.¹³⁴ Viņš rosināja pirmā Ģimeņu lietu arhīva pārziņa, teologa un ģeologa Klāva Siliņa (1904–1984) atcelšanu no amata “politiskās neuzticamības” un “nespējīguma dēļ”,¹³⁵ viņa vietā ieceļot teoloģijas doktoru Haraldu Biezo (1909–1995). Biezais jau zināja, ka “vāciešu uzvaras gadījumā direktora amats bija paredzēts Špēram, kas bieži ieradās arhīvā

un jutās tāds kā netiešs pārzinis”.¹³⁶ Lai arī Špēra attieksme pret vietējiem iedzīvotājiem bija augstprātīga, tomēr viņš veicināja pakāpenisku baznīcu grāmatu koncentrēšanu Ģimeņu lietu arhīvā, kas ļāva uzlabot to glabāšanas un tālākas izmantošanas apstākļus.¹³⁷ Turklāt viņš parūpējās par piemērotāku telpu piešķiršanu un remontu, ko vietējā pašpārvalde kara apstākļos, vis ticamāk, nebūtu panākusi.¹³⁸

1943. gada vasarā Dīlfers oficiāli kļuva par ERR īpašā arhīvu štāba pārstāvi Austrumzemes reihskomisariātā.¹³⁹ Tādējādi ERR un reihskomisariāta aktivitātes arhīvu nozarē un vēstures pētniecībā Latvijā vairs nebija precīzi nodalāmas. Dīlfers proponēja, ka galvenais darbības lauks būtu vēstures bibliogrāfijas sastādīšana un boļševisma pētniecība, kurā iesaistāmi arī latviešu vēsturnieki, kas strādāja galvenokārt Vēstures krātuvē.¹⁴⁰ Šim nolūkam bija apzināmas visas Latvijas boļševiku dokumentu glabāšanas vietas, to skaitā Drošības dienests, Kinsberga grupa u.c.¹⁴¹ Kā Špērs, tā Dīlfers uzskatīja, ka arhivālajām pēc iespējas būtu jāatrodas civilās pārvaldes, respektīvi, kompetentu iestāžu pārzinā.¹⁴² Tā Anglikāņu baznīcas arhīvs, ko atrada tikai 1942. gada sākumā, vispirms nonāca ERR rīcībā acīmredzot kā “pretinieku” īpašums. Dīlfers pieprasīja tā nodošanu Valsts arhīvam.¹⁴³ Dīlfers gan nebija augstās domās par Valsts arhīva darbiniekiem (izņemot nodaļas vadītāju Georgu Jenšu (1900–1990)),¹⁴⁴ tomēr neatbalstīja ERR darbinieka, diplomēta teologa Herberta Gottharda (*Herbert Gotthard*, 1899–1983) priekšlikumu – nacistiem svarīgos politiskos dokumentus izņemt no kopējā krājuma, novietot atsevišķi un ierobežot to pieejamību.¹⁴⁵

Gothards – ERR AGL līdzstrādnieks kopš 1941. gada rudens – asi vērsās pret latviešu nodarbināšanu vadošajos amatos kultūrā viņu pretvāciskā noskaņojuma dēļ. Dzimis, uzaudzis Jelgavā, strādājis Rīgā Herdera institūtā (1925–1929) un Kurzemes provinces muzejā Jelgavā (1930–1936), darbojies Vācijas–Latvijas Paritārajā komisijā (1939–1940), viņš sevi uzskatīja par latviešu pazinēju. Viņš skarbi kritizēja, piemēram, Rīgas pilsētas vēsturiskā muzeja direktoru, numismātu Raulu Šnori (1901–1962).¹⁴⁶

Gotharda skatījumā Šnore – kādreizējais Pieminēkļu valdes darbinieks – 1935. gadā bija neētiski atbrīvojies no Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības pārzinātā Doma muzeja vadības, apsūdzot to “nekārtībā, nolaidībā un nespējīgumā”, lai pats varētu iesēsties direktora krēslā. Būdams Paritārās komisijas loceklis 1939.–1940. gadā, viņš nav ļāvis Vācijas delegācijai iepazīties ar kādreizējā Doma muzeja kolekcijām.¹⁴⁷ Spriedumos neizvēlīgais Gothards ieteica Šnori no muzeja nozares izraidīt, ja tas nebūtu iespējams – stingrā vācu uzraudzībā nodarbināt numismātikas vai aizvēstures priekšmetu konservatora amatā.¹⁴⁸ Tomēr tas nenotika – kopš 1942. gada Šnore vadīja Cēsu muzeju. Turklāt viņa pārzinā bija arī Valmieras un Valkas muzeji, kas gan vēl bija izveides stadijā.

Īpašā Aizvēstures štāba pārstāvis Latvijā, Greifsvāldes Universitātes profesors, vēlāk rektors Karls Engels (*Carl Engel*, 1895–1947) rosināja Zemes aizvēstures un senvēstures pārvaldes (*Landesamt für Vor- und Frühgeschichte*) izveidi pētniecības, muzeju kolekciju vadīšanai, kā arī arheoloģisko izrakumu organizēšanai.¹⁴⁹ Taču ERR bija iebildumi pret ieteikto personālsastāvu, kurā bija galvenokārt latvieši. Tika uzsvērts, ka vēstures izpētei jānorit sistemātiskā vācu uzraudzībā un līdzdarbībā. Arī ekskursijas muzejos jāvada politiski uzticamiem un izglītotiem vāciešiem. Jāpiebilst, ka šāda iestāde (*Landesanstalt für Vor- und Frühgeschichte*) Austrumzemē tika nodibināta 1942. vai 1943. gadā, katrā ģenerālapgabalā izveidojot arī atsevišķu pārvaldi.¹⁵⁰ Latvijā tā darbojās līdztekus Pieminēkļu valdei.

ERR KONSULTATĪVĀ LOMA MĀKSLAS NOZARĒ

Atšķirībā no Rietumeiropas un citiem austrumu okupētajiem apgabaliem, civilās pārvaldes laikā ERR neradīja būtisku kaitējumu mākslas nozarei.¹⁵¹ “Pretinieku” mākslas darbu konfiskācija Latvijas muzejos nenotika, zināms tikai viens pārņemšanas gadījums.¹⁵² 1942. gada februārī ERR darbinieki atklāja vairākus “pretvāciskus” darbus Liepājas pilsētas muzejā. Viena

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

bija fotogrāfija, kurā attēlota vācu pieminēkļa demontāža pēc Pirmā pasaules kara. Uzņēmums jau bija izņemts no ekspozīcijas un novietots krātuvē. Savukārt otra bija Jāņa Lauvas (1906–1986) eļļas glezna “Liepājas aizstāvētāji” (muzeja jaunieguvums 1938. gadā), kurā bija atspoguļota pilsētas atbrīvošana no bermontiešiem 1919. gadā. Glezna joprojām bija publiski apskatāma, jo reihskomisariāta muzeju lietu referents Hanss Šrēders (*Hans Schröder*, 1887–1954) to bija atzinis par kultūrvēsturiski un mākslinieciski vērtīgu darbu. Taču ERR konfiscēja abus darbus, uzsverot, ka Lauvas glezna atspoguļojot nepatiesību par Liepājas atbrīvošanu no vāciešiem, jo tās centrā attēlota dažāda vecuma latviešu grupa, izlauzusies pāri dzeloņstieplēm un bunkuriem. Konfiskācijas pamatojums: glezna rada aplamu priekšstatu par vēsturi. Turklāt ERR paņēma kādu 1915. gadā uzņemtu vietējā kārtībnieka portretu, jo tas bijis uzkrītoši ebrejisks.

Liepājas muzeja darbinieki uzskata, ka pārņemtie darbi, ieskaitot gleznu, ir iznīcināti. Tomēr dokumentārā informācija to neapstiprina: HAGO vadītājs Vunders rekomendēja darbus saglabāt kā laikmeta liecības Austrumzemes reihskomisariāta Politikas nodaļā. Diemžēl darbu tālākais liktenis nav zināms.

Tā kā Austrumzemes reihskomisariāts bija noraizējies par senu un kultūrvēsturiski nozīmīgu vācu baznīcu zvanu un kapara jumtu nonākšanu pārstrādei nolemtajos metāllūžņos,¹⁵³ 1942. gada pavasarī nododamo priekšmetu izvērtēšanu uzticēja ERR īpašajam tēlotājmākslas štābam.¹⁵⁴ Faktiski dokumentu¹⁵⁵ par ieteicamo rīcību sagatavoja vācu mākslas vēsturnieks Karls Heinss Esers (*Karl Heinz Esser*, 1912–1999), kurš darbojās galvenokārt Igaunijā un Krievijā.¹⁵⁶ Bija zināms, ka jau Pirmā pasaules kara laikā uz Krievijas iekšieni evakuēti apmēram 2000 Latvijas baznīcas zvani, no tiem tika atgūta vien ceturtdaļa.¹⁵⁷ Tomēr štābs principā neiebilda pret baznīcu zvanu nodošanu, vien norādīja, ka draudzēm noteikti atstājami līdz 1800. gadam izlietie zvani, jo tiem lielāka vēsturiskā un mākslinieciskā vērtība, savukārt jaunāki nododami pārkausēšanai, jo jaunāku Latvijas baznīcas zvani liešanā iesaistīti lielākoties

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

nevācu meistari. Bija saglabājami arī baznīcu vienīgie zvani un tie, kuriem piešķirts kultūras pieminekļa statuss. Lai izvairītos no vērtīgu zvanu nonākšanas pārstrādājamā metālā, Esers ierosināja veikt baznīcu zvanu inventarizāciju un fotografēšanu, ko Latvijā uzticēja Pieminekļu valdei. Darbs tika uzsākts 1942. gada martā. Inventarizācijas dēļ 1942. gada jūnijā baznīcu zvanu nodošana tika uz laiku apturēta. Lai arī ar kļūdām, rudenī inventarizācija tika pabeigta un Esers varēja iesniegt aprēķinus Latvijas ģenerālkomisariātam.¹⁵⁸ Pēc štāba aprēķiniem Latvijas baznīcu zvanu bronzas kopsvars bija 123,5 tonnas, no tām draudžu rīcībā paliktu vien 14,5 tonnas jeb 12 procenti. Tā kā Latvijā baznīcu zvanu nodošana izraisīja lielāku satraukumu nekā Vācijā, štābs ieteica to ar propagandas palīdzību sagatavot kā "brīvprātīgu" akciju. Tā notika 1943. gada vasarā. Jāpiebilst, ka gadu iepriekš Latvijā jau bija savāktas gandrīz 500 tonnas krāsainā metāla, ieskaitot daudzus baznīcu zvanus.

KURZEMES LĪBIEŠU PĀRVĪETOŠANA ERR SKATĪJUMĀ

1943. gadā Ieroču-SS lūdza Rozenbergam – Okupēto austrumu apgabalu ministram – atļaut militāro mācību zonas (*Truppenübungsplatz*) ierīkošanai Kurzēmē.¹⁵⁹ Bija skaidrs, ka tālab nāksies pārcelt 8000 latviešu, taču sākotnēji Rozenbergam pret to iebildumu nebija.¹⁶⁰ Viņa skatījumā tā pat nebūtu izraidīšana. Tomēr militāro mācību zonā bija paredzēti tik būtiski vides pārveidojumi, ka 1943. gada septembra sākumā Austrumzemes reihskomisariāts uzdeva HAGO fotogrāfijās fiksēt gan novada ainavu, gan tajā atrodamos svarīgākos kultūrvēsturiskos pieminekļus, pārņemt lībiešu kultūras mantojumu, arhīvus un baznīcgrāmatas.¹⁶¹ Saziņā ar Latvijas ģenerālkomisariātu šajā darbā tika iesaistīta arī Vēstures muzeja un Pieminekļu valdes darbinieku grupa, paredzēta arī vēsturisko lībiešu sētu demonstrācija un pārvešana uz Brīvdabas muzeju. Pirmais komandējums, kurā piedalījās ERR vadošie darbinieki (Špērs un Latvijas darba

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

grupas vadītājs Hanss Rūdolfs Maijers (*Maier*, 1897–?), Vēstures muzeja direktors Valdemārs Ģinters (1899–1979) un ERR auto-vadītājs Igors Rusins (arī Rūsiņš, 1915–?), notika no 8. līdz 15. septembrim.¹⁶² Braucienā tika noskaidrots kultūrvēsturisko ēku, parku, baznīcu, svarīgu arhīvu stāvoklis paredzamajā armijas treniņlaukumā (Popervāle–Tiņģere–Dundaga–Īve–Mazirbe–Kolka–Ģipka).¹⁶³ Fotouzņēmumos fiksētas gan kungu mājas, gan baznīcas, gan viensētas un vietējie iedzīvotāji. ERR uzsvēra, ka vietējie pret štāba darbiniekiem izturējušies pieklājīgi, pat laipni, taču bijusi jūtama satraukuma pilna neziņa, jo pārvietošanas plāns iedzīvotājiem nebija zināms.¹⁶⁴ Tā kā lībiešu kopiena jau tolaik bija ļoti maza (600 cilvēku), turklāt viņu galvenā, vēsturiskā nodarbe bija zvejniecība, ERR aicināja nelielu, lībiešu visblīvāk apdzīvoto piekrasti (Mazirbe–Kolka) no militāro mācību zonas izslēgt. Pārvietošanas dēļ tūkstots gadu senā ziemeļu tauta varētu aiziet bojā, tika uzsvērts ziņojumā.¹⁶⁵ Ziemeļkurzemes iedzīvotāju pārvietošana nenotika, taču vairākos ERR komandējumos (līdz pat 1944. gada vasarai) tika izveidota interesanta un vērtīga Ziemeļkurzemes kultūrvēstures dokumentu kolekcija. Tajā līdztekus ziņojumiem bija atrodami vairāk nekā 200 fotoattēli (autors – Maijers). Daļa fotogrāfiju līdz ar pavaddokumenti nonākusi Latvijas Nacionālās bibliotēkas Baltijas Centrālajā bibliotēkā un jau izmantota zinātniskajos pētījumos.¹⁶⁶

ROZENBERGA ŠTĀBA LOMA LATVIJAS KULTŪRAS VĒRTĪBU MASVEIDA IZVEŠANĀ

Tuvojoties Austrumu fronte, 1944. gada jūlijā štāba vadība pārcēlās uz Liepāju, no kurienes tika organizēta Latvijas kultūras vērtību (bibliotēku, arhīvu, muzeju krājumu) izvešana uz Vāciju. Rozenberga plāni bija ambiciozi. Viņš uzdeva pārvietot uz Tropavu (*Troppau*, mūsdienās Opava, Čehija) visu Rīgas pilsētas arhīvu un Valsts arhīva galveno krājumu, kas bija izvietots Ēdoles pilī.¹⁶⁷ Tālais ceļš uz Tropavu bija mērojams arī muzeju un bibliotēku krājumu vērtīgākajām daļām. Tropavas un tās apkāmes

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS • 2020 Nr. 2 (112)

pilis un klosteri bija galvenās Latvijas un Ukrainas arhīvu koncentrācijas vietas līdz 1945. gada sākumam,¹⁶⁸ kad frontes tuvošanās dēļ dokumentu masīvu vajadzēja pārvest uz drošāku vietu (Trpista, arī Čehijas teritorijā).

Precīzas informācijas par izvestajiem kultūras priekšmetiem nav, jo sagatavošanas darbi ritēja lielā steigā un, neraugoties uz nacistu organizēto uzraudzību, vismaz daļu transportējamo vērtību izdevās aizstāt ar citām.¹⁶⁹ Tādēļ šajā pētījumā iespējams sniegt vienīgi vispārīgu informāciju par izvesto krājumu kopāpjomu, precīzāku datu ieguvei būtu nepieciešama skrupuloza aizvesto/atvesto vērtību sarakstu un citu dokumentu salīdzināšana ar katras institūcijas krājumu.¹⁷⁰

Saskaņā ar ERR aprēķiniem pārvietojamie Latvijas arhīvu materiāli ietilpa vismaz 17 vilciena vagonos.¹⁷¹ Zināms, ka no lielākajiem Latvijas muzejiem izveda ap 700 kastu.¹⁷² Štābs bija iecerējis arī Liepājas muzeja materiālu izvešanu, taču, nesāņemot atbalstu no Liepājas novada komisāra, samierinājās ar divām lielākām aizvēstures un folkloras materiālu kastēm.¹⁷³ No Valsts muzeja (daļa glabājās Ēdoles pilī) līdz ar Liepājas muzeja materiāliem uz Tropavu aizveda 87 kastes muzeāliju – viena vilciena vagona sastāva apjomā.¹⁷⁴ Apvienotā Zemes bibliotēka sagatavoja 70 kastes, to skaitā 58 ietvēra Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības bibliotēkas materiālus, bet 12 – Valsts bibliotēkas grāmatas un periodiku.¹⁷⁵

1945. gada novembrī no Pilzenes (Čehija) atgriezās deviņi vagoni ar arhīvu materiāliem, kas bija sliktā fiziskā stāvoklī.¹⁷⁶ Kopā ar tiem uz Latviju tika atvestas arī visas Valsts bibliotēkas un Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības bibliotēkas grāmatu kastes.¹⁷⁷ Pēc dažiem mēnešiem sekoja vēl vienpadsmit vagoni ar kultūras vērtībām. 1946. gadā lielāko daļu izvesto kultūras vērtību saņēma atpakaļ arī Rīgas pilsētas mākslas muzejs, Valsts vēsturiskais muzejs.¹⁷⁸ Patlaban vienīgi Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs (nacistiskās okupācijas laikā – Rīgas pilsētas vēstures muzejs), salīdzinot muzeāliju krājumu pirms izvešanas 1944. gadā un pēc atgūšanas 1946. gadā, noteicis aptuveno zau-

dēto priekšmetu skaitu – ap 20 000.¹⁷⁹ Tomēr jāņem vērā – no vairākām kultūras iestādēm, piemēram, Valsts arhīva, Rīgas pilsētas vēsturiskā arhīva izvestais krājums bija tik apjomīgs, ka zaudējumu noteikšana būtu sevišķi laikietilpīga. Turklāt transportēto priekšmetu skaitā varēja būt neuzskaitītas, neinventarizētas vienības.¹⁸⁰

Arī Rozenberga štāba iznīcināto “bezīpašnieku” krājumu sastāvs un apjoms tikpat kā nav noteicams, jo vienkopus savāktā aizliegtā literatūra tika uzskaitīta aptuveni, tas pats sakāms par makulatūrā nodotajiem iespaiddarbu masīviem.

Ļoti sarežģīts un, iespējams, pilnībā neapgūstams ir arī NSDAP Augstākās skolas struktūrvienības nonākušās literatūras liktenis, jo pēc Otrā pasaules kara tās sadale turpinājās. Šeit tikai neliels situācijas ieskicējums. NSDAP Augstākās skolas centrālajai bibliotēkai nosūtītās Latvijas grāmatas līdz ar citu valstu krājumiem tika izvietotas Tancenbergā (*Tanzenberg*, Austrija) un pēc kara nonāca dažādās Austrijas bibliotēkās.¹⁸¹ Savukārt Ebreju jautājumu pētniecības institūta bibliotēka tika nosūtīta uz ASV militārās pārvaldes ierīkoto Ofenbahas krātuvi (*Offenbach Archival Depot*, Vācija), kur pēc iespējas tika noskaidroti likumīgie īpašnieki un organizēts iespaiddarbu, rokrakstu mājupceļš.¹⁸² Tā kā Latvijas ebreju kopiena bija gandrīz pilnībā iznīcināta, 1949. gadā Latvijas ebreju grāmatas, ko īpašnieki nebija pieprasījuši, nonāca starptautiskās organizācijas “Jewish Cultural Reconstruction” pārziņā un pēc dažiem gadiem tika izdalītas institūcijām visā pasaulē.¹⁸³

Ratiborā izvietoto OBR krājumu – vairāk nekā miljons sējumu vesela vilciena sastāva apjomā – nacistu radīto zaudējumu kompensācijai saņēma Baltkrievijas bibliotēkas.¹⁸⁴ Turp tika aizvesta arī Latvijas boļševiku, kreiso ebreju literatūra, grāmatas par marksismu, boļševismu latviešu valodā. Mūsdienās daļa šo iespaiddarbu saglabājusies Baltkrievijas Nacionālajā bibliotēkā, kā arī Baltkrievijas Nacionālās Zinātņu akadēmijas Jakuba Kolasa Centrālajā bibliotēkā – to apliecina katalogos rodamā informācija par grāmatu izcelsmi.

SECINĀJUMI

ERR darbība Latvijā vērtējama galvenokārt negatīvi, jo tam bija izšķiroša loma nacistu ideoloģisko "pretinieku", to skaitā ebreju kultūras mantojuma iznīcināšanā, kā arī bibliotēku, muzeju, arhīvu krājumu sadalīšanā un pārvietošanā. Tā rezultātā Latvijas institūcijām tika radīti zaudējumi, kuru apjomu nav pat iespējams precīzi noteikt, jo bieži vien pārvietošana vai iznīcināšana noritēja bez procesa fiksācijas dokumentos. Daļa dokumentu, kas varētu ieviest lielāku skaidrību, ir slepena, pētniekiem nepieejama.

Laika gaitā ERR paplašināja savas funkcijas: apzināja un pēc iespējas konfiscēja ne tikai NSDAP Augstākajai skolai noderīgos resursus, bet arī ar vācu civilistādes atbalstu uzņēmās galvenā cenzora lomu okupētajos austrumu apgabalos. ERR nolēma, ka "pretinieku" literatūra tajos tiks gandrīz pilnībā likvidēta, pētnieku un nacistisko iestāžu vajadzībām atstājot ļoti ierobežotu eksemplāru skaitu. Saskaņā ar Austrumzemes reihskomisariāta rīkojumu štābam bija tiesības pieņemt lēmumu par konkrētu iespieddarbu atbilstību nacisma ideoloģijai. Rozenberga štāba atbalsts baznīcu zvanu nodošanai metāllūžņos spilgti apliecina štāba un nacisma lielākā "ienaidnieka" – boļševisma – politikas analogiju attieksmē pret pakļautajām nācijām. Tā bija laupītāja politika: atņemt un izriekties ar kultūras mantojumu saskaņā ar savām interesēm, nerēķinoties ar īpašnieku tiesībām.

Tādējādi ERR turpināja pirmajā padomju okupācijas gadā aizsāktu Latvijas kultūras nozares transformāciju, pārņemot, pārvietojot vai iznīcinot svarīgas kultūras mantojuma daļas. Tomēr jāatzīst, ka atsevišķās jomās štābs veicināja dokumentārā mantojuma saglabāšanu un pat pieaugumu (ģenealoģisko dokumentu koncentrēšana vienuviet, paredzamās Ziemeļkurzemes piekrastes iedzīvotāju izraidīšanas kritika un lībiešu kultūras pieminekļu, vides, cilvēku dokumentēšana).

Raksta autore cer, ka digitalizēto, tiešsaistē brīvi pieejamo ERR un citu nacistisko iestāžu dokumentu krājums arvien

pieaugs, tādēļ ERR darbības izpēti Latvijā varēs turpināt, pievēršoties atsevišķām štāba darbības jomām, kas šajā rakstā vien nedaudz ieskicētas (piemēram, iesaiste nacistiskās ideoloģijas propagandā, štāba loma kultūras, izglītības, zinātnes ideoloģizācijā, nacisma "pretinieku" kultūras vērtību iznīcināšana reģionos).

ATSAUCES UN PIEZĪMES

1. Rozenberga štāba dokumentu kolekcijas atrodas Beļģijā, Francijā, Nīderlandē, Vācijā, Izraēlā, Lielbritānijā, ASV, Lietuvā, Ukrainā un Krievijā. Lai arī Latvijā darbojās pat divas Rozenberga štāba struktūrvienības, to darbības dokumentu ir maz. Sk.: Patricia Kennedy Grimsted (2015). *Reconstructing the Record of Nazi Cultural Plunder: A Guide to the Dispersed Archives of the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (ERR) and the Postwar Retrieval of ERR Loot*. Pieejams: https://errproject.org/guide/ERR_Guide_Introduction.pdf (skatīts 06.07.2020.).
2. Tsentral'nyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (Kijeva, turpmāk: TsDAVO), Shtab imperskogo rukovoditelja (reikhsliatera) Rozenberga dlia okkupirovannikh vostochnikh oblasti, g. Berlin, g. Kiev]. 3676. f. Pieejams: <http://err.tsdavo.gov.ua> (skatīts 06.07.2020.). Diemžēl 2020. gada novembrī piekļuve šim apjomīgajam digitalizēto dokumentu masīvam (vairāk nekā 900 lietu) nezināmu iemeslu dēļ nebija iespējama.
3. Bundesarchiv (Berlīne, turpmāk: BArch), Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg NS 30. Pieejams: <https://invenio.bundesarchiv.de> (skatīts 06.07.2020.).
4. Conference on Jewish Material Claims Against Germany. Pieejams: <http://www.claimscon.org/forms/NARA-statement.pdf> (skatīts 06.07.2020.).
5. Pilnīgas bibliogrāfiskās informācijas nav, tomēr centrālajā informācijas reģistrā par nolaupīto kultūras īpašumu 1933.–1944. gadā (*The Central Registry of Information on Looted Cultural Property 1933–1945*) iekļautas arī Rozenberga štāba darbībai veltītās publikācijas. Sk.: Research Resources: Books & Publications. Pieejams: <https://www.lootedart.com/publications> (skatīts 02.07.2020.).
6. Anja Heuß (2000). *Kunst- und Kulturgutraub: Eine vergleichende Studie zur Besatzungspolitik der Nationalsozialisten in Frankreich und der Sowjetunion* [Mākslas un kultūras īpašuma laupīšana: salīdzinošs pētījums par nacistu okupācijas politiku Francijā un Padomju Savienībā]. Heidelberg: Universitäts-Verl. C. Winter.
7. Hanns Christian Löhr (2018). *Kunst als Waffe: der Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg: Ideologie und Kunstraub im "Dritten Reich"* [Māksla kā ierocis. Alfrēda Rozenberga štābs. Ideoloģija un mākslas laupīšana "Trešajā reihā"]. Berlin: Gebr. Mann Verlag.

- ⁸ Nazarii Gutsul (2013). *Der Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg und seine Tätigkeit in der Ukraine (1941–1944)*: Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie des Fachbereichs 04 Geschichte- und Kulturwissenschaften der Justus-Liebig-Universität Gießen. Pieejams: <https://d-nb.info/1068591870/34> (skatīts 02.07.2020.).
- ⁹ Nataliia Kashevarova (2014). *Ditai'nist' Operativnogo shtaba Rozenberga z vivchennia natsistami "skhidnoho prostoru" (1940–1945) = Der Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg und die nationalsozialistische Ostraumforschung (1940–1945)*. Kyiv: Institut istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
- ¹⁰ Kaševarovas pētījuma kopsavilkums krievu valodā atrodams pārvietotajām Ukrainas vērtībām veltītajā portālā: Nataliia Kashevarova (2016). *Deiatel'nost' zondershtaba "Nauka" Operativnogo shtaba reikhsliaitera Rozenberga po konfiskatsii tsennosti nauchnykh uchrezhdenii Ukrainy (1941–1943 gg.)* [Reichsleitera Rozenberga operatīvā štāba īpašā "Zinātnes" štāba darbība Ukrainas zinātnisko institūciju vērtību konfiscēšanā (1941–1943)]. Pieejams: <http://lostart.org.ua/ua/research/823.html> (skatīts 16.10.2020.).
- ¹¹ Tat'iana Vasil'eva, Mikhail Boitsov (podgot.) (1998). *Kartoteka "Z" Operativnogo shtaba "Reikhsliaiter Rozenberg". Tsennosti kul'tury na okkupirovannykh territoriiakh Rossii, Ukrainy i Belorussii 1941–1942 gg.* Moskva: Izdatel'stvo MGU.
- ¹² Mikhail Boitsov, Tat'iana Vasil'eva. Vvedenie. "Kul'turnaia voina" operativnogo shtaba "RR". Turpat, 27. lpp.
- ¹³ Turpat, 26. lpp.
- ¹⁴ Turpat, 30. lpp.
- ¹⁵ Turpat, 31. lpp.
- ¹⁶ Grimsted. Reconstructing the Record of Nazi Cultural Plunder: A Guide to the Dispersed Archives of the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (ERR) and the Postwar Retrieval of ERR Loot, pp. 22–23.
- ¹⁷ Patricia Kennedy Grimsted (2005). Roads to Ratibor: Library and Archival Plunder by the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg [Ceļi uz Ratiboru: Rozenberga štāba veiktā bibliotēku un arhīvu laupīšana]. *Holocaust and Genocide Studies*, 19 (3), pp. 390–458. Pieejams: doi:10.1093/hgs/dci041390 (skatīts 08.09.2020.).
- ¹⁸ Turpat, 422. lpp.
- ¹⁹ Tā Polijā dzimušā ebreju pianista Artura Rubinšteina (1887–1982) privātā arhīva daļa glabājusies Reiha Galvenā drošības pārvaldes bibliotēkas pagrabā, kur to atradusi un konfiscējusi Sarkanā armija. Grimsteda noskaidrojusi, ka daži materiāli glabājas Gļinkas vārdā nosauktajā Valsts centrālajā mūzikas kultūras muzejā Maskavā, bet pārējie dokumenti, kā arī Rubinšteina bibliotēka pazudusi bez pēdām. Turpat, 425. lpp.
- ²⁰ Turpat, 426. lpp.
- ²¹ Grimsteda ievads pilnībā pieejams ASV Nacionālā arhīva (*The U.S. National Archives and Records Administration*, NARA) tīmekļa vietnē. Sk.: Patricia Kennedy Grimsted (2002). U.S. Restitution of Nazi-Looted Cultural Treasures to the USSR, 1945–1959 [Kara laupījuma atgriešanās: Nacistu no-laupīto kultūras vērtību restitūcija PSRS no ASV]. Pieejams: <https://www.archives.gov/publications/prologue/2002/spring/spoils-of-war-1.html> (skatīts 01.10.2020.). Publikācijā ietvertais dokumentu kopums tiešsaistē nav pieejams. Tas pasūtāms NARA, tomēr atsevišķi dokumenti meklējami NARA digitalizēto dokumentu masīvā.

- ²² Melngalvju nama 49 sudrablietas tika atdotas likumīgajiem, uz Vāciju izceļojošiem Rīgas Melngalvju sabiedrības locekļiem. Sk.: Grimsted. U.S. Restitution of Nazi-Looted Cultural Treasures to the USSR, 1945–1959.
- ²³ Šis lēmums tika attiecināts uz neidentificētu īpašnieku iespieddarbiem, kā arī uz tiem īpašniekiem, kuriem šajā krājumā bija mazāk par piecām grāmatām.
- ²⁴ Jānis Kalnačs (2009). "Latvijas izņēmums": Nacistiskās Vācijas Otrajā pasaules karā evakuētās un ASV karaspēka PSRS 1945. gadā atdotās Latvijas arhīvu un muzeju vērtības. *Mākslas Vēsture un Teorija*, 12, 71.–85. lpp.
- ²⁵ Malle Salupere. Wie war es. Georg von Kruzenstjern und seine Tätigkeit im Einsatzstab Rosenberg (1941–1942) [Kā tas bija. Georgs fon Kruzenstjerna 1941–1942. gadā darbība Rozenberga štābā (1941–1942)]. Pieejams: <http://www.aai.ee/abks/Wiewares.html> (skatīts 01.07.2020.); Aleksandra Farafonova (2020). Gatchinskii dvorets v doneseniiaxh sotrudnikov Operativnogo shtaba Rozenberga [Gatčinas pils Rozenberga operatīvā štāba ziņojums]. Pieejams: <https://gatchinapalace.ru/special/publications/prigorod/rozenberg.php> (skatīts 01.07.2020.).
- ²⁶ G. fon Kruzenstjerna sagatavotie materiāli par Igauniju Rozenberga štāba darba grupai Igaunijā [vācu val.]. Igaunijas Nacionālais arhīvs (The National Archives of Estonia, Rahvusarhiiv, Tartu, turpmāk: RA), EAA.1414.2.122, [94 lp.].
- ²⁷ Austrumzemes reihskomissariāts (*Reichskommissariat Ostland*) – nacistiskās Vācijas izveidota pārvaldes struktūra Otrā pasaules kara laikā, kas aptvēra Baltijas valstis un daļu Baltkrievijas. Austrumzemē ietilpa četri (Latvijas, Igaunijas, Lietuvas un Baltkrievijas) ģenerālapgabali (*Generalbezirke*). Latvijas ģenerālapgabals, ko vadīja ģenerālkomisariāts, tika iedalīts piecos apgabalos (*Gebiet*) jeb novados (Liepājas, Jelgavas, Valmieras, Daugavpils novadi un Rīgas lauku novads). Tos pārzināja novadu komisariāti. Turklāt bija atsevišķs Rīgas pilsētas komisariāts.
- ²⁸ Rasa Pārpuce (2010). Die Verwaltung baltischer Kulturgüter in Posen (Poznań) während des Zweiten Weltkrieges. *Nordost-Archiv*, XIX, 116.–165. Bl.
- ²⁹ Kārlis Kangeris (2007). Baigā gada izpēte vācu okupācijas laikā: vēsture starp zinātni un propagandu. No: Dzintars Ērglis (sast.). *Okupētā Latvija 1940–1990: Latvijas Vēsturnieku komisijas 2005. gada pētījumi* (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 19. sēj.). Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 190.–218. lpp.
- ³⁰ Turpat, 193. lpp.
- ³¹ Turpat, 193.–194. lpp.

- ³² Kaspars Zellis (2011). Latvijas vēsturiskuma izpratnes rekonstrukcija nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā. No: *Pēdējais karš: atmiņa un traumas komunikācija*. 2., papild. izd. Rīga: Mansards; LU SZF SPPI, 79.–98. lpp.
- ³³ Turpat, 89. lpp.
- ³⁴ Reinhard Bollmus (2005). Rosenberg, Alfred. In: *Neue Deutsche Biographie*, 22, S. 59–61. Pieejams: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz108145.html> (skatīts 01.07.2020.).
- ³⁵ Reinhard Bollmus (1970). *Das Amt Rosenberg und seine Gegner. Studien zum Machtkampf im nationalsozialistischen Herrschaftssystem*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
- ³⁶ Turpat; sk. arī: Dietmar Dürr (1994). *Das Amt Rosenberg in der nationalsozialistischen Literaturpolitik*. Magisterarbeit. Bonn University. Pieejams: <http://www.duerr.org/dbfu.pdf> (skatīts 02.07.2020.).
- ³⁷ Dürr. *Das Amt Rosenberg in der nationalsozialistischen Literaturpolitik*. Sk. arī: Hans Hagemeyer (1941). Vorwort. In: Bernhard Payr. *Das Amt Schrifttumspflege: Seine Entwicklungsgeschichte und seine Organisation*. Berlin: Junker und Dünnhaupt Verlag, S. 1–2.
- ³⁸ Payr. *Das Amt Schrifttumspflege: Seine Entwicklungsgeschichte und seine Organisation*.
- ³⁹ Turpat.
- ⁴⁰ Turpat.
- ⁴¹ Alfrēds Rozenbergs. NSDAP Augstākā skola un tās uzdevumi [vācu val.] (1937. gada jūnijs). Vācijas Federālais arhīvs (turpmāk: BAarch), NS 8-175, 45.–65. lp.
- ⁴² LTA. Vācijā ierīkots 32 "Adolfa Hitlera skolas". *Kurzemes Vārds*, 24.11.1937., 1. lpp.
- ⁴³ Gutsul. *Der Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg und seine Tätigkeit in der Ukraine (1941–1944)*, S. 243.
- ⁴⁴ Ādolfs Hitleris. Rīkojums par Reiha politisko un ideoloģisko pretinieku dokumentu, arhīvu, bibliotēku un zinātnisko kolekciju piešķiršanu NSDAP Augstākajai skolai: projekts [vācu val.] (1940. gada marts). BAarch, NS 15-335.
- ⁴⁵ Grimsted. Reconstructing the Record of Nazi Cultural Plunder: A Guide to the Dispersed Archives of the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (ERR) and the Postwar Retrieval of ERR Loot, pp. 22–23.
- ⁴⁶ Ādolfs Hitleris. Rīkojums par Reiha politisko un ideoloģisko pretinieku dokumentu, arhīvu, bibliotēku un zinātnisko kolekciju piešķiršanu NSDAP Augstākajai skolai: projekts [vācu val.] (1940. gada marts). BAarch, NS 15-335.
- ⁴⁷ Bollmus. *Das Amt Rosenberg und seine Gegner*, S. 147–148.
- ⁴⁸ Anja Heuß (1997). Die "Beuteorganisation" des Auswärtigen Amtes. Das Sonderkommando Künsberg und der Kulturgutraub in der Sowjetunion. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 45 (4), pp. 535–556, here pp. 537–538.

- ⁴⁹ Kangeris. Baigā gada izpēte vācu okupācijas laikā: vēsture starp zinātni un propagandu, 192.–193. lpp.
- ⁵⁰ Dov Schidorsky (2007). The Library of the Reich Security Main Office and Its Looted Jewish Book Collections. *Libraries & the Cultural Record*, 42 (1), pp. 21–47.
- ⁵¹ Bollmus. *Das Amt Rosenberg und seine Gegner*, S. 150–151.
- ⁵² Reihisleitera Rozenberga štāba vadītāja Utikāla uzruna 1944. gada noslēgumā [vācu val.], 16.12.1944. BAarch, NS 30-80, 196.–208. lp., šeit 197. lp.
- ⁵³ Tika panākta vienošanās militārās literatūras sadalē, proti, ERR pārņemtie krājumi palika štāba rīcībā, taču tajos varēja ieskatīties un tos izmantot armijas bibliotēku veidotāji. Savukārt armijas jauniegūtā literatūra okupētajos apgabalos palika armijas rīcībā. Sk.: ERR vadība armijas bibliotēku vadītājam, Austrumzemes darba grupai zināšanai, atgādinājums par vienošanos [vācu val.], 25.09.1942. TsDAVO, 3676–1–118, 258. lp.
- ⁵⁴ Alfred Rosenberg Diary. Pieejams: <https://collections.ushmm.org/view/2001.62.14> (skatīts 03.07.2020.).
- ⁵⁵ Turpat.
- ⁵⁶ Karlis Kangeris (2004). Die Kulturpolitik der deutschen Okkupationsmacht in Lettland 1941–1944. Eine Einführung. In: Baiba Metuzāle-Kangere (ed.). *The Ethnic Dimension in Politics and Culture in the Baltic Countries 1920–1945*. [Stockholm]: Södertörns högskola, pp. 188–213, here p. 195.
- ⁵⁷ Rasa Pārpuce (2010). *Baltijas kultūras vērtību problēma vācbaltiešu izceļošanas kontekstā*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- ⁵⁸ Reihisleitera Rozenberga štāba vadītāja Utikāla uzruna 1944. gada noslēgumā [vācu val.], 16.12.1944. BAarch, NS 30-80, 196. lp.
- ⁵⁹ Jana Dreimane (1998). Cenzūra Latvijas bibliotēkās nacistiskās okupācijas laikā. No: *Vārda brīvība, cenzūra, bibliotēkas: starptautiska konference, Rīga, 14.10.98.–17.10.98.: konferences materiālu krājums*. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 70.–75. lpp.
- ⁶⁰ Izglītības un kultūras lietu ģenerāldirekcijas Mākslas un kultūras departaments visiem pilsētu un pagastu vecākiem, 25.11.1941. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (Rīga, turpmāk: LNA-LVVA), P-946–1–36, 226. lp.
- ⁶¹ Fon Kruzenstjerna piezīmes par Rozenberga štāba darbību [vācu val.], 06.09.1941. RA, EAA.1414.2.122.
- ⁶² HAGO vadītāja Vundera ziņojums par štāba telpām Austrumzemes reihskomisariātam [vācu val.], 25.06.1942. TsDAVO, 3676–1–152, 99.–99.a lp.
- ⁶³ ERR haupteinzelacfirera Majjera ziņojums par štāba telpām [vācu val.], 06.05.1943. TsDAVO, 3676–1–143, 276. lp.
- ⁶⁴ Fon Kruzenstjerna piezīmes par Rozenberga štāba darbību [vācu val.], 07.09.1941. RA, EAA.1414.2.122.
- ⁶⁵ Vācu val. "Reichsdeutsche". 19. gadsimtā ieviests termins vāciešu, Vācijas pavalstnieku apzīmēšanai. Vāciešus, citu valstu pavalstniekus dēvēja par tautas

- vāciešiem (*Volksdeutsche*). Štāba vadošā personāla raksturojumu sk.: Reihisleitera Rozenberga štāba vadītāja Utikāla uzruna 1944. gada noslēgumā [vācu val.], 16.12.1944. *BAarch*, NS 30-80, 201. lpp. o. p.
- ⁶⁶ ERR haupteinzelziffera Maijers paskaidrojums vietējai vērmahta komandantūrai (*Wehrmachtsortskommandantur*) par štāba saimniecisko personālu [vācu val.], 17.03.1943. *TsDAVO*, 3676-1-143, 283.-284. lpp.
- ⁶⁷ Fon Kruzenstjerna piezīmes par Rozenberga štāba darbību [vācu val.], 06.09.1941. *RA*, EAA.1414.2.122.
- ⁶⁸ ERR haupteinzelziffera Maijers paskaidrojums vietējai vērmahta komandantūrai par štāba saimniecisko personālu [vācu val.], 17.03.1943. *TsDAVO*, 3676-1-143, 283.-284. lpp.
- ⁶⁹ Špēra ziņojums vietējai vērmahta komandantūrai par ERR darbinieku valodu prasmēm [vācu val.], 17.01.1943. *TsDAVO*, 3676-1-143, 292.-293. lpp.
- ⁷⁰ Pagaidām zemākā līmeņa darbinieku saraksti nav atrasti. Tomēr fragmentāru informāciju par šo personālu var meklēt, piemēram, Vācijas Federālajā arhīvā glabātā ERR fotomateriāla (fotogrāfs – Bruno Melsvārcis (*Melswar-cis*)) aprakstos <https://www.bild.bundesarchiv.de>.
- ⁷¹ ERR Galvenās darba grupas "Vidus" (*Mitte*) vadītāja Hermaņa Langkopfa (1912-?) apliecinājums par E. Dzelzkalēja uzdevumu Mogiļevā [vācu val.], 02.11.1943. *BAarch*, NS 30-166, 220. lpp. o. p.
- ⁷² ERR Austrumu galvenās darba grupas īpašais, slepenais ziņojums štāba vadībai par situāciju Austrumzemē, sevišķi Rīgā [vācu val.], 11.09.1944. *BAarch*, NS 30-52.
- ⁷³ Fon Kruzenstjerna piezīmes par Rozenberga štāba darbību [vācu val.], 05.09.1941. *RA*, EAA.1414.2.122. Sk. arī: [Utikāla] norādījumi Austrumzemes reihskomisāram par kultūras vērtību konfiscēšanu [vācu val.], 10.09.1941. *TsDAVO*, 3676-1-152, 182.-185. lpp.
- ⁷⁴ Štāba ziņojums par situāciju 19.11.1941. [vācu val.], 27.11.1941. *TsDAVO*, 3676-2-2, 1.-21. lpp., šeit 20.-21. lpp.
- ⁷⁵ Austrumzemes galvenās grupas vadītājs Vunders par darbību ar pretinieku literatūru [vācu val.], 11.06.1942. *TsDAVO*, 3676-1-118, 380.-382. lpp., šeit 381. lpp.
- ⁷⁶ Šajā apjomīgajā štābā tika nodarbināti zinātnieki, kas apzināja un analizēja informācijas resursus galvenokārt par boļševismu.
- ⁷⁷ Reihisleitera Rozenberga štāba vadītāja Utikāla uzruna 1944. gada noslēgumā [vācu val.], 16.12.1944. *BAarch*, NS 30-80, 201. lpp. o. p.
- ⁷⁸ Žanis Unāms (1969). Alfrēda Rozenberga štābs Rīgā. No: Žanis Unāms. *Kārogs vējā: kara laika atmiņas*. 2 sēj. [Vaiverlīja, Aijova]: Latvju grāmata. 76.-90. lpp.
- ⁷⁹ Turpat, 84.-85. lpp.
- ⁸⁰ Turpat, 84. lpp.
- ⁸¹ Štāba ziņojums par situāciju 19.11.1941. [vācu val.], 27.11.1941. *TsDAVO*, 3676-2-2, 1.-21. lpp.

- ⁸² Oficiāla rīkojuma par to nebija, taču, kā liecina informācija presē, bibliotēkas un grāmatveikali tika uz laiku slēgti un atvērti tikai pēc "pārkārtojumiem". Sk., piemēram: Jauns Valkas pilsētas vecākais stāties darbā. *Tālavietis*, 18.11.1941., 3. lpp.; 42 tautas bibliotēkas rīdziniekiem. *Tēvija*, 15.09.1941., 8. lpp.
- ⁸³ Izglītības un kultūras lietu ģenerāldirekcijas Mākslas un kultūras departaments visiem pilsētu un pagastu vecākiem, 25.11.1941. *LNA-LVVA*, P-946-1-36, 226. lpp.
- ⁸⁴ Austrumzemes reihskomisariāta Propagandas nodaļas paziņojums Izglītības un kultūras ģenerāldirekcijas Mākslas un kultūras departamentam par pagrabtelpās novietotās literatūras nodošanu ERR [vācu val.], 04.02.1942. *TsDAVO*, 3676-1-152, 133. lpp.
- ⁸⁵ HAGO vadītāja Vundera ziņojums par štāba telpām Austrumzemes reihskomisariātam [vācu val.], 25.06.1942. *TsDAVO*, 3676-1-152, 99.-99.a lpp.
- ⁸⁶ Vunders par izšķīrotās boļševiku literatūras izmantošanu [vācu val.], 25.02.1942. *TsDAVO*, 3676-1-233, 384.-386. lpp., šeit 384. lpp.
- ⁸⁷ Rīgā esošie žurnāli krievu valodā: saraksts [vācu val.], 26.08.1942. *TsDAVO*, 3676-1-118, 183.-189. lpp.
- ⁸⁸ Vunders par krievu bibliotēkas izvietošanu, 22.05.1942. *TsDAVO*, 3676-1-118, 403.-405. lpp.
- ⁸⁹ ERR vadības skaidrojums HAGO par reihisleitera Rozenberga Austrumu bibliotēku [vācu val.], 21.09.1942. *TsDAVO*, 3676-1-233, 184.-185. lpp., šeit 185. lpp.
- ⁹⁰ Austrumu bibliotēka [vācu val.], 01.12.1944. *BAarch*, NS 30-33.
- ⁹¹ Pirmās 139 kastes tika aizvestas 1942. gada aprīlī un maijā. Štāba telpās apkopotās ebreju literatūras šķirošana noslēdzās decembrī, kad tika sagatavotas vēl 23 kastes visdažādāko grāmatu un žurnālu. Sk.: Latvijas darba grupas ziņojums štāba vadībai par jūdaiku Ebreju institūtam Frankfurtē pie Mainas [vācu val.], 27.04.1942. *TsDAVO*, 3676-1-233, 323. lpp.; Latvijas darba grupas ziņojums ERR Inventarizācijas nodaļai [vācu val.], 06.05.1942. *TsDAVO*, 3676-1-233, 471. lpp.; Ziņojums par HAGO konfiscētās jūdaikas literatūras apstrādi. *TsDAVO*, 3676-1-145, 5.-6. lpp.
- ⁹² Joshua Starr (1950). Jewish Cultural Property under Nazi Control. *Jewish Social Studies*, 12 (1), pp. 27-48, here p. 41.
- ⁹³ ERR īpašā štāba "Bibliotēka" pārstāvja Gotlība Neija (Ney, 1881-1973) ziņojums par darbu no 1942. gada 2. līdz 7. martam [vācu val.], 07.03.1942. *TsDAVO*, 3676-1-136, 280.-282. lpp., šeit 282. lpp.
- ⁹⁴ Dan Rabinowitz (2018). *The Lost Library: The Legacy of Vilna's Strashun Library in the Aftermath of the Holocaust*. Waltham, Massachusetts: Brandeis University Press, p. 80.
- ⁹⁵ Dreimane. Cenzūra Latvijas bibliotēkās nacistiskās okupācijas laikā, 70.-71. lpp.
- ⁹⁶ Piemēram, nelielu daļu ebreju bibliotēku paspēja pārņemt Zemes bibliotēka. ERR par to bija zināms. Sk.: ERR īpašā štāba "Bibliotēka" pārskats par

- bibliotēkām okupētajos austrumu apgabalos [vācu val.], 29.09.1941. *TsDAVO*, 3676-1-136, 421.-431. lpp., šeit 422. lpp. Liepājā aktīvu līdzdalību aizliegtās literatūras masīvu apzināšanā un apkopošanā uzņēmās Liepājas pilsētas bibliotēkas pārzinis Voldemārs Jauģiņš (1905-1974). Sk.: ERR darbinieka [Valdemāra] Reiharta (*Reichardt*) ziņojums par komandējumu uz Liepāju 1941. gada 2.-3. oktobrī [vācu val.]. *TsDAVO*, 3676-1-145, 285.-287. lpp. Daugavpils bibliotēka bija viena no bolševiku un ebreju literatūras pārņēmējām pilsētā. Sk.: Daugavpils pilsētas valde Daugavpils novada komisāram par ebreju īpašuma kultūras vērtību konfiscēšanu [vācu val.], 12.11.1941. *TsDAVO*, 3676-1-128, 72.-74. lpp., šeit 74. lpp.
- ⁹⁷ Piemēram, Daugavpils pilsētas bibliotēkā bija savākti tikai 2000 sējumi bolševiku un ebreju literatūras. Sk.: Daugavpils pilsētas valde Daugavpils novada komisāram par ebreju īpašuma kultūras vērtību konfiscēšanu [vācu val.], 12.11.1941. *TsDAVO*, 3676-1-128, 74. lpp.
- ⁹⁸ Daugavpils pilsētas valde Daugavpils novada komisāram par ebreju īpašuma kultūras vērtību konfiscēšanu [vācu val.], 12.11.1941. *TsDAVO*, 3676-1-128, 70. lpp.
- ⁹⁹ Ludzas pilsētas birģermeistars Daugavpils novada komisāram par ebreju kultūras priekšmetiem, brīvmūrnieku ložām, politisko partiju telpām un priekšmetiem [vācu val.], 07.11.1941. *TsDAVO*, 3676-1-128, 72.-74. lpp.
- ¹⁰⁰ Dreimane. Cenzūra Latvijas bibliotēkās nacistiskās okupācijas laikā, 74. lpp.
- ¹⁰¹ Štāba ziņojums par situāciju 19.11.1941. [vācu val.], 27.11.1941. *TsDAVO*, 3676-2-2, 1.-21. lpp., šeit 4. lpp.
- ¹⁰² Austrumzemes reihskomisariāta Propagandas nodaļa Mākslas un kultūras lietu departamentam [vācu val.], 15.12.1941. *LNA-LVVA*, P-946-1-36, 178. lpp.
- ¹⁰³ Kultūras un sabiedrisko lietu departaments Preses un literatūras daļai [vācu val.], 16.02.1942. *LNA-LVVA*, P-946-1-38, 35. lpp.
- ¹⁰⁴ Antisemitisma institūta darbs. *Tēvija*, 22.01.1942, 3. lpp.
- ¹⁰⁵ Štāba Izvērtēšanas nodaļas vadītāja Brethauera vēstule [vācu val.], 05.06.1942. *TsDAVO*, 3676-1-118, 387. lpp.
- ¹⁰⁶ HAGO vadītāja Vundera atbilde uz Izvērtēšanas nodaļas vadītāja Brethauera 05.06.1942. vēstuli [vācu val.], 11.06.1942. *TsDAVO*, 3676-1-118, 380.-382. lpp.
- ¹⁰⁷ Štāba Izvērtēšanas nodaļas vadītāja Brethauera atbilde uz HAGO vadītāja Vundera 11.06.1942. vēstuli [vācu val.], 20.06.1942. *TsDAVO*, 3676-1-118, 369.-370. lpp.
- ¹⁰⁸ Der Reichskommissar für das Ostland (1943). Verordnung über schädliches Schrifttum. Vom 30. Januar 1943. *Verordnungsblatt des Reichskommissars für das Ostland*, 2, S. 7.
- ¹⁰⁹ HAGO Austrumzemes reihskomisariāta Kultūrpolitikas nodaļai [vācu val.], 16.02.1943. *TsDAVO*, 3676-1-151, 205.-206. lpp.
- ¹¹⁰ Līdztekus Austrumzemes reihskomisariāta rīkojumam 30.01.1943. sk. arī: Austrumzemes reihskomisariāta Kultūrpolitikas nodaļa ģenerālkomisāriem

- Rēvelē, Rīgā, Kauņā un Minskā par kaitīgo literatūru [vācu val.], 10.02.1943., 16.02.1943. *TsDAVO*, 3676-1-151, 218. lpp.
- ¹¹¹ Vundera atbilde uz Izvērtēšanas nodaļas vadītāja Brethauera 05.06.1942. vēstuli [vācu val.], 11.06.1942. *TsDAVO*, 3676-1-118, 380.-382. lpp.
- ¹¹² HAGO pārskats par darbu [vācu val.], 09.08.1943. *TsDAVO*, 3676-1-146, 183.-186. lpp., šeit 184. lpp.
- ¹¹³ Jāatceras, ka Latvijā iznākušī bolševiku literatūra ierobežotā eksemplāru skaitā tika saglabāta lielākajās zinātniskajās bibliotēkās un bija pētniekiem pieejama.
- ¹¹⁴ David Fishman (2001). *Embers Plundered from the Fire: The Jewish Cultural Treasures*. In: Jonathan Rose (ed.). *The Holocaust and the Book: Destruction and Preservation*. Amherst: University of Massachusetts Press, pp. 66-78, here p. 68.
- ¹¹⁵ Dr. Pola pārskats par ebreju grāmatu apstrādi [vācu val.], 21.03.1942. *TsDAVO*, 3676-1-128, 152. lpp.
- ¹¹⁶ Pārskats par HAGO glabāto ebreju grāmatu apstrādi no 1942. gada 25. novembra līdz 4. decembrim [vācu val.], 04.12.1942. *TsDAVO*, 3676-1-145, 5. lpp.
- ¹¹⁷ HAGO. Pārņemšanas akts [ietver arī reto grāmatu sarakstu] [vācu val.], 10.08.1943. *TsDAVO*, 3676-1-146, 161.-180. lpp.
- ¹¹⁸ AGL ziņojums štāba vadībai par atdotajiem krājumiem 1942. gada janvārimartā [vācu val.], 20.04.1942. *TsDAVO*, 3676-1-218, 3.-5. lpp.
- ¹¹⁹ HAGO akts par 200 retu izdevumu nodošanu kādreizējai Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības bibliotēkai [vācu val.], 10.08.1943. *TsDAVO*, 3676-1-146, 161. lpp.
- ¹²⁰ Izglābtās bībeles. *Tēvija*, 02.12.1942., 4. lpp.
- ¹²¹ AGL vadītāja Maijera ziņojums par Novgorodas bibliotēkas apstrādi [vācu val.], 15.10.1942. *TsDAVO*, 3676-1-145, 102.-104. lpp.
- ¹²² Zemes bibliotēkas direktors Unāms HAGO vadītājam [vācu val.], 07.07.1942. *TsDAVO*, 3676-1-149, 534. lpp.
- ¹²³ Turpat.
- ¹²⁴ Daļa tomēr bija palikusi Zemes bibliotēkā. Sk.: Latvijas PSR Valsts bibliotēkas direktora Artura Ģērmaņa ierakstu dienasgrāmatā par Novgorodas grāmatu atdošanu, 27.03.1945. *Latvijas Nacionālā bibliotēka*, Ģērmaņa rok rakstu personālfonds, RXA 296.
- ¹²⁵ Fon Kruzenstjerna piezīmes par Rozenberga štāba darbību [vācu val.], 06.09.1941. *RA*, EAA.1414.2.122.
- ¹²⁶ Īsi pēc ierašanās Latvijā Špērs vadīja štāba darbinieku komandējumu uz Siguldas jauno pili, jo 1941. gada pirmajā pusē pils bija kļuvusi par padomju varas augstāko amatpersonu atpūtas vietu. Tomēr štāba darbiniekiem nācās konstatēt, ka pils ir priekšzīmīgā stāvoklī, taču komunistiskās literatūras, ja neskaita dažus laikrakstus, tur tikpat kā nav. Sk.: Špēra ziņojums [vācu val.], 11.09.1941. *TsDAVO*, 3676-1-128, 6. lpp.

- ¹²⁷ Vienošānās starp Austrumzemes reihskomisariāta Zinātnisko padomi un ERR HAGO par darba organizēšanu bolševisma pētniecībā: projekts [vācu val.], 1943. gads. *TsDAVO*, 3676-1-152, 195.-196. lp.
- ¹²⁸ Haralds Biezais (1986). *Saki tā, kā tas ir*. Linkolna, Nebraska: Gaujas apgāds.
- ¹²⁹ Špēra un fon Kruzenstjerna ziņojums [vācu val.], 06.12.1941. *TsDAVO*, 3676-1-129, 20.-21. lp.
- ¹³⁰ ERR HAGO īpašā ģenealoģijas štāba pārskats par 1942. gadu [vācu val.], 01.02.1943. *TsDAVO*, 3676-1-128, 388.-390. lp., šeit 389. lp.
- ¹³¹ Valsts arhīvu padomnieka Dilfera ziņojums par komandējumu Latgales un Augškurzemes arhīvu apskatei [vācu val.]. *TsDAVO*, 3676-1-136, 131.-142. lp.
- ¹³² Turpat, 141.-142. lp.
- ¹³³ Turpat, 140.-141. lp.
- ¹³⁴ Špēra paskaidrojums Reiha ģenealoģijas pārvaldei, 17.04.1943. *TsDAVO*, 3676-1-128, 400. lp.
- ¹³⁵ Spriežot pēc Špēra ziņojumiem, K. Siliņš bija pārkāpis savas kompetences, pēc pasūtījuma sastādot latviešu dzimtas kokus viņu āriskās izcelsmes pierādījumam. Turklāt K. Siliņš ierosināja latviešu ģenealoģijas iestādes izveidi, ko Špērs uzskatīja par nevēlamu. Sk.: Špēra un fon Kruzenstjerna pirmais ziņojums ERR vadībai [vācu val.], 09.09.1941. *TsDAVO*, 3676-1-129, 58.-60. lp., šeit 59. lp. Sk. arī: Špēra un fon Kruzenstjerna ceturtais ziņojums ERR vadībai [vācu val.], 30.10.1941. *TsDAVO*, 3676-1-129, 33.-40. lp., šeit 37. lp.
- ¹³⁶ Biezais. *Saki tā, kā tas ir*, 199. lpp.
- ¹³⁷ ERR HAGO īpašā ģenealoģijas štāba pārskats par 1942. gadu [vācu val.], 01.02.1943. *TsDAVO*, 3676-1-128, 390. lp.
- ¹³⁸ Biezais. *Saki tā, kā tas ir*, 181.-182. lp.
- ¹³⁹ Štāba vadība Austrumzemes reihskomisariāta referentam Dilferam [vācu val.], 06.07.1943. *TsDAVO*, 3676-1-136, 11. lp.
- ¹⁴⁰ Vēsturnieku tikšanās Rīgā [vācu val.], 11.06.-12.06.1943. *TsDAVO*, 3676-1-146, 222.-227. lp., šeit 223.-224. lp.
- ¹⁴¹ Turpat, 224. lp.
- ¹⁴² ERR HAGO štāba vadībai Berlīnē par konfiscētajiem arhīviem [vācu val.], 30.03.1942. *TsDAVO*, 3676-1-118, 444. lp.
- ¹⁴³ Austrumzemes reihskomisariāta referenta Dilfera iesniegums ERR HAGO [vācu val.], 29.01.1942. *TsDAVO*, 3676-1-152, 135. lp.
- ¹⁴⁴ Vēsturnieku tikšanās Rīgā [vācu val.], 11.06.-12.06.1943. *TsDAVO*, 3676-1-146, 224. lp.
- ¹⁴⁵ Gotharda ziņojums vadībai par sarunu ar ģenerālkomisāru [vācu val.]. *TsDAVO*, 3676-1-136, 41.-43. lp., šeit 42.-43. lp. Gothards par Valsts arhīva darbiniekiem bija iesniedzis vairākas sūdzības, paudis savu sašutumu arī mutiski, taču vācu civilpārvalde, t.sk. Dilfers, uz tām nebija pienācīgi reaģējis. Sk.: Gotharda ziņojums par politisko stāvokli kādreizējā Latvijas apgabalā [vācu val.], 25.02.1942. *BArch*, NS 30-152.

- ¹⁴⁶ Štāba ziņojums par situāciju 19.11.1941. [vācu val.], 27.11.1941. *TsDAVO*, 3676-2-2, 1.-21. lp., šeit 13.-14. lp.
- ¹⁴⁷ To apliecina arī arhīva dokumenti, sk.: Pārpuce. *Baltijas kultūras vērtību problēma vācbaltiešu izceļošanas kontekstā*, 93. lpp.
- ¹⁴⁸ Štāba ziņojums par situāciju 19.11.1941. [vācu val.], 27.11.1941. *TsDAVO*, 3676-2-2, 14. lp.
- ¹⁴⁹ Turpat, 12.-13. lp.
- ¹⁵⁰ Vorgeschichtsarbeit im Ostland. *Deutsche Zeitung im Ostland*, 21.09.1943., S. 3.
- ¹⁵¹ Jānis Kalnačs (2005). *Tēlotājas mākslas dzīve nacistiskās Vācijas okupētajā Latvijā: 1941-1945*. Rīga: Neputns.
- ¹⁵² Štāba ziņojums Austrumzemes reihskomisariātam par vāciešiem naidīgiem darbiem no Liepājas muzeja [vācu val.], 18.05.1943. *TsDAVO*, 3676-1-152, 103.-104. lp.
- ¹⁵³ Austrumzemes reihskomisariāta rīkojums par metāla vākšanu ģenerālkomisariātu kultūrpolitikas nodaļām Rēvelē, Rīgā un Kauņā [vācu val.], 28.02.1942. *TsDAVO*, 3676-1-152, 153. lp. Sk. arī: Baznīcu zvanu nodošana Austrumzemes reihskomisariātā [vācu val.], 20.11.1942. *BAArch*, NS 30-152.
- ¹⁵⁴ Wirtschaftspol. Kooperation paziņojums Austrumzemes reihskomisariātam par metāla vākšanu Okupēto austrumu ministrijas pārzinātajā teritorijā: noraksts [vācu val.], 09.04.1941. *TsDAVO*, 3676-1-152, 120. lp.
- ¹⁵⁵ Esera ziņojums par Austrumzemes baznīcu zvanu nodošanu [vācu val.], 20.11.1942. *BArch*, NS 30-152.
- ¹⁵⁶ Jens Hoppe (2016). Dr. Karl Heinz Esser. Selbstverständnis und Tätigkeit eines beim Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg tätigen Kunsthistorikers im besetzten Baltikum. In: Magdalena Bushart, Agnieszka Gąsior, Alena Janatková (Hg.). *Kunstgeschichte in den besetzten Gebieten 1939-1945*. Köln; Weimar; Wien: Böhlau, S. 255-274.
- ¹⁵⁷ Pauls Kampe (1930). Latvijas baznīcu zvanu vēsture. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 10, 318. lpp.
- ¹⁵⁸ Esera ziņojums par Austrumzemes baznīcu zvanu nodošanu [vācu val.], 20.11.1942. *BArch*, NS 30-152.
- ¹⁵⁹ Alfred Rosenberg Diary [vācu val.]. Pieejams: <https://collections.ushmm.org/view/2001.62.14> (skatīts 03.07.2020.).
- ¹⁶⁰ Turpat.
- ¹⁶¹ HAGO ziņojums par reihisleitera Rozenberga štāba īpašās komandas darbību SS militāro apmācību zonā Dundagā [vācu val.], 21.09.1943. *TsDAVO*, 3676-1-146, 81.-92. lp., šeit 81. lp.
- ¹⁶² Maijera provizorisks ziņojums par reihisleitera Rozenberga štāba īpašās komandas darbību SS militāro apmācību zonā Dundagā [vācu val.], 18.09.1943. *TsDAVO*, 3676-1-146, 93.-97. lp., šeit 94. lp.
- ¹⁶³ Kopējais militāro mācību laukums, no kura tiktu pārvietoti iedzīvotāji, - 1400 kvadrātkilometri Ziemeļkurzemē. Turpat, 93. lp.

- ¹⁶⁴ HAGO ziņojums par reihisleitera Rozenberga štāba īpašās komandas darbību SS militāro apmācību zonā Dundagā [vācu val.], 21.09.1943. *TsDAVO*, 3676-1-146, 91.-92. lp.
- ¹⁶⁵ Turpat, 90. lp.
- ¹⁶⁶ Iriša Priedīte (1998). Kurzemes lībieši fotogrāfijās: 1943.-1944. g. rudens. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 52 (3), 56.-60. lpp.
- ¹⁶⁷ ERR vadītāja Utiķāla rīkojums (A. Rozenberga uzdevumā) par Latvijas un Igaunijas dokumentārā mantojuma izvešanu [vācu val.], 23.08.1944. *BAarch*, NS 30-2.
- ¹⁶⁸ Grimsted. Roads to Ratibor: Library and Archival Plunder by the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg, p. 420.
- ¹⁶⁹ Piemēram, Zemes bibliotēkas darbiniekiem izdevās no aizvešanas paglābt novadpētnieka, pedagoga Johana Kristofa Broces rokrakstu "Dažādu Vidzemes pieminekļu, prospektu, monētu, ģerboņu u.c. krājums" desmit sējums, kā arī citas kultūrvēsturiski nozīmīgas grāmatas. Sk.: Jana Dreimane (1998). Nacistisko iestāžu politika Nacionālās bibliotēkas fondu jautājumos. *Latvijas Nacionālās bibliotēkas raksti*, Vol. [20], 20.-26. lpp., šeit 23.-24. lpp.
- ¹⁷⁰ Mūsdienās tas noskaidrojams, izmantojot ASV Nacionālā arhīva digitalizētos pārskatus par Padomju Savienībai atdotajām kolekcijām. Vienu no apjomīgākajiem latviešu valodā savos pētījumos par atgūtajām un zudušajām kultūras vērtībām jau izmantojis mākslas vēsturnieks Jānis Kalnačs. Sk.: Kalnačs. "Latvijas izņēmums": Nacistiskās Vācijas Otrajā pasaules karā evakuētās un ASV karaspēka PSRS 1945. gadā atdotās Latvijas arhīvu un muzeju vērtības, 71.-85. lpp.
- ¹⁷¹ Ziņojums par Liepājas biroja darbības provizorisko noslēgumu [vācu val.], 29.08.1944. *BAarch*, NS 30-186.
- ¹⁷² Jānis Kalnačs (2006). "Tā kā neesmu bibliotekāre": Latvijas kultūras nosargātās vērtības un Mērijas Grīnbergas, jaunākās, mūžs. *Mākslas Vēsture un Teorija*, 6-7, 77.-89. lpp., šeit 82. lpp.
- ¹⁷³ Ziņojums par Liepājas biroja darbības provizorisko noslēgumu [vācu val.], 29.08.1944. *BAarch*, NS 30-186.
- ¹⁷⁴ Turpat.
- ¹⁷⁵ Zemes bibliotēka. Satura rādītājs kastēm Nr. 1-58, 1944. gada rudens. *LNB*, Reto grāmatu un rokrakstu kolekcija, RXA 164, Nr. 218.
- ¹⁷⁶ Saskaņā ar Kalnača pētījumiem 1945. gada novembrī Latvijā atgriezās 9 vagoni valsts arhīvu vērtību, bet 1946. gada februārī - 11. Sk.: Kalnačs. "Latvijas izņēmums": Nacistiskās Vācijas Otrajā pasaules karā evakuētās un ASV karaspēka PSRS 1945. gadā atdotās Latvijas arhīvu un muzeju vērtības, 76. lpp. Savukārt vēsturnieka Kārļa Zvirgzdiņa publicēšanai sagatavotajās Rīgas pilsētas vēsturiskā arhīva līdzstrādnieka Rūdolfa Širanta (1910-1985) piezīmēs norādīts, ka 1946. gada februārī atvesti astoņi vagoni. Sk.: Kārlis Zvirgzdiņš (2011). Divas liecības par Latvijas arhīvu likteni Otrā pasaules kara laikā. *Latvijas Arhīvi*, 3, 7.-29. lpp. Pieejams arī: http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/7-29.-Zvirgzdins.pdf (skatīts 20.07.2020.).

- arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/7-29.-Zvirgzdins.pdf (skatīts 20.07.2020.).
- ¹⁷⁷ Turpat.
- ¹⁷⁸ Kalnačs. "Tā kā neesmu bibliotekāre", 77. lpp.
- ¹⁷⁹ Līvija Blūmfelde (red.) (1973). *Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1773-1973*. Rīga: Zvaigzne, 38. lpp.
- ¹⁸⁰ Sk.: "Dokumenti par ASV armijas pārvaldībā nonākušajām un padomju armijai nodotajām Latvijas un Ukrainas kultūras vērtībām" (parakstīts 25.10.1945.). Publicēts: Kalnačs. "Latvijas izņēmums": Nacistiskās Vācijas Otrajā pasaules karā evakuētās un ASV karaspēka PSRS 1945. gadā atdotās Latvijas arhīvu un muzeju vērtības, 80.-85. lpp.
- ¹⁸¹ Ieskats problemātikā: Peter Malina (2011). Die "Sammlung Tanzenberg": "Ein riesiger Berg verschmutzter mit Schnüren verpackter Bücher". Pieejams: http://eprints.rclis.org/17801/1/Schriften_VOeB10_133-154_MALINA.pdf (skatīts 03.10.2020.).
- ¹⁸² Frits Hoogewoud (1992). The Nazi Looting of Books and Its American 'Antithesis'. Selected Pictures from the Offenbach Archival Depot's Photographic History and Its Supplement. *Studia Rosenthaliana*, 26 (1/2), pp. 158-192.
- ¹⁸³ Conference on Jewish Material Claims Against Germany, World Jewish Restitution Organization (2009). Holocaust-Era Judaica and Jewish Cultural Property: A World-Wide Overview. Pieejams: <http://www.claimscon.org/forms/prague/ju-daica.pdf> (skatīts 03.10.2020.).
- ¹⁸⁴ Saskaņā ar Grimstedas aprēķiniem vismaz puse šī krājuma nebija piederīga Baltkrievijas bibliotēkām. Patricia Kennedy Grimsted (2004). The Road to Minsk for Western "Trophy" Books: Twice Plundered but Not Yet "Home from the War". *Libraries & Culture*, 39 (4), pp. 351-404, here p. 358.